

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

41713₄

Moderna 1.

preverati ostane!

2

NAJBOLJE SLOVENSKE NOVELE

MODERNA KNJIŽNICA

SVEZAK I. CIJENA K 1.—.

„MODERNA KNJIŽNICA“

izlazi u mjesečnim svescima, te donosi u prijevodu najzanimivije romane i pripovijesti iz svih svjetskih jezika.

Pojedini broj kod uprave ili u knjižarama stoji

1 KRUNU,

poštom 10 filira više. Pretplata na godinu K 12—, na pol i četvrt godine razmjerno.

Slijedeća sveska, koja izlazi početkom studena donijeti će glasovito Stepnjakovo djelo:

PODZEMNA RUSIJA.

Zatim će se nizati:

Emile Zola: LURD;

D' Annunzio: GIOVANNI EPISCOPO;

Vsevolod Garšin: NADEŽDA NIKOLAJEVNA;

Octave Mirbeau: SEBASTIAN ROCH.

MODERNI RUSKI PISCI. (Izabrane pripovijesti od Gorkoga,

Andrejeva, Arcibaševa, Skitalca, Čirikova itd.)

NORDIJSKE PRIPOVIJESTI;

Tolstoj: ANA KARENJINA.

UPRAVA „MODERNE KNJIŽNICE“

ZAGREB, Marovska ulica 30.

KOD UPRAVE „MODERNE KNJIŽNICE“ DO-
BIVA SE UPRAVO IZAŠLO DJELO

LAŽI.

PRIPOVIJESTI O RATU U TRIPOLISU.

U ovoj knjizi autor umjetničkim načinom opisuje osvajanje Libije po Talijanima, a uz to iznosi život i običaje tamošnjih arapskih plemena i njihovu borbu za slobodu. Ovo su najumjetničkije moderne antimilitarističke pripovijesti. Knjiga obasije 11 štampanih araka, a stoji broširano K 1·50, u lijepom platnenom uvezu K 2— poštom 20 filira više.

MODERNA KNJIŽNICA

NAJBOLJE SLOVENSKE NOVELE

PREVELI ZOFKA KVEDER I MILAN VRBANIC

SVEZAK I.

1913.

CIJENA 1 K.

TISKOM PUČKE TISKARE D. D. U ZAGREBU, MAROVSKA ULICA

41713

030008880

253
—
21

NASLOVNU STRANU „MODERNE KNJIŽNICE“
UMJETNIČKI JE UKRASIO TOMISLAV KRIZMAN

O SLOVENSKOJ NOVELISTICI

Slovenska je novelistika, kao i čitava slovenska literatura, još veoma mlada. Upravo je čudo, kako se u nepovoljnim prilikama jednoga malenoga i na razne zemlje rastrganoga naroda, a ugrožavanoga od brojno, materijalno i kulturno jačih susjeda, Nijemaca i Talijana, razvila snažno i osebujno. Zapravo bijaše prvi slovenski literat-umjetnik tek Prešeren. Sve što je bilo pred njim, nosi obilježje diletantizma. Doduše ima to za razvitak Slovenaca, kao naroda, veliko značenje, ali ne može današnjem čitaocu pružiti druge, osim historijske vrijednosti. Između godine 1840. — 1860. imali su Slovenci razmjerno dosta novina, ali veoma malo spisatelja. Ono što se tada štampalo, lijepo je vršilo zadaću narodnog odgajanja i poučavanja u praktičnim, kao i u nacionalnim stvarima, ali nikako nije bilo umjetnički dotjerano. Između ovog korisnog štiva dizale su se Prešernove pjesme visoko, kao svetionik; i po sadržini kao i po formi djelo izvanrednog talenta.

Slovenska novela, danas tako bogata i bujna, rodila se zapravo tek godine 1858., kada je Fran Levstik, poeta, kritičar i filolog slovenski, napisao svoga „Martina Krpana“. Tada je bila slovenska proza nespretna, jezik hrapav, primitivan, grub, kao seljačke cipele. Upravo je čudo, kako je Levstik stvorio iz tadašnjeg vulgarnog narječja taj jasni stil, sočan i zdrav, karakterističan i jak, kojim čvrsto i široko riše svoga originalnoga seljaka, tako slovenskoga u njegovom širokom humoru i njegovoj jedrojj samosvijesti.

Kada sam prije par godina prevadjala ove novele s pokojnim Vrbanićem, upravo sam uživala, kako su sve čisto slovenske, pa bih željela, da i čitaoci osjećaju u njima tu slovenštinu. U njima se, barem za mene, zrcali sav historijski razvitak Slovenaca, pa se u njima nalaze i one crte slovenskog narodnog karaktera, koje više ili manje ovise o geografskom položaju jednoga kraja.

Slovenac je bezazlen, srdačan i veseo, često i ponešto grub ali uvijek prirodan; realista je i mističar u isto vrijeme, te nenadmašivi fabulista; on će i najobičniji događaj u svojoj mašti iskititi i upotpuniti u zgodnu historiju. Nije pokvaren i njegovo srce je mekano, ma da je uz to veliki tvrdoглаvac.

11
njega
ma nio

Karakteristično je za slovensku predmodernu literaturu, kao možda i za hrvatsku, da njezini predstavnici pisahu same duže stvari. Kao što Šenoa nema skoro niti jedne kraće pripovijesti, tako niti njegov slovenski pendant Josip Jurčič (umro 1881.) nije pisao kraćih stvari. On je još i danas gotovo najpopularniji slovenski pripovjedač. Nema zabitnog seoca, nema u njem zaboravljenog postolara, a da nije čitao njegovog „Desetog brata“, prvi slovenski roman, pa „Rokovnjače“, koje je poslije Jurčičeve smrti svršio Janko Kersnik. Josip Jurčič bio je klasičan pisac seljačkog miljea i gospode, u koliko su ona dolazila u dodir sa seljakom. Ali njegovi su sujeti još dosta romantični. Kersnik je bio savremeniji (umro 1897.). On je u svojim romanima i pripovijestima crtao razvitak slovenske inteligencije, te početak političko-nacionalnog života kod Slovenaca.

Jurčič, Kersnik i Tavčar, ta klasična trojica slovenske literature obogatiše siromašnu slovensku pripovijedalačku umjetnost sedamdesetih i osamdesetih godina čitavim bogatim nizom knjiga, romana i pripovijesti. Dr. I v a n T a v č a r, jedini je još na životu od ove trojice, načelnik bijele Ljubljane, mlad i ratoboran, kao uvijek. Ovaj, danas već sjedokosi lav, tipičan je Kranjac, pravi tip rase. Advokat, žurnalista, veliki lovac, sokolaš, političar, uvijek agilan, u borbi, u radu, upravo je isto toliko interesantan, kao literat i kao čovjek. Napisao je Slovencima čitavu pravničku literaturu, stajao je kroz desetke godina u najžešćoj političkoj borbi, bio je znamenit advokat, starosta Sokola, prijatelj siromašnih studenata, predsjednik raznih društava, a našao je uz to još i vrijeme da bude spisatelj. Napisao je nekoliko historijskih romana, par zgodnih utopija, lijepi niz pripovijedaka, od kojih „Kuzovci“ dosta dobro prikazuju vrline njegovog zdravog i jedrog talenta.

Pisati štogod o slovenskoj literaturi a ne spomenuti Josipa

Štritar, upravo je nemoguće. On imade za slovensku literaturu goleme zasluge, kao inicijator i kritičar, ma da, čudnovato, njegova pripovijedalačka djela danas već spavaju mirni san u raznim bibliotekama. On je godine 1870. osnovao „Zvon“, koji je još danas stjecište savremene slovenske literature, koja ide drugim putevima, nego ju je htio voditi Štritar, gospodski i ukočeni, sentimentalni pesimista.

Takodjer Janez Trdina je u osamdesetim godinama nastupio sa svojim „Bajkama i povjestima iz Gorjancev“ u „Zvonu“, ali tada je pobudio interes više kod nekih literata, nego u široj publici. Skoro svi naši mlađji talenti, pa i sam Cankar, učili su se na njegovom prekrasnom i čistom jeziku. Ali njegove osebujne pripovijesti iz Belokranjske i sa slovensko-hrvatske medje postale su tek sada svojinom najšireg slovenskog puka, kad je ljubljanski nakladnik Schwentner počeo izdavati njegove „Zbrane spise“, od kojih je izašlo dosada već oko deset svezaka. On je duge godine živio kao penzionirani srednjoškolski profesor u Novom Mestu, pa je u okolici i po Gorjancima imao medju seljacima silu poznanaca. Vjerno je pobilježio naše seljačko pričanje, njihove bezbrojne pripovijesti, onu originalnu mješavinu zbiljskih događaja i bujne seljačke mašte, začinjeno originalnim praznovjerjem, koje još danas nije iščezlo iz slovenskih sela! „Gospodin Sveznadar“ je tipičan primjer njegovih pripovijesti. Napisao je takodjer puno sličnih zgodacija, koje se zbivaju u Zagorju, Zagrebu, na Rijeci, svuda naokolo, kuda je nosila sudbina njegove Kranjce i Kranjice, koji su uvijek junaci sviju pričanja. Njegovi „Bahovi Huzarji“, tužni memoari o prilikama medju činovništvom u Hrvatskoj za Bahova apsolutizma, pobudiše prije nekoliko godina i u hrvatskim novinama dosta pažnje.

Godine 1896. izišao je u istom „Ljubljanskom Zvonu“ roman „V krvi“ od Frana Govekara, koji je prouzrokovao žestoku literarnu svadju izmedju starih i mladih. Govekar je dignuo tada kod Slovenaca zastavu naturalizma, te je u onome romanu ocrtao propadanje i konačni potpuni moralni krah mlade

gospodje, koja je svoju narav baštinila tobože od svoje majke („u krvi“). Poslije je napisao Govekar i više drugih pripovijesti i novela, te par drama. Osobito je postao popularan svojom dramatizacijom Jurčičevih romana. Bio je i više godina intendantom ljubljanskog slovenskog kazališta, što je kod omedjenih novčanih prilika tog kazališta svakako bio prilično težak posao. Uredjivao je i „Slo v a n a“, ilustrovani slovenski mjesečnik, koji je bio u njegovo vrijeme dosta zanimiv. Kao literata-umjetnik Govekar nije baš na glasu, premda zauzima u slovenskoj literaturi jedno sasma posebno i časno mjesto.

3) Zanimivo je promatrati, koliko su obogatili slovensku literaturu slovenski svećenici. Prva slovenska knjiga bijaše Trubarjevo Sveto Pismo, prvi slovenski pjesnik Vodnik bio je fratar, prvi pedagog i uzgajatelj širokih masa naroda, učitelj praktičnog, čestitog i zdravog života bio je biskup Slomšek, najomiljeniji i najpopularniji slovenski liričar jest još danas svećenik Gregorčič, a Aškerc, prvi slovenski poeta socijalnih problema, kasniji raspop, pjevao je najsnažnije pjesme, kao seoski kapelan. Slovenski klerikalizam nije tek plod političke agitacije, njegova velika sila u narodu pojmjljiva je barem donekle onima, koji poznaju slovenskog seljaka i njegovu dušu, željnu nadnaravnosti i mistike. Ma da je sada politička borba u Kranjskoj prevršila sve mjere i razvila se tako, da je i papa neke svoje zabrane svećenstvu, glede miješavanja u političke i ekonomske organizacije, za Kranjsku opozvao, što znači, da je sudar u Kranjskoj izmedju stranaka kud i kamo žešći i bezobzirniji nego drugdje — ipak ne bi bilo pravedno ne priznati ono, što su slovenski svećenici slovenskome narodu učinili dobro. Slovenaca analfabeta osobito u Kranjskoj gotovo da i nema. Slovenac rado čita, a to je donekle svakako zasluga „Družbe sv. Mohorja“, koju je još god. 1851. osnovao biskup Slomšek i koja za 2 krune daje godišnje šest knjiga svojim članovima, kojih je već dugi niz godina oko 80.000. Premda je društvo klerikalno te izdaje više nabožnih knjiga, nego je potrebno, ipak je ono rasturilo i puno dobrih, osobito praktično-koriznih knjiga, medju svijet. Navika pak čitanja već je sama po

sebi neki napredak, te olahkočuje agitaciju i drugim strujama pa i popularizaciju literature uopće. Tako izlazi kod Slovenaca razmjerno dosta novih knjiga svake godine.

Kao u svemu i u literaturi su se klerikalci odijelili od drugih elemenata. Oni izdavaju svoj list „Dom in Svet“ i tu suradjuje par dobrih pripovijedača, ne baš bogzna kakvih talenata, ali sasma pristojnih predstavnika zabavne literature. Fr. Ks. Finžgar napisao je tamo nekoliko dobrih pripovijesti i zanimivi veliki historijski roman „Pod svobodnim solncem“ o Balkanu i starim borbama naroda za Bizant. Ovaj je roman izašao prošle godine i u posebnoj knjizi. Pjesnik Medved, poeta ne bez kvalitete, umro je već, a Silvin Sardenko, odviše je katolički za laika. F. Ks. Meško ne suradjuje u „Dom in Svetu“, a niti u „Zvonu“; njegove su novele izašle kod „Slovenske Matice“ i u zbirci kod Kleinmayera. On je od ove svećeničke grupe najliterarniji, senzitivan i otmen u sadržini i u formi, pisac sunčanih zapada, proljeća i jeseni, polusutona, čežnje i odricanja. Nikada ne dira u pravi, vrući život, ne buni se, njegov ton je ton melankolične sanjarske čudi.

U slovenskom puku imade puno humora, zato je upravo čudo, da Slovenci nemaju baš puno humorista. Dr. Rado Murnik od njih je najpoznatiji. Njegov humor leži više u riječima, koje su često pomno poredane, proračunane na efekat, isfinjene i obradjene, dok je humor puka neposredniji, grub i donekle suhoparan.

Prije kojih 10—15 godina počeo se kod Slovenaca dizati ženski pokret, koji baš nije urodio velikim plodom. Ipak je izlazio ženski list „Slovenka“ punih pet godina, a u njemu su se raspravljala mnoga moderna ženska pitanja. Urednica bijaše Marica Bartol-Nadliškova. Oko lista se okupilo dosta mnogobrojno kolo mladih učiteljica i drugih inteligentnih Slovenkinja, od kojih su mnoge kašnije, poudavši se, sasma zašutile, druge opet javljahu se tek sporadično, a tek njih nekolicina predjoše u literaturu. Pravih propagatorica nije bilo ni u početku puno, nego su to bile većinom spisateljice i pjesnikinje, koje osjećahu u sebi neku

morálnu dužnost da pišu i feminističke članke. Slovenci imadu sada priličan broj literatkinja. V i d a je poetkinja, koja zaslužuje pažnju i bez obzira na svoje žensko ime, isto i N a t a š a p a M a r i j a K m e t. M i n k a G o v e k a r j e v a poznaje izvrsno moderne Ruse, L e a F a t u r napisala je par duljih originalnih pripovijesti u živahnom stilu. Spomenuti treba i E l v i r u D o l i n a r p a M a n i c u K o m a n o v u a prije, za vrijeme romantike, pobudila je Pavlina Pajkova svojim dosta brojnim romanima i pripovijestima veliki interes. Razumije se, da su glavni talenti imali, kao svuda tako i kod Slovenaca, svoje sljedbenike, koji i ako nisu otkrivali novih puteva, ipak su našli svoje čestite stazice po rodnom livadama. Jedan od njih je i J o s i p K o s t a n j e v e c. Nije baš originalan ali svakako čestit radnik. D r. I v o Š o r l i bio je u svoje vrijeme Nietscheanac te je htio u prvom svom romanu „Človek in pol“ stvoriti nešto novo. Nije održao što je obećao, ne radi puno, ali ono što napiše ipak je uvijek zanimivo. D r. I v a n L a h specijalista je u seljačkim priprostim pripovijestima, koje imadu na sebi nešto toplo, rusko. Bez pretenzija riše svoje ljude te im umije otkriti srce i dušu. U ovakvim njegovim stvarcima sadržan je miris slovenskog sela i slovenske seljačke duše. Daleko mu je misao bilo na kojekakve tendencije i na literaturu, a to baš čini možda ovakve pričiće toliko milima i blizima.

Imade još u slovenskoj novijoj literaturi nekoliko interesantnih tipova. E t b i n K r i s t a n, vodja slovenskih socijalnih demokrata, izvrstan govornik i predavač, koji istom vervom govori u slovenkom, hrvatskom, češkom i njemačkom jeziku. Napisao je čitavi niz socijalnih novela i pjesama ali u literaturi je zapravo njegovo mjesto, kao piscu drama. Par od njih bilo je prikazivano u Ljubljani i Trstu sa velikim uspjehom.

Sudbeni vijećnik M i l č i n s k i objavio je interesantne literarno pisane portretiće iz svoje prakse u sudnici. Velik je prijatelj zanemarene djece i ljubljanska zapuštena mladež imade mu se zahvaliti za mnogu dobrotu. Možda je baš iz ove simpatije došao u svojim zrelim godinama na misao, da piše pripovijesti za djecu. U prikazu slovenske novelistike treba, da spomenem i sebe.

Slovenska literatura ne bi bila ono, što danas jest, da se izbriše iz nje ime Ivana Cankara. Njime mogu da se Slovenci mjere sa svjetskom savremenom literaturom. Dao je svome narodu preko dvadeset knjiga dubokih, bogatih i krasnih umotvora, koji su u deset do petnaest godina slovensku književnost upravo epohalno unaprijedili. Njegova svestranost odaje genija. U bisernom nakitu svojih novela takao se sviju problema, koji danas muče modernog čovjeka, prikazao je savremenu dušu u svim njezinim patnjama, u cijeloj njezinoj ljepoti a i bijedi. Predbacivali su mu, da je kosmopolita, visoki Evropejac, kada je u prvom razmahu mladoga čovjeka pohrlio u široke svjetske dvore tražeći čovječnost. Kad mu se ponešto umiri burna krv, zaboli ga u srcu čežnja za domom, za rodnom grudom. Pohrli kući i tu otkrije bolnu istinu, da je umjetnik svuda tudjinac, a i kod kuće. Divne su se pripovijesti vile iz njegovog trpećeg srca, a kako je duševno rasao, tako mu se upinjao pogled i na tuđe patnje. On napiše svojoj majci, tipičnoj slovenskoj majci — patnici, spomenik, kakvog danas nema ni najslavnija žena Evrope. Divna ta knjiga dobije kasnije svoj muški pendant u „Hlapec (seljak) Jernej in njegova pravica.“ Napisao je u početku svoje literarne karijere knjigu pjesama „Erotika“, čiju je prvu nakladu biskup Jeglič, tada upravo došavši u Ljubljanu, kupio i u biskupskom dvoru spalio... Medjutim Cankarovom razvitku nije taj čin škodio ni najmanje. On je uvijek išao svojim putem umjetnika, koji vizijonarno slijedi svoje ciljeve. Kao što je Cankar najbolji slovenski romancier i novelist, tako je i najbolji slovenski dramski pisac. Njegov umjetnički instinkt nije ga nigdje izdao, nigdje nije malaksala njegova snaga, nigdje potamnila divna dikcija njegova stila. Većinom lirično mekan i rastužen, zna katkada neočekivanom oštrinom vladati bezobzirnim oružjem satiričnih strjelica. Par puta mu se prohtjelo u komedijama izvrnuti ruglu špiserske slaboće, pa mu je gotovo svaka rečenica bila toliko puna žuci, kao i blještave duhovitosti.

Naravno, da takova pojava nije mogla ostati bez upliva na literarne adepte, pa je razumljivo, da su Cankara osobito neko

m
vrijeme mladi literati upravo silno kopirali. Ipak se mora reći, da su se dosta brzo snašli. Tako Vladimir Levstik, Milan Pugelj, Cvetko Golar, Novačan, Prenk i drugi, o kojima više slijedeći put u drugoj svesci slovenskih novela.

Nadam se, da će hrvatska publika ove slovenske novele simpatično primiti, čijim prevodom želim i ja nešto pridonijeti međusobnom upoznavanju i zbliženju Jugoslavena.

U Zagrebu početkom oktobra 1913.

ZOFKA KVEDER.

FRAN LEVSTIK: MARTIN KRPAN

U Notranjskom stoji selo, koje se zove Vrh. U tom seocu živio je u staro doba Krpan, golem i snažan čovjek. Bio je, veli se, tolik, da ga daleko nije bilo takovoga. Za rad nije mario. Ali tovario je s mora na svojoj kobilici sol, što je bilo već tada strogo zabranjeno. Pazili su na nj stražari na granici, ne bi li ga gdje neopaženi zatekli; otvorene su se borbe s njime bojali baš tako kao poslije sa Štampiharjom. Krpan se opet uvijek umio da izmakne, da mu ne dodju do živoga.

Bilo je u zimi i okolo na okolo ležao je snijeg. Od sela do sela vodila je samo uska prtina za ljude, jer tada još nije bilo toliko cesta, kao danas. U naše doba, danas, razumije se da je posve drukčije; mi imamo, hvala Bogu, cestu do svakog kupusišta. Krpan je tovario uskom prtinom na svojoj kobilici nekoliko centi soli, kad mu u susret dojure saonice; na njima je sjedio car Janez, koji se baš vozio u Trst. Krpan je bio seoski čovjek, zato ga nije poznavao; a nije bilo ni vremena da se ogleda, niti skinuti šešir nije dospio, nego je brzo pograbio kobilicu i tovar, te je prenio u stran, da je ne bi voz pregazio. Mislite li, da je Krpana to nešto smetalo? Njemu je to bilo, koliko drugomu prenijeti stolicu.

Videći to car, zapovijedi kočijašu, da ustavi konje. A kad se konji ustavili, upita silnog čovjeka: „A ko si ti?“

Ovaj mu odgovori: „Krpan mi kažu, a iz Vrhla sam, kod sv. Trojice, dva sata hoda oдавle“.

„A što to tovariš?“ pita car dalje.

Krpan se naglo snadje i reče: „E, što? Gubu za kresanje sam naložio i nekoliko brusova!“

Na to se car začudi i kaže: „Ako su brusi, zašto su u vrećama?“

Krpan mnogo ne razmišlja, već brzo odgovori, kao svaki

čovjek, koji zna, što kaže: „Bojim se, da od studeni ne popucaju; zato sam ih zamotao u slamu i strpao u vreću“.

Silna ljudeskara svidjela se caru i on reče: „Ta ti znaš, kako se barata s ovakvim stvarima. Ali kako to, da si konjića tako lako prenio? Mesa doduše nema mnogo, ali ima barem kosti“.

Krpan malo raširi usta i reče: „Znam, da vaši konji imaju više mesa; ali svoje kobilice ne bi dao za sva četiri, što ih imate pod kolima. A što se tiče prenašanja, gospodine, usudio bih se i dvije ovakve kobile nositi dva sata daleko i još dalje, ako bi bilo treba“.

Car pomisli: „To valja zapamtiti“ — i zapovijedi kočijašu, da potjera.

Prošla je onda godina i još koji dan. Krpan je uvijek tovario po brdima i dolinama. U to se dogodi, da je u Beč došao silan orijaš, Brdavs po imenu. Taj je pozivao, kao nekoć Pegam, sve junake našega carstva u boj. No car nije imao tako plašljivih ljudi, da bi kazao: Niko se nije usudio na nj; ali tko je pokušao, da se s njime ogleda, bio je sigurno svladan. I taj orijaš nije bio čovjek milosrdnoga srca, nego je svakog ubio, kojega bi svladao. — To se počelo vrzati caru po glavi: „Gledaj! Što će biti, što će biti, ako se Brdavs ne ukroti? Pobio mi je već svu najvišu gospodu!“ Tako se car tužio, a kočijaš ga je čuo. Pristupi dakle k njemu s velikom poniznosti, kako i pripada velikom gospodinu i reče: „Svijetli care, zar se ne sjećate, što se je dogodilo preklane u zimi blizu Trsta?“

Car zapita zlovoljno što.

„Eno onaj Krpan, što je tovario gubu za kresanje i bruse, zar ne znate, kako je kobilu i sve zajedno prenio u snijeg, kao da nosi zdjelu na stol? Ako Brdavs ne svlada Krpan, drugi ga ne će, to vam velim“.

„Pa zbilja“ reče car „moram odmah da pošaljem po njega“.

Poslali su lijepu, veliku kočiju po Krpana. On je baš tada natovario nešto soli pred svojom kućom, a stražari s granice nanjušili su već, da se sprema na trgovinu. Dodjoše dakle nad njega, te ga se late. Bilo ih je petnaest. Ali on ih se nije pre-

plašio; šaro je pogledao i pograbio prvoga i namlatio ostale njime, da su svi okrenuli potplate. Baš se je to zbivalo, kad se u četveropregu doveze nova, lijepa kočija. Iz nje stupi carski poslanik, koji je sve vidio, što se je događalo i naglo reče: „Sad već znam, da sam pravo pogodio. Ti si Krpan, iz Vrha od sv. Trojice, zar ne?“

„Jesam Krpan“ reče taj; „iz Vrha takodjer, od sv. Trojice takodjer. A što biste htjeli? Ako mislite što zbog soli, savjetujem, da mirujete; petnaest ih je bilo, pa ih se nijesam bojao, hvala bogu; a tek jednoga se valjda ne ću bojati“.

Poslanik opet, koji sigurno nije znao, zašto spominje sol, kaže na to: „Samo brzo zatvori kobilu u staju, pa se brzo svetačno obući, idemo u Beč k caru“.

Krpan ga nepovjerljivo pogleda i odgovori: „Kdor će iti na Dunaj¹, mora pustiti trebuh zunaj², to sam čuo od starih ljudi; ali ja ga mislim nositi sobom, dok god budem tovario i gdje god budem tovario.“

Poslanik mu zatim reče: „Ne moj ti misliti, da ja zbijam šalu“.

„A ne bi bilo ni zdravo“ odgovori Krpan.

Na to opet reče poslanik: „Sve je istina, što sam ti kazao. Zar više ne znaš, kako si predlanske zime maknuo kobilu kočiji s puta. Onaj gospodin u saonicama bio je car, a niko drugi, da znaš!“

Krpan se začudi i reče: „Car — ta nije valjda?“

„Car, car! Samo slušaj. Došao je sada u Beč silan orijaš, kojemu kažemo Brdavs. Takav je, da ga niko ne utjera u strah. Potukao je već dosta vojnika i gospode, pa smo rekli: Ako ga nijedna krštena duša ne pobjedi, Krpan ga hoće. Vidiš, ti si posljedna nada careva i grada Beča“.

Krpana je to uspješno utješilo. Činilo mu se vrlo dobro, što je čuo i reče: „No, ako nema drugoga, nego taj Brdavs, slušajte, što vam kažem. Petnaest Brdavs za malu užinu, to je meni toliko, koliko vama baciti kamen preko mlake, koju preskoči dijete od sedam godina; samo pazite, da me ne vodite za nos!“

¹ U Beč.

² Narodna poslovice.

To reče i brzo snimi sol s kobile, kobilu odvede u staju, ode u kuću i svetačno se preobuče, da ga ne bude stid pred carem. Kad se je preobuo, istrči napolje, sjede u kočiju i brzo odjure prema Beču.

II.

Kad dodjoše u Beč, bijaše cijeli grad zavijen u crno; ljudi su žalosno gmizili okolo poput mrava, kad im se upali mravinjak.

Krpan pita: „A što vam je, da sve žali?“

„O Brdavs, Brdavs!“ viče malo i veliko, muško i žensko; baš danas ubio je carevoga sina, kojega je duboko u srcu pekla sramota, da kruna nema pod sobom junaka, koji se ne bi bojao orijaša. Išao je da se s njime ogleda, ali koja korist? Kako drugima, tako njemu. Doslije se još niko nije vratio iz borbe“.

Krpan naloži, da se brže potjera i tako dodjoše u carski dvor, za koji kažu, da je silno velik i vrlo lijep. Tamo stoji straža uvijek na vrati noć i dan, ljeti i zimi, pa ma bila još kakva studen; i odmah je zavikala pri Krpanovom dolasku, kao što je običaj, kad se ko od carske porodice doveze. Bilo je naime već četrnaest dana, što je izdana zapovijed, da straža nikoga i nikada ne javlja, osim kad se doveze takav i takav čovjek. Toliko su se radovali Krpanu u Beču. A kako mu se i ne bi? Vraški im već dogorilo do nokata! Kad je car začuo viku, znao je odmah ko dolazi i istrčao u susret, da vodi Krpana u gornje odaje. Čudo od ljepote je tamo, još ljepše nego u crkvi. Krpan je samo zjao, jer mu se sve tako krasno učinilo. Car ga upita: „Krpane iz Vrha, da li me još poznаш?“

„Kako vas ne bih poznao“ odgovori on „ta nije više od dvije godine, što smo se vidjeli. No vi ste još uvijek lijepo zdravi, kako se vidi na vašem licu“.

Car reče: „Što koristi drago zdravlje, kad sve drugo ide naopako. Ta valjda si već čuo za orijaša? Kako misliš ti, što će biti iz toga, ako se nekako ne promijeni? Sina mi je ubio, vidiš!“

Krpan odgovori: „Što bi bilo? Glavu ćemo mu skinuti, pa eto“.

Car mu žalosno odvrati: „Dobro bi bilo, samo kad bismo mogli. Oh, ali nema, mislim, pod suncem junaka, koji bi Brdavsu skinuo glavu“.

„Zašto ne? Čuo sam“, kaže Krpan „da svi ljudi sve znadu; u cijelom svijetu ima svega; pa kako da ne bi bilo junaka nad Brdavsa? Kako sam siromašan, tako ću ga pakleno izlemati, da mu se nigda više ne vrate zle želje, da izazivlje po Beču; dao bog, da bi to bila istina!“

Tko bi bio caru više ugodio, nego ove riječi! Samo nešto ga je još zabrinjavalo, zato i reče: „Da si jak, o tom si me uvjerio, ali pomisli ti: on je vikao oružju od mladih dana; a ti si doslije tovario samo bruse i gubu po Kranjskoj; koplje i mač nijesi valjda vidio još nigdje drugdje, nego na križnom putu u crkvi. Kako ćeš ga se latiti?“

„Ne bojte se vi ništa“, odgovori Krpan, „kako ću ga i čime ću ga, to je moja briga. Ne bojim se ni mača ni koplja, ni drugog orijaševog oružja, što mu ni imena ne znam, ako ga mnogo ima na sebi“.

Sve je to bilo caru po volji i brzo naloži, da se donese polić vina, hljeba i sira rekavši: „Na Krpane, pij i jedi, zatim idemo da izaberemo oružje!“

Krpanu se sve to činilo vrlo malo: polić vina na takvog junaka! Pa ipak je šutio, što je preveliko čudo. Što je i htio? Valjda je čuo, da sva gospoda malo jedu, jer jedu kad hoće i koliko ko hoće, samo dobrih jela. Ali seoski čovjek, kao što je bio Krpan ima dugo za brijegom. On dakle pojede kao da bi gore pogledao, te naglo ustane. Car je sve vidio, a pošto je bio dosjetljiv čovjek, odmah je uvidio, da za ovakvo tijelo treba mjeriti većom mjerom; zato su od toga časa davali Krpanu dan na dan dok je bio u Beču dvojica pleća, dvije četvrti janjca, tri kopuna, a pošto nije jeo sredinu od kruha, dobivao je koru od četiri bijele pogače, miješane maslacom i jajima; vina je imao toliko, koliko je htio.

Kad dodjoše u oružaru, t. j. u zgradu, gdje je oružje, naime sablje, mačevi, ocjelni oklopi za prsa, šljemovi i kako se sve to zove, Krpan prebire i prebire, pa sve, što rukama uhvati, zdrobi, jer je bio silan čovjek. Cara prodjoše srsi, kad to vidje, pa opet se junački držaše i upita: „No, hoćeš li već što izabrati?“

„Pa odašta, da što izaberem?“ odgovori Krpan. „To su same igracke, to nije za orijaša, kojemu se kaže Brdavs, a nije to ni za mene, kojemu kažete Krpan. Gdje imate što boljega?“

Car se čudi i govori: „Ako to nije za tebe, sam ne znam kako bi! Većeg i boljeg nemamo“.

Na to kaže ovaj: „Znate što? Pokažite mi, gdje je kakva kovačnica!“

Vodi ga brzo sam car u kovačnicu, koja je takodjer bila na dvoru; jer ovakvi ljudi imadu svu pripremu i kovačnicu, da je kladivo i nakovalo pri ruci, ako obosi konj ili ako treba što drugo, da se popravi ili prekuje. Krpan uzme komad gvoždja i najteže kladivo, koje je kovač uvijek obadvjema rukama vijao, a njemu je u jednoj ruci pjevalo, kao da kosu klepa. „Oj, ti vražji dečko“ rekoše svi, kad to vidješe. I caru se mililo, da ima takvu ljudeskaru u kući. Krpan kuje i kuje, tjera mijeh iz petnih žila, i izradi napokon veliku stvar, koja nije bila slična nikakvom oružju; bila je još najviše slična mesarskoj sjekiri. Kad je to svršio, ode u vrt, posječe mladnu, krošnjatu lipu nad kamenitim stolom, kud su ljeti dolazila gospoda, da se hlade. Car, koji mu je uvijek bio za petama, priskoči brzo i zaviče: „Krpane, ta što to radiš, djavo te odnio, zar ne znaš, da bi carica radije dala sve konje iz kuće nego ovu lipu nad stolom. A ti si je posjekao! Što će biti sada?“

Nego Krpan se iz Vrha nije poplašio, već odgovori: „Što je, to je! A zašto mi nijeste pokazali drugu, ako vam je ove toliko žao? No pa što? Drvo je drvo! A ja moram imati baš onakvo drvo, kakvo trebam u boju“.

Car šuti, jer vidi da ne hasni zvoniti, kad je tuča već pobila; ali ipak je bio zabrinut, kako će se opravdati pred caricom. Krpan dakle načini najprije toporište za sjekiru, zatim odsiječe pol hvata

dugi, na jednom kraju silno debeo kij, pa podje pred cara: „Oružje imam, ali konja nemam. Ta valjda se ne ćemo pješke čupati!“

Car, radi lipe još uvijek malo zlovoljan, reče: „Idi, pa uzmi konja, kojega hoćeš, ta ja znam, da se samo razmećeš. Kad ću biti ja papa u Rimu? Tada, kad ti svladaš orijaša. Ako misliš, pogradi ga, pa mu odrubi glavu, ako si zašto, da ima moja država mir od njega, a ti veliku čast i slavu za njim!“

Krpan je bio malo srdit, ali opet proguta gnjev i kaže: „Što se tiče Brdavsa, to nije igrarija, kao kad bi tko iz grma poplašio zeca, koji se boji svake cjepanice i kamena. Koliko junaka imate, koji bi se ufali na nj? Zapamtite carski gospodine! Što sam obećao, izvršit ću, ma da svi opadači puknu od gnjeva, koji me mraze kod vas. Kad bi se samo svi ljudi uvijek držali svoje riječi, kao što se kanim ja, ako me Bog ne udari, tad ne bi niko znao, što znači laž na zemlji! Ali svijet je zao, te ne misli, da je Bog velik, a čovjek malen. Sad samo dodjite, idemo, da izberemo konja. Ne ću takvog, koji bi poda mnom pred orijašem počučnuo na sve četiri noge vama na sramotu, meni na nepriliku. Bečlije bi se smijali, a vi biste kazali: gledajte, još i konja mi je nakazio!“

Car je samo okamenio, slušajući mudrost Martinovih ustiju, a onda je pošao za njim. Kad dodju u konjušnicu, pita: „A po čem ćeš poznati konja, je li dobar ili nije?“ Krpan odgovori: „Po tom, da ga ne ću moći potegnuti za rep preko praga.“

Car kaže: „Samo pokušaj! Ma da si mi, prevejani lopove, načinio dosta neprilika pred caricom, opominjem te, čuvaj se, da te koji ne ubije, konji su vatreni.“

Martin Krpan pak izvuče prvog i posljednjeg i sve druge preko praga, a dapače i onog, kojega je sam car jašio dva puta na godinu, najme o Uskrsu i o Tijelovu; to se je valjda caru osobito zadimilo pod nos. Onda reče Krpan: „Ovdje ga nema za moje sedlo! Idemo drugamo!“

Car odgovori čemeran: „Ako nijesu ovi za te, moraš se boriti pješice. Ti nijesi pravi čovjek! Znam, da u carstvu nemam takvoga, kojega ti, klipane, ne bi izvukao!“

13
„Ta je prazna!“ reče Krpan. „Ja imam kod kuće kobilu, koju ne izvuče nijedan od vaših junaka, ako nije drukčije, evo moje glave, da ne reknu Bečlije zajedno s Brdavsom, da lažem.“

„Valjda nije ona“ reče car „s kojom si plesao po snijegu?“

„Ona, ona!“ odgovori on.

Car se razljuti i reče: „Sad već vidim, da si luda, ili da mene činiš ludjakom. Čuvaj me se, Krpane, moja je ruka duga!“

Krpan mu u smijehu odgovori: „Ako je još dulja, opet orijašu ne seže ni do pojasa, a kamo li do brade, da bi ga malo oskubla i očupala. Ali pustimo šale za zabavu ljudima, koji nemaju drugog posla, već da peckaju njima svoga bližnjega; razgovorimo se radije o Brdavs, koji još i sada nosi glavu. Saljite brzo po moju kobilu! Ili da sam idem po nju, ali onda ne znam... Kad mene ne bi više bilo natrag? Bogu je sve moguće“.

Kad car to začuje, pošalje brzo na Vrh po Krpanovu kobilu. Kad je dovedoše u Beč, reče Krpan: „Sad samo na kup, bečki delije, kolikogod vas ima! Moje kobile, ma da je vidjeti slaba, ipak niko ne potegne do praga, a nekmoli preko praga!“

Kušali su jahači i konjari i svi oni, koji su učili, kako se ima u strah natjerati konja, pa bio zao ili krotak. Ali kobilicu nije nitko premakao s mjesta; svakoga je bacila na gnojište. „Vrag te odnio“ reče jedan i drugi, „malo kljuse, velika moć!“

III.

Došlo je vrijeme borbe s orijašem. Bio je baš dan sv. Erazma. Krpan uzme kij i sjekiru, zasjedne kobilu i jaše iz grada na livadu, gdje se borio Brdavs. Martina je bilo čudno pogledati; njegova je kobila malena a noge je imao dugačke, tako, da su se skoro po tlu vukle za njime; na glavi je imao stari šešir, širokih krila, a na sebi debeli kaput iz domaće vune; ipak se nije nikoga bojao, što više i sam ga je car rado slušao, kad je kazao koju paprenu.

Kad Brdavs ugleda konjanika, svog neprijatelja, počne se grohotom smijati i reče: „Zar je to onaj Krpan, kojega su pozvali na me iz takve daljine, tamo iz Vrha od sv. Trojice? Da si radije ostao kod kuće uz peć, da ne ucviliš svoju staru majku, ako je još imaš i da ne rastužiš svoju ženu, ako ti ju je Bog dao. Idi mi ispred oči, da te ne vidim, ali samo brzo, dok mi je srce milosrdno. Ako me pograbi gnjev, ležat ćeš na zemlji krvav, kao sam carev sin i sto drugih!“

Krpan mu odvрати: „Ako nijesi još smiren s Bogom, svrši brzo, što imaš; ja ne kanim dugo čekati, žuri mi se kući na peć. Tvoje su riječi pobudile u mom srcu živu želju za mojom kućom i mojom peći, ali prije ipak ne idem, dok tebi ne skinem glavu. Ali ne zamjeri! To mi je naručio moj gospodin car. Ja nijesam znao za tebe ni za tvoje orijaštvo ni za sve krvave borbe. Prijaši bliže, da si pružimo ruke, nikad si ih ne ćemo kasnije; ali kažu, da Bog ne voli, ako dodje ko s gnjevom u srcu pred njegov sud.“

Orijaš se nekako začudi, kad to začuje. Naglo dojaši i poda mu svoju krupnu ruku. Krpan mu je tako stisnu, da mu odmah briznu krv iza nokata.

Brdavs malo zareži, ali opet ništa ne reče, već pomisli: taj je oštar i silan; ali što će — seljak je seljak, ta ne zna se boriti, kako se bore junaci.

Žurno potbode svaki svoga konja i zatrče se opet iz daljine jedan protiv drugoga. Brdavs podigne visoko mač, kako bi već prvim zamahom odsjekao neprijatelju glavu, ali on mu žurno podstavi svoj kij, da se je mač duboko zasjekao u meku lipovinu, i prije nego ga je orijaš mogao izvući, sjaši Krpan s male kobile, stegne Brdavs na zemlju i položi ga, kao da dijete stavlja u kolijevku, te mu stane za vrat i reče: „No a sada samo brzo izmoli jedan očenaš ili dva i pokaj se malo za svoje grijeh, ispovijedati se više ne ćeš, nemam kada da odgadjam, žuri mi se kući za peć, znaj da jedva čekam, da začujem zvon, što pjeva na Vrh kod sv. Trojice“. To reče i uzme lagano sjekiru, te mu odsiječe glavu i vrati se prema gradu.

Bečlije, koji su doslije samo iz daleka gledali, prijure k njemu; i sam car dodje mu u susret, zagri ga pred svima ljudima, koji su vikali iz svega glasa: „Krpan nas je spasao! Hvala Krpanu, dok god bude Beča!“

Krpanu se vrlo mililo, da je postigao toliku čast i držao se na svojoj kobilici, kao da ide pozivati goste. Ta i mogao je; još tu među nama, ako ko sljepića i bjeloušku ubije, ne zna na koji bi je grm objesio, da je vidi više ljudi.

Kad dodju u carski dvor svi knezovi i vojskovođe i sva prva gospoda s Krpanom, progovori najprije sam car i reče: „A sad si samo izaberi! Dam ti što želiš, jer si svladao takvog neprijatelja i oslobodio zemlju i grad velike kušnje i nesreće. Nema takve stvari u carstvu, za koju bih rekao: ne dam ti je, ako je hoćeš“.

Na to pristupi ministar Gregor, koji je imao ključe od carske blagajnice, jer ovakva gospoda imaju za svaku stvar posebnoga slugu. Ministar se oglasi: „Veličanstvo, znate što, vaš ludjak Štefan je umro, jučer je prošlo osam dana iza njegove smrti, bog mu dao nebesko svijetlo! Štefan i Krpan nekako su vrlo slični. Što mislite? Možda bi ovaj preuzeo njegovu službu? Ništa se ne zna. Lukavac je, debeo je, smiješan takodjer, jezičav baš tako, čitavo kršćanstvo nema ovakvog“.

Krpan odgovori: „Magister Gregor, znate što. Jedanput sam bio vaša luda, dva puta ne ću da budem. Smijalo bi se malo i veliko meni i mojoj kratkoj pameti, kad bih to učinio — a sad dobro, da mi je palo na pamet! Skoro bih bio zaboravio, što već dugo imam na jeziku. Carski gospodine, nekoć ste me sastali s kobilicom u snijegu, zar ne?“

Car: „Bilo je tako, bilo!“

Krpan: „A što sam imao u tovaru?“

Car: „Bruse i gubu za kresanje“.

Krpan: „To je bilo onda, kad ste vi išli u Jeruzalem“.

Car: „Bosa je ta! U Trst sam išao, za Jeruzalem znam baš toliko, koliko za svoju zadnju uru“.

Krpan: „A ja baš toliko za bruse i gubu. Tada, znate,

nijesam vam rekao istine, pa mi je zato još i danas žao. Englesku sol sam tovario. No ali nijesam se bojao zapravo vas ni vašeg kočijaša. Ali tako je: kad čovjek sidje s pravoga puta, opet se boji, pa da je još jači, ako grana udari o granu“.

Na to reče ministar Gregor: „Ali zar ne znaš, da je to zabranjeno. To je pogibeljan čovjek, državi čini štetu. Pograbite ga, zatvorimo ga!“

Krpan odvrati: „Ko će me? Možda vi krakonja, koji ste mršavi kao ražanj, kad je vas i vašeg magistrovanja jedva za punu šaku? S jednom vas rukom gurnem preko krova sv. Stjepana, koji stoji posred grada! Ne razdirite praznih riječi.“

Car reče: „Samo ti meni reci, ako možda još što želiš. Nas dvojica ne ćemo ostati u neprijateljstvu, ako Bog dade. A ti ga ministre Gregore samo ostavi! Ja već znam, kako je!“

Krpan odgovori: „Slušajte me dakle! Moje rvanje s Brdavsom, znam, da je vrijedno spominjanja. Ko će znati? Možda će dangube sastavljati pripovijesti i pjesme i govorit će se, kad ne bude više ni vas ni mene, kosti ni crne zemlje, ako ne dade magister Gregor drugačije zabilježiti u knjige. Ali neka učini, kako hoće, meni se ne će time ni prilaskati ni zamjeriti, a ipak je svaki radnik vrijedan svoje nagrade, to sam čuo u crkvi. Ako je vaša draga volja, dajte mi dakle pismo, koje će vrijediti pred svom duhovnom i svjetskom gospodom; a i svoj pečat morate udariti, da mogu bez brige nositi englesku sol po svijetu. Ako mi dadete, neka sam nevrijednik, kolikogod me ima pod šeširo, budem li vam što spočitavao, dok tovarim“.

Caru je odmah bilo to s voljom, a ministar Gregor nije nikako htio da pristane. Ali car ga nije slušao, već je dapače zapovijedio: „Gregore, uzmi pero, pa zapiši, kako je kazao Martin!“

Ministar Gregor držao se kiselo, ali branio se ipak nije, jer cara se ipak svaki boji. Kad je pismo bilo gotovo i zapečaćeno, reče car Krpanu: „Martine, bi li mi prodao pogače i vino i što je još drugih stvari, caričinih darova? Najlaglje će biti ovako, gledaj! S caricom ću već ja govoriti, da bude u redu. Dat ću

ti kesu cekina, a ti ćeš ostaviti stvari. Ko bi to nosio iz Beča do sv. Trojice!“

Krpan odgovori: „Kesu i pol, i još koju škudu povrh toga, znam da vrijedi, pa da ih brat bratu daje. Ali neka je. S vama ne ću za malo gledati. Samo da ne bi kod carice imao radi toga kakvoga posla, ne obilazim rado oko gospode! Ali ja imam svjedoke, da ste vi preuzeli sve neprilike, koje bi nastale iz toga jedanput ili drugi put, dobro me poslušajte!“

Car mu odgovori: „Ne boj se ništa, to ću ja sam bez tebe izravnati. Evo ti kese, a tu evo još i pismo. Ta noćas i onako ne ćeš otići iz grada, ma da i kaniš, dan se već naklonio i noć se približava“.

Ali Krpan odgovori: „Lijepa vam hvala najprije za pisamce, da ga mogu u ruke baciti svakome, ko bi me zaustavio na putu, a i radi kесе ne ću skupariti. Ko zna, što može još čovjeka stići? Možda će mi još doći na korist. Uvijek se kaže: bolje drži ga, nego lovi ga! Ali kod vas ne ću noćiti, ako vam se time ne zamjerim. Već me je primilo da budem opet na Vrh kod sv. Trojice. Samo bih vas još molio, da mi dadete čovjeka, koji bi me ispratio do ceste. Grad je velik, kuća ima, koliko ih još nisam vidio, otkako tovarim sol, ma da sam bio već na Rijeci i u Kopru, na Vrhučki i u Ljubljani, ali toliko ulica nije nigdje. S kočijašem smo se brzo vozili, pa kuda sam došao, znam toliko, kao da sam imao zavezane oči, ma da sam gledao lijevo i desno; ali nije dano svakom čovjeku, da uvijek znade, gdje je.“

Car mu obeća svoga slugu, zatim mu pruži ruku a i Gregoru zapovijedi, da mu je dade. Ministar se nije branio, ali je opet bio radi pisma sav zelen od gnjeva.

Krpan zadjene kij i sjekiru i ovo su bile njegove zadnje pred carem: „Ako bi se opet javio kakav Brdavs ili koji drugi, vi znate, gdje se kaže na Vrh kod sv. Trojice. Ostajte zdravo!“

„Sretno pošao!“ reče car, a ministar Gregor ništa.

JANKO KERSNIK: OTAC

Tamo dolje pod dvorcom Kompoljsko činila je seoska cesta malen klanac u uvali dvaju malih dolina, koje se protežu na sjever i istok.

Nad cestom duž klanca protezale su se dvije uske staze.

Svi dvorski i seljački lovci pripovijedali su, da je tu na raskršću izvrsno lovačko mjesto za svakojaku divljač.

Zec, tjeran i gonjen od pasa, mora dobježati cestom — kako su govorili lovci — bilo s desna ili s lijeva; lisica doplazi i privuče se uskom donjom stazom, te na nju treba naročito paziti. A srnjak dolazi uz prasak grmlja kroz šikaru, obraslu kupinjem; čak ga na dvjesto koraka lako čuješ; mora na cestu pred pušku izaći.

Izvrsno je bilo to mjesto! A takodjer i za srne, lakonoge, živooke srne!

No na te je bilo strogo zabranjeno pucati. Gospodari dvora čuvali su svoju divljač.

Bilo je mjeseca rujna, kada se rano za hladne rose otputilo nekoliko lovaca iz dvora Kompoljskoga na lov dolje u uvalu.

Bila ih je mala četica. Gospodar dvora htio je imati nekoliko zeceva, a sam nije dospio da ide u lov na nje. Poslao je svoje lugare, četiri njih, a pridružio im se još učitelj iz dvora, odgajatelj gospodarevih sinova. Znao je, da će dva mlada barunčića spavati do deset sati, a do toga vremena htjeli su se već svi povratiti. Kasnije se pak rosa posuši i izgubi trag.

Učitelj bio je po svojem službenom položaju najodličniji među današnjim lovcima. Postavili su ga stoga na najbolje mjesto, tamo na raskršće na seoskoj cesti.

Ništa zato, ako baš ne pogodi svakoga zeca. Ima ih dovoljno tamo po bregovima, a lugari imaju bistre oči, da čak na ležaju lako ugledaju dugoušenca.

Tamo na obronku doline sa istočne strane svitalo je, kad je učitelj iz dvorca dokoracao na svoje mjesto.

Lijep čovjek bio je taj učitelj, a i mlad.

Dugo nije bio još na dvoru, a nije tu ni htio ostati dugo, jer je kanio študirati dalje. Samo ferije, možda nekoliko mjeseci, htio je provesti ovdje. Pa što! Ta, ovdje je bilo na dvoru dugočasno, no u gradu je druga zabava.

Lov, to je bilo jedino, to je bilo sve tu u tim brdinama. On je pomagao zaboravljati na nekoliko tih barunovih derana.

Gorak je kruh to učiteljevanje kod visokih ljudi. Hvala bogu da se lako zasladi, dokle smo u gradu. Ali na selu!

Dobar sat je već stajao učitelj tu na svojem mjestu, i ustrijelio je jednoga zeca, a dva je promašio. Ubitoga je ali ponosno objesio o suhu granu u obližnoj borovoj šumici.

Goniči su se sa psima okrenuli na drugu stranu, te je učitelj morao čekati, dok se vrate okolo brežuljka opet prema njemu.

Sjedio je zato kraj ceste na odvaljenom kamenu.

Tad ga upozore na se laki koraci, koji su pridolazili po seoskoj cesti prema vrhu.

Mlada seoska djevojka prolazila je mimo. A bilo je vrijedno, da si je čovjek pogleda i da je nagovori, pa da baš i nije bio tako mlad kao dvorski učitelj.

Potonje nije bilo ni potrebno, jer je djevojka sama stala pred zecom i znatiželjno je upitala:

„Jeste li ga ovdje ustrijelili?“

Učitelja je pogledala tek samo površno.

„Ovdje, ovdje!“ reče on, koji nije mogao od nje skinuti očiju. „Kamo pak ideš ti?“ pridometne, jer ga je ona većma zanimala, nego li zec.

Sad je i djevojka uprla svoj pogled u lovca.

„U polje!“ rekla je brzo i htjela je dalje po cesti.

„Čekaj malo, čekaj!“ reče on i stupi nasred puta pred nju.

„Kako ti je ime?“

Govoreći htio ju je primiti oko pasa.

No ona mu se izmakne.

„Svaki dan Uršika!“ reče smijući se i pohiti prema dolu. No on je opet naglo kod nje, te je pridrži za ruku.

„Uršika? Čija si Uršika?“ pitao je.

„Pustite me, meni se žuri!“ reče ona malko zlovoljna, no ipak joj je silio smijeh u zarudjeli obraz.

„Reci mi, čija si, pak ću te pustiti, a prije ne!“

Govorio je to naglaskom kao da kaže istinu, te se vidjelo, da doista misli ispuniti svoje obećanje.

Djevojka je amo i tamo izvlačila svoju ruku, koju je držao krepko, te je pogledavala po cesti dolje i gore, da li tko ne dolazi.

Stidjela se.

„Kad ste tako dosadni“, reče naposljetku, „Tolstovršnikova sam. A sad me pustite u miru!“

On ju je doista ispustio.

Ali ju je još prije brzo primio oko pasa i strjelimice je poljubio na malene crvene usne.

Odrinula ga je zlovoljno i držeći ruku na ustima odbježala je po cesti.

Za malo bila je iza zavoja, a učitelj je još uvijek stajao na istome mjestu i gledao za njom.

„Tolstovršnikova Uršika!“ govorio je sam sebi, „to ćemo si zapamtiti. Nijesam još vidio ljepše djevojke. Možda će biti ipak malo zabave u tim bregovima!“

* * *

Kakvih četrnaest dana kasnije počeo je učitelj često izlaziti na večer na šetnju, kako je sam govorio, a kasno se vraćao natrag.

Barun nije se mnogo brinuo za nj, jer je on imao večeri slobodne. Ni druga služinčad nije se brinula za učitelja. A i ako li je ovaj ili onaj sluga izrazio kakovu sumnju o tim noćnim učiteljevim šetnjama, ipak nije nitko znao štogod pripovijedati.

Znalo se, da dvorski učitelj ide obično tamo u dolinu,

gdje se na kraju, dobra pol sata daleko, nalazila samotna Tolstovršnikova kuća.

Iza dva mjeseca otišla je barunova obitelj u grad a i učitelj s njome.

Otada nije se više među služinčadi govorilo o njemu.

II.

Kričao je i derao se preko svake mjere, kad su ga nosili na krštenje. U crkvi pak su mladi župnik, gospodin Janez, grdo gledali, kad su ga polijevali vodom i kad su mu stavljali malo soli na jezičak.

„Pankracij neka bude, Pankracij!“ govorili su zatim gospodin Janez, „ta, nema oca, da bi mu ime izbirao, a danas je dan svetoga Pankracija!“

Ni kum ni kuma nijesu htjeli protusloviti, ma da je kum već bio zinuo, da bi predložio drugo ime. Tako je dečko bio kršten Pankracijem.

A gospodin Janez su iznova grdo pogledali pitajući kuma malo kasnije u župnom dvoru: „Koga pak da zapišem za oca?“

„Ta, već će se oglasiti, bude li se htio!“, rekao je kum, a gospodin Janez su po tom pustili onu stavku u krsnom listu praznu, gdje se ima zapisati očevo ime, prezime i zvanje.

I kričeca su Pankracija odnijeli kući.

No ni tu nije bio veseo dan. Stari Tolstovršnik je već od jutra samo kleo i ljutito se vrzao oko kuće, a kad mu je već bilo svega dosta, metnuo je sjekiru na rame i otišao u šumu kljaštiti crnogoricu. Nije htio čekati, dok donesu maloga unuka iz crkve. Želio mu je i prorokovao sve, samo ništa dobro.

Stara pak Tolstovršnikovica je brisala potihoma suze i kuhala je juhu za bolesnu kćerku. Ovoj je bilo slabo, silno slabo.

„Evo Uršika“, rekla je mati, ušavši s malenim loncem u sobu, „ispij ovu juhu. Anžiška mi je poslala kokoš, tako lijepu kokoš, da je bilo šteta zaklati. Pij Uršika, dobro će ti činiti.“

U tom su času donesli kumovi krštenoga maloga. Položili su ga u zipku i njihali su je amo tamo, jer je on snažno kričao.

„Da li su gospodin što rekli?“, upita stara majka potihoo kuma.

„Puno nisu rekli“, reče on, „ali su ga krstili imenom današnjega sveca!“

„Što velite?“ ogласi se bolesno djevojče, „kako su ga krstili?“

„Pankracij je, Pankracij, danas je njegov god! Gospodin Janez su tako htjeli!“

„Oh, moj bože!“ zaplače mlada majka i suze ju obliju.

„Ta, što bi plakala! U nebo lako dodje, pa da je Joža, Juro ili pak to, što je. S gospodinom se nijesmo mogli svadjati!“ reče kuma, zibajući neprestano dijete.

I stara mati brisala je suze, ali nije rekla ništa.

„Oca su htjeli takodjer znati!“ nadoda kum, te pogledje na svoje umjetno sašite cipele.

„Oh, ti dragi bože!“ uzdahne Tolstovršnikovica.

Djevojče pak u krevetu sakrilo je obraz. Tako slabo joj je bilo, a i tako joj je bilo teško kod srca

Kumovi su zamalo otišli, a oko podne povratio se i stari Tolstovršnik kući. Sjekiru zasjekao je u panj pred stajom, a zatim je ogledavao voz pod sušom i nekoliko borovih dasaka, koje su se tamo sušile. Naposljetku je ušao u kuću; za bolesnu kćerku nije ni upitao.

Kod objeda su svi šutjeli: gospodar, sluga i služavka; matere nije bilo.

Drugi dan je zvonilo kod župne crkve za mrtvacem. Tolstovršnikova Uršika bila je umrla.

Kad su je zakapali, bio je i stari Tolstovršnik tamo, te si je nekoliko puta potegao desnim rukavom preko lica.

A stara mati je kod kuće sjedjela i plakala te zibala maloga Pankracija.

III.

Prošlo je trideset godina.

Na Tolstovršnikovu domu gospodario je Pankracij.

Iza staroga oca, koji je prvi otišao s ovoga svijeta, gospodarila je stara mati. Umrla je za jednu godinu, nakon što se Pankracij oženio.

On je sada gospodario tako, kako su pred njim gospodarili drugi. Cio tjedan bilo je dosta posla i muke, a nedjeljom si je rado katkada priuštio čašu vina, ako li je bilo toliko drobiša u kući, da se ovi krajcari nisu baš poznali. Jer on je bio marljiv i štedljiv čovjek.

Njegov posjed bio je nešto po strani, tako da se tu malo kada oglasio koji putnik. No ako bi tko god došao, Pankracij nije nikoga otjerao od kuće. I jesti i prenočiti mu je dao pod sušom, a po zimi u staji. A sve je to činio tek za koju dobru riječ.

Bilo je oko Božića. Tako hladno je bilo, da je snijeg škripao pod nogama.

Kod Tolstovršnikovih su povećerali, kad li dodje sluga javljajući gospodaru, da se na kraju staje stišće uza zid čovjek, koji prosi prenočište, jer je tako oslabio da ne može dalje.

„Tko je to?“ upita gospodar.

„E, nekakav odrapanac mora biti, podrapan je i skoro bos“, odvrati sluga zlovoljno.

„Neka bude što hoće, pokaži mu mjesto na slami u staji!“

Za nekoliko časaka odloži Pankracij svoju kratku lulicu i reče ženi, koja je spremala djecu na počinak :

„Pogledat ću ipak, kakav je to odrapanac tamo u staji, ako li je pravi, još mi ukrade kravu“.

U staji, tamo u zadnjem kutu, ležao je na slami pružen stari čovjek. Sluga je bio metnuo rastrgan kožuh na nj, i u toga se zavijao stari odrapanac, jer po vanjštini svojoj je tako uistinu izgledao. Iz cipela, koje su visile ispod kožuha, uz palce su izlazili i drugi prsti van.

Crveni njegov nos pokazivao je, da nije crven samo od zime. Na glavi imao je još malo kose, a i te su bile sijede.

„Taj ne će krasti krave“, pomisli si Pankracij, kad je pogledao starca.

„Da li vas zebe?“ upita zatim glasno.

„Sada je već bolje!“ reče on, „samo sam gladan, gladan!“

„Podji k majci, Bolt“, reče gospodar sluzi, „nešto večere je ostalo!“

„Jeste li Vi gospodar?“ upita sada onaj na slami.

„Jesam!“

„Jeste li tu takodjer doma?“

„Dakako!“ odvrati Pankracij, gledajući, da li je marvi dobro nastrto.

„A gdje je Tolstovršnikova Uršika?“ upita opet onaj polako i stenjući.

„Uršika?“ odgovara Pankracij osupnuto, jer se nije mogao odmah sjetiti. „Ja je ne poznám — a Uršika! Tako je bilo ime mojoj majci“.

Čudno mu se činilo, što ispituje stranac.

„Je li već umrla mati?“ zapita opet onaj.

„Upravo kad sam se ja rodio!“

Stranac je malo zamućao i uzdahnuo, a zatim započe opet:

„A gdje je Vaš — otac?“

„Što do vruga ispitužete to?“ otrese se Pankracij.

U to je došao sluga i donio nešto ričeta u zdjeli.

Stranac se nešto podigao i nekoliko je puta pogutnuo, a zatim je opet odložio žlicu, te legao natrag.

„Ne mogu, slabo mi je“ reče stenjući.

„Umrijet će!“ klikne sluga.

Pankracij se nagne nad starca.

„Trči po gospodina“, reče sluzi, „sad će doista umrijeti“.

Bolt prokune nešto kroz zube; u selo do župnoga stana bilo je daleko, a vani je ležao debeo snijeg. Ipak išao je žurno.

Iza nekoliko časaka odlanulo je onome tako, da je opet započeo:

„Pa gdje je Vaš — otac?“

Pankracij se nije mogao više ljutiti. Sjeo je na jasje kraj bolesnika i rekao je:

„Nismo ga ni poznali, ni ja, ni stara mati! Trideset godina je od toga!“

Odrapanac se nakon tih riječi napola uzdigao i zajaukao:

„Ja sam tvoj otac!“

Pankracij je odskočio k zidu. Te su ga riječi preplašile. Mislio je, da se starcu mijesha.

No stari odrapanac mu je stao pripovijedati polako i isprekidano, te stenjući u isti mah, dugu, dugu povijest, a Pankracij ju je slušao i nije progovorio ni riječi. Svega — sve lakoumnosti i nesreće — nije baš shvaćao.

A kada je starac svršio, izašao je Pankracij šutke van iz staje u kuću, te je zovnuo ženu.

Spremili su u sobi krevet i s velikim su trudom dovukli bolesnika iz staje.

Ženi je Pankracij rekao nekoliko riječi, a na to ona nije više ništa ispitivala.

Kad su došli gospodin Janez — oni su još uvijek pasli duše u toj fari — ležao je stranac već u čednom krevetu u sobi.

Sluga Bolt je debelo gledao tu promjenu.

Prema jutru doista je umro — Pankracijev otac.

Za pogreb se pobrinuo i platio sin. Nekoliko dana kasnije pristupio je k župniku, gospodinu Janezu, položio je škudu na stol i rekao:

„Za jednu svetu misu, gospodin plebanuš, za mater i za — onoga, ta, znate za koga!“

DR. IVAN TAVČAR: KUZOVCI

(SLIKA IZ NARODA)

Pred pedeset a i više nego pred pedeset godina bila je Poljanska dolina na Gorenskom zaboravljen i zapušten komad slovenske zemlje. O bijeloj cesti, što se vije sada tik uz vodu, nije još bilo ni govora; no odmah kod Škofje Loke počimao je seoski put, koji se onda vukao prema Poljanom i još dalje prema Žirom. Tolminci i Čiči prevažali su tim putem robu na svojim konjicima. Visoko hrastovlje i guste smreke zasjenjivale su taj nesretni put i gledale premnogo puta, kako su se kola, što su ovamo slučajno zalutala, prevračala, čule su oštru kletvu komisara, kojega je činovnički usud bacio u tu puštoš, da se prebija i prebacuje po daskama.

Osobito u noći bio je taj put vrlo pogibeljan. Šikarjem vukli se dosadljivi gosti, koji su u isti mah bili kriomčari, tati a ako je ustrebalo i razbojnici. Tudjemu imetku dušmanska ova četa sastojala se od vojničkih bjegunaca i drugih loših i pokvarenih ljudi. Ravnali su se po nekakovom vojničkom zaptu. Vodja tom očajnom i drskom društvu bio je Petar Smuk, koji je još i sada tu i tamo u poljanskom kraju u živoj uspomeni. Iza njega bili su zapovjednici Grga Rohnač, šepavi Martin Goščavec i crni Tinač Šust, koji je svoga poštenoga oca, Marka Šusta svetovolničkoga zvonara, prerano posijedio. Nosili su duhan iz Primorja uz to plijenili goniče i vožove, te takvim načinom zaradjivali novac. Kadšto lovili zečeve po planinama, te krali janjad s paše. Pod kapelicom na Bukovom vrhu, visoko nad poljanskim selom, na podnožju planine, koja se zove Pasja ravan, imadjahu svoje zaklonište, gdje stanovahu u velikoj drvenoj kolibi, a zemlja na kojoj stajaše, zove se još i danas „Na Kuzovom“. Zato su ih Poljanci zvali Kuzovcima.

S Poljancima živjeli su Kuzovci u lijepom miru; ne ustavljahu ih na putevima i ne otimahu im ni blago ni novce. Kadikad

bi došli u Poljane na desetu misu. I dolazili bi iz Hotavelj preko načelnikovog mosta pjevajući i jujukajući, da se sve strčalo. Imadjahu raskošno seljačko odijelo, oko njih su lijetale svilene i čipkaste marame, te su ih djevojke tako željno proždirale očima. A najснаžniji među njima bio je Petar Smuk, čovjek orijaškog tijela i rumenih obraza. Volio je da sjeda kod crkve na zidu uz groblje, i to tako, da je sjedio baš iza financâ, koji su božju riječ slušali takodjer radije vani, nego u crkvi. Klepetao je nogama, te cijelu stvar udesio tako, da je kadšto zadeo nogom o financa. Otrovní pogledi bili su mu kao hvala, a njemu se smijalo cijelo lice, pa tko bi ga takvog vidio, rekao bi nehotice u sebi: u istinu krasan čovjek.

Moglo bi se reći, da su Kuzovci kroz tri godine bili gospodari poljanskih brdina. Radili su, što su htjeli. Svjetovna oblast javljala se u toj dolini samo u obliku bojažljivih financâ i plavih revizorâ. Ali svi se ti bojali Petra Smuka, te su mu se izmicali, gdje god bi se s njime sreli. Toliko su se od njega bojali, da se nijesu usudili javiti njegova zlodjela. Napokon učinila se cijela stvar tadanjim oblastima tako pogibeljnom, da su napele sve svoje sile. Jednog jutra domašira u Poljane kumpanija Čeha s jednim časnikom. I razidjoše se vojnici po planinama, te u istinu raste pu i pohvataju Kuzovce, a to tim laglje, jer je Petar Šmuk već prije svršio svoj život. Njegove su kosti već tada trunule na žalu „U Kotu“, kud ga je voda izbacila na suho. A sada, kad je voda promijenila svoj tok, leži taj grob posred struge, a studeni valovi pljuskaju preko ubogog ljudskog bića, koje je nekoć za života imalo goruće srce i sposobnosti, koje bi za svoj razvitak bile zaslužile bolju sudbinu.

I.

Ne cijelu uru od Poljane na sadašnjoj cesti u Loku leži selo na Logu. Kraj toga sela uzdiže se nevisok brijeg. Na podnožju je obrasao živicom i trnjem a na vrhu, koji se na najvišem mjestu splosnio u ravnicu, pokriven je zelenom travom. Na toj ravnici podigoše naši djedovi za ovaj kraj veliku crkvu sa dva

zvonika i posvetiše je svetome Volbenku ili kako Poljanci mekše izgovaraju svetomu Volniku. I tko se vijugastom cestom s vrelinim srcem žuri u Poljane, javljaju mu svetovolnički zvonici već iz daleka, da se primiće domaćemu kraju, domaćemu zraku i šumećim domaćim vodama. Baš pred svetovolničkim brijegom imao je za vrijeme naše pripovijesti Janez Premetavec, prepredena i lukava tikva, svoje gnijezdo. Brojio je u svoju imovinu staru drvenu kolibicu s tako tijesnim prozorima, da se kroz njih nije nitko usudio pomoliti glavu od straha, da je više nikada ne izvuče natrag. Premetavec je tada počeo krčmariti. Prodavao je kiselo vino i rakiju, pazario kojekakovim načinom, što mu baš nije donijelo lijep glas. Imanje njegovo stajalo je i još sada stoji (a imade druge vlasnike) od prilike dva puškometa od sela, udaljeno od susjedâ. Na gornjoj strani koči se svetovolnički vrh a skoro tik uz kuću teče rijeka, koja se na tom mjestu svija ili lomi tako, te je plitka i lako se pregazi. Premetavčeva kuća imala je s ceste a osim toga i s druge strane posebni ulaz, i svatko je znao, da tim ulazom Kuzovci ulaze u krčmu. Isto tako bilo je svuda poznato, da je Premetavec podržavao s Kuzovcima živu trgovinsku svezu, kojom se od dana do dana sve više obogaćivao. U subotu na večer prije kvatrene nedjelje u rujnu g. 1828. gorila je u Premetavčevoj gostionici luč na stijeni kraj peći, ali se na prvi pogled u zadimljenom prostoru nije moglo vidjeti ni jednoga gosta. Kad se od vremena do vremena ne bi s klupe iza stola podigla ruka, niko ne bi znao, da je živi stvor u sobi. Ali za crnim stolom ležao je osamljen gost, koji je posizao rukom za čašom na stolu, da iz nje gučne rakije.

Vani je u veži bilo nešto više života. Janez Premetavec imao je sa svojom ženom dosadne brige. Otkako je otvorio gostionicu, znao je pouzdano, da mu ta žena kradom pije vino i rakiju. I danas su joj se plele noge, kad je nalagala vatru na ognjištu. Odmah se Janez užasno razljutio, uzavro i vikao, kao da se vatra porodila u kući.

— Opet si se opila, stara vještice! Ti ćeš me dovesti na prosjački štap! Ti mi izjedeš sve! Ti, ti!

I zašutio je Premetavec od samog jeda.

— A ti si izjeo moj miraz — okosi se ona — i miraz i sve, na što si me mogao uknjižiti.

To je morao biti osjetljiv predmet, jer je Janez porumenio kao kuhan rak. Gledao je svoju nepokornu ženu i u prvi mah nije mogao ništa da odgovori. U bijesu podiže nogu i udari poplatem o pod.

— Ti bi mi iz kuta i Boga s križa ukrala, kad ne bi bio pribit! Ti — i prijetio joj piješću — ti si mi izjela milijone.

I čako je Premetavec odahnuo kao da mu se kamen odvalio sa srca, kad je tu groznu riječ bacio svojoj ženi u dušu.

I šutio je. A ušutio je i radi toga, što je neko iz sobe glasno pozvao: „Janez!“

Požurio se u sobu. Pospani se gost podigao iza stola, šešir je natukao na čelo i nadvio se nad stô.

— Janez! — rekao je još jedamput i streljao tamnim pogledima.

— Što, što! — upita Janez i uslužno pritrči.

Ovaj ga mrko pogleda a zatim odlučno reče: „Budi miran!“

Onda se opet svalio na klupu. Premetavec se osupnu te ponizno odgovori: „No kad ti zapovijedaš, šutit ću. Baš ću šutjeti“.

Tužno i uzdišući vratio se Janez u vežu.

— Gledaj, Marušica, sad se već niti svadjati ne smijemo.

U to se i smračilo. Baš u to vrijeme dolazile su putem iz Poljana dvije osobe prema Premetavčevoj kolibi. Bili su to načelnikov Tomaš i Matevžetov Matijče iz Volč. Ovaj je posljednji služio tada u Kuzovaca, te je u kradji bio osobito spretnan. — Ti si dakle čvrsto odlučio, da dodješ k nama? — upita Tomaša. — Dobro će ti u nas biti.

— Da, čvrsto — odgovori Tomaš. — Kod kuće postupaju sa mnom kao s blaščetom! A kod vas ne ću zgriješiti više nego kod kuće, kad sam kleo, da se sve nebo rušilo.

Udjoše u Premetavčevu vežu. Već prije na putu zbacio je Matijče sa sebe u živicu breme, što ga je nosio na ramenu.

U veži je namignuo gostioničaru, koji je izmiren sa svojom ženom sjedio na ognjištu i zapitao tiho: „Je li već došao?“

— Samo ajde unutra, Matijče! Leži za stolom i da istinu kažem, vrlo je dosadan.

Matijče udje u sobu i reče Tomašu, da ga slijedi. Onaj se iza stola odmah podiže i promjeri došljake.

— Ti si to, tate — rekao je prezirno, izvukao svoje orijaško tijelo iza stola i ušetao se sobom.

— Koliko si kokoši danas ugrabio — zapitao je Matijčeta smijući se. A onda je skoro strogo nastavio: „Ti nam praviš sramotu, Matijče! Kad bi bilo na moje, moralo bi ih nekoliko iz Kuzovog, a ti, Matijče, najprije! Ali koja korist? Ni najbolji konj ne može da se obrani od prljavih muha!“

Pri tome je Matijče mirno šutio. Kad je pak ovaj svršio, reče hladnokrvno: „Ovo je Županov Tomaš! Htio bi k nama! Dobra dlaka! Tomaše, ovo je Petar Smuk, pa nemoj da ga se suviše bojiš“.

Ali usprkos te opomene stajao je mladi čovjek bojazljivo pred glasovitim Kuzovcem i plaho obarao oči.

— Jedna muha više ili manje! reče Smuk. Ostani ako hoćeš, ali kažem ti, u znoju ćeš jesti kruh u nas. Ali gdje je ostao Goščavec i Rohnač?

S malom kletvom svalio se opet za stô. Ova dvojica naručile pica, sjedoše za drugi stô i stadoše međusobno tiho da razgovaraju. U to pridje k njima i gostioničar Janez Pre-metavec.

— Janez — reče iza nekog vremena Matijče, tamo sam na polju ostavio komad platna. Gdje sam došao do njega, neka te nije briga. Nego kao da sam već prije slutio, da ćeš ga ti kupiti!

Matijčevo lice poprimi nedužan izražaj i on mirno ispije čašicu rakije.

— Znaš, Matijče, odgovori Janez — ukradene su stvari vrlo pogibeljna trgovina! Ja ih ne kupujem — dodao je junački, te istrusio čašicu rakije.

— No dobit ćeš ih zato jeftinije!

— A tako već, tako! Možda će ipak nešto biti. Ali robu moram ipak da vidim. Brige su, brige s ukradenim stvarima.

Janez Premetavec pokrio je lice rukama i uzdahnuo. Matijče je ispaao iz sobe i za časak donio komad obijeljenog platna. Poštenjaci se odmah dogovoriše, da lakat ne će dati niže od četiri groša, što je bilo već i za ono vrijeme smiješno niska cijena. S primjetljivom radosti pokupio je Premetavec platno i odnio ga u hambar, koji se otvara odmah iza pivničkih stuba. U trenutku, kad je htio zaključati, pridahao je Matijče, te mu utisnuo u ruku veliku staklenku s nalogom, neka je obzirom na sretnu trgovinu napuni rakijom, koju će platiti on Matevžetov Matijče.

Premetavec je mislio: mogu zaključati i kad se vratim; otišao sa staklenkom u pivnicu i ostavio ključ u vratima. U taj par otvori Matijče hambar, pograbi platno, zatvori za sobom, te kao strijela otrči na polje, baci platno u živicu i vrati se natrag u kuću. Kad se je čako Janez vraćao iz pivnice, mimogred zaključa hambar, turi ključ u džep, donese zadovoljna lica staklenku u sobu, i postavi je na stô, gdje je već Matevžetov Matijče sjedio miran i željan pića. Kad su već nešto ispili, pogleda Matijče domaćinu nedužno i reče: Janez, kad si već kupio jedan komad, mogao bi i drugi?

— Ukradenu robu, Matijče, za boga, ukradenu robu! Kako mogu!

— Istina, krađeno je — odgovori Matijče studeno, ali zato kupuješ jeftinije.

— A tako da, tako! Samo donesi, Matijče!

Matijče žurno donese komad platna i položi ga na stô. Dogovoriše se, da će biti lakat po četiri groša. Matijče spremi kao i prije novac u džep a Premetavec pokupi platno, da ga spremi u hambar.

— Baš dobro, — govorio je sam sobom, prelazeći sobu — barem ću imati dva jednaka komada. Za stalno, da si ih ukrao jednom te istom gospodaru, Matijče.

— To ne! Ali čut ćeš već, da su bila dva gospodara.

Premetavec zatvori vrata i udje u vežu. Za malo začuje se iz hambara kao plaču slično ridanje i uzdisanje. Za čas pokaže Premetavčev Janez blijedo svoje lice u gostionicu i reče drhtavim glasom: Meni si ga ukrao, Matijče!

— Gdje sam ga uzeo, nije te briga, Janez, ta kupio si ga jeftinije! odgovori Matijče i nasmije se grohotom svojim širokim ustima.

Petar Smuk i njegovi drugovi zaboravljeni su već skoro posvema i malo tko znade što o njima. Ali o tome, kako je Janez Premetavec kupovao platno, o tome živi svježja uspomena, jer humor imade i u gorama svoju moć.

II.

Još se je Matijče smijao, kadno stupiše u sobu trojica sumnjivih ljudi. Jedan od njih spotakao se o kabao, što je stajao usred veže. Još prije nego se otvorila vrata, derao se i vikao iz svega grla: „Ako budete u veži ostavljali kable, slomit ću ti, Premetavče, kosti, da ćeš biti kao svinja, kad joj ispuste krv! A tebe, Maruša, objesit ću za pete nad ognjište, da se nagutaš dima, kao klobasa, kad se suši! Vrag! Vrag! Vrag!“

Čovjek je govorio tako brzo, kao da guta riječi i čulo se kao udaljena grmljavina za gorama. Zato su ga okrstili Rohnačem.

Udje u gostionicu a za njim Martin Goščavec, šepavi i podbuhli čovjek s lisičjim pogledom, te crnokosi, ramenati Tinač Šust, svetovolničkoga zvonara pokvareni sin. Rohnač je bio gnjevan, jer ga je boljela goljenica, o koju se udario na kabao. Čvrsto je stupao po daskama, da su zvečile čaše na stolu.

„Ne će biti ništa, Petre“ reče, stupivši pred Smuka.

„Ništa?“ začudi se ovaj. „A čekao sam čitavu noć! No, srest ćemo se drugi put!“

„Za Štefarskim Križom stajasma ja i Rohnač“ oglasi se Goščavec. „Kadno ugledasmo Brentača, gdje gura po cesti kola i konja. Stisnemo se medju hrastiće i pustimo ga, da prodje

mimo nas. Rohnač ti je došao medjutim javiti a ja sam klipsao za njim po Loki cijeli dan i gledao, kako je tovario voz. Upregoše pod noć i umakoše konačno kroz Selca i Davče, vragu u trbuh!“

Smuk ustane, šutke plati, što je popio i ode iz kuće. Napolju zakrenuo po brijegu i pregazio vodu u koritu. Na drugoj strani popostao je pred šumicom i tiho zazvižnuo. U brzo se iz smrekovlja izvila crna osoba i zaustavila se pred Smukom.

„Jernač“, reče oštro Smuk „uzmi sa sobom Miku, Lovru i Tonu! Čekajte me o ponoći kod višoškog mosta. K jutru proći će ovuda Brentač od Cerknoga s vozom robe iz Loke i mislit će, da spavamo! I spavali bismo, kad bismo svi bili takve klade kao Goščavec i Rohnač!“

Nasmijao se tiho i nestalo ga s drugom u guščari.

U Premetavčevoj se gostionici u to vrijeme pilo i glasno vikalo.

„Što ima s Brentačem?“ pitao je bojažljivo Županov Tomaš.

„Proljetos izdao je Smuka, kad je kriomačario duhan tako, da su mu financi učinili velike štete“ odgovorio je Rohnač. „No oni će se već ogledati, ali noćas ne!“

„A što mi“ javio se Goščavec „zar ne ćemo noćas ništa zaraditi?“

„Ja bih nešto rekao“ predloži Šust i udari čašom o stô. „Ja bih nešto rekao, ali ćete se vi, ovce, bojati“.

„Ja sam na sve spreman“ uleti Matevžetov Matijče. „Sto je to?“ prodere se Rohnač. „Što se ufaš ti, Šuste, ufamo se svi.“

„Tamo gore“ započne Šust „tamo gore ima sv. Volnik lijepu, bogatu riznicu! Neka samo nešto nabrojim! Ima tamo zlatan kalež, kojemu je držak obložen biserom, misnih haljina, izvezenih srebrenim žilama i drugih kojekakovih krpa ima čitave rpe! One vezenine, mogu reći imadu na funte srebra u sebi. I sviječnjaci i svjetiljke i kadionice, sve je iz srebra. Srebro mora da je, jer je sve to došlo iz mekinskog samostana, gdje su duvne imale srebra na pretek! Kad bi se to sve salilo, sabrala bi se lijepa rpa škudâ! No, ali vi se ne ćete usuditi. Ja to sve dobro znam, jer sam zvonarev sin i ja sam često kod mise dvorio. Ali

vi ste plašljive koze! I škrabice nijesu nikada prazne! Stvar je vrlo zgodna. Vrata su u sakristiju sasvim trula, pa ako se kolcem malo podignu, otvore se kao ništa.“

Zagledao se u stijenu. Šutjeli su neko vrijeme.

„Crkvu okrasti?“ zastenjao je Županov Tomaš.

„Crkvu?“ vikao je Šust „zar je to nešto neobično? U boga ima i bez toga svega dosta! A ako nema, neka si stvori!“ zahihotao je užasno i svi se za njim grohotom nasmijale...

Moglo je biti dva sata po pônoći, kad se je probudio Marko Šust, svetovolnički zvonar. Pričinilo mu se kao da čuje buku. Već je iz kreveta opazio, da je crkva rasvijetljena. Tresući se od straha zbacao je brzo na sebe odijelo.

„Hvala ti budi, blažena Djevice Marija“ uzdisao je, snimajući staru kremenjaču, „da je sve u Poljanana! Plaštev, kaleži, kadionice i sve drugo! Zaista je i Tinač s njima! Oče naš!“ ... I počne starac da moli. Požurio se iz kuće i došuljao se do lipâ, što su bile uz crkvu. Stisnuo se uza stablo i pripravo pušku, da svaki čas odapne. U crkvi je vidio svjetlost. Pred postranim oltarima bile su drvene svijeće, koje se nijesu nikada užigale. I to je bilo drago staromu zvonaru. Nešto su razbijali, jer nijesu mogli ništa da nadju. Opustiše hram božji i proklinjahu Tinača, koji ih je na to naveo. Kao pčele izletiše iz crkve i spustiše se niz brijeg. Premda je svijetlio mjesec, odmagliše tako brzo, da Marko od samog iznenadjenja nije mogao da puca. Svi mi utekoše — mislio je. Ali gle, tu je još jedan! I ovaj se polagano šuljao iz sakristije. Kad je bio na otvorenom prostoru pred crkvom, zajaukne i spusti se stazom uz ljeske niz brdo. U taj par odapne crkvenjak kokota i silan se trijesak razliježe nad krajem. Kad se dim podigao, nije bilo vidjeti više ništa. Starac se uplaši i pobježe.

Brentač iz Cerknega stigao je međjutim u vječitom strahu s vozom i robom k sv. Volniku. Znao je dobro, da ga je u Loki slijedio Goščavec, zato je okrenuo kao da ide preko Davča kući, a međjutim je skrenuo na seoski put i došao kasno u noći na poljansku cestu. Već je ostavio iza sebe crkvu sv. Volnika i vidio pred sobom zvonik poljanski, kadno mu „U Kotu“

zaustave voz pet crnih osoba. Isprazniše mu voz a njega samog pošteno nalemaše...

Drugog jutra ustade već zorom zvonar Marko i drhtajući podje crkvi. Pred sakristijom na stazi uz ljeske ležalo je ljudsko truplo, pod njim se crvenila zgrudana krv. U mrtvacu prepoznao je nesretni otac svoga sina Tinača!

III.

Tužna se novost širila selom. Bilo je nevjerovatno, ali opet istinito, da je Županov Tomaš pobjegao od svoga bogatoga oca i pobjegao u Kuzovce. Iz početka ne htjedoše ljudi vjerovati, ali poslije kad se vidjelo, da je ipak istina, smijalo se cijelo selo i priuštilo bogatom Županu tu nesreću, koji je svakoga gulio i tjerao prosjake sa svoga praga. Bio je tvrdica čako Župan i lakom za novac. Govorilo se da u gornjem spratu ima željeznu škrinju s čvrstim verigama prikovanu uza zid. A kad je Zadurnikov Miha jednom zgodom prolazio kraj otvorenih vratiju, stajao je čako Župan pred otvorenom škrinjom. Miha je nehotice od samog iznenadjenja kriknuo. Stari je naglo zatvorio škrinju i progonio kroz stube neočekivanog gosta, da se sve prašilo. I od tada se govorilo selom, da je Župan tako bogat, te ni sam ne zna, koliko ima. Ali bio je škrt, kao da nema ništa. Pa i svome sinu nije dao ništa, ma da bi se, kao sin bogatašev, morao pokazati i plaćati vino. Zato je sin krao svog oca i pravio dugove, što je staroga silno ljutilo. I vječno su se svadjali, te prepirci i vikanju nije bilo ni kraja ni konca. Konačno je sin u subotu na večer prije kvatrene nedjelje u rujnu prebjegao u Kuzovce i ostavio kuću vike i svadje. Tek za dva dana se to doznalo. Od gnjeva i sramote valjao se stari Župan po podu i preklinjao se sa svim svecima, da ne će sinu ostaviti ni filira. Bio je udovac i tako je sin odrastao bez mekane materine ruke. Očeva je opet ruka bila petvrda i zato je do toga došlo. U kući je gospodarila jedina kći Lenčika, dvadesetgodišnja djevojka. Bila je slavnoga imena sa svoje ljepote a još više zbog svoje — prevelike tjelesne

snage. Dizala je silne terete, a kad je trebalo podići nešto vanredno teško, zatjerala je i mnogoga momka u kozji rog. Kad bi Tomaš kadšto podigao pijesti na oca, pobojavao se nje, jer je dobro znao, da bi ga ona lako svladala. No svejedno bila je Županova Lenčika mekane duše, volila je sav svijet a zbog toga volio je i nju svatko. Brata Tomaša ljubila je nada sve, a pošto je bila jača od njega, postupala je s njime kao s djetom. Bila je žena tvrdog značaja i brzih odluka, pa ako se smije reći, bila je Lenčika prvi i pravi gazda u Županovoj kući, bila je središte, oko kog se sve vrtilo. Čako je Župan redovito vazda popustio, kad bi k njemu došla stasita djevojka i kad bi se mazila oko njega. S Tomašem je bila oštra, a ako joj se na njem ne bi što svidjalo, govorila bi i svojim dlanom, da se čulo pljuskanje, kao kad se daskom udara po vodi. Obojicu, oca i brata, imala je u svojoj vlasti. Kako smo već kazali, bila je brzih odluka, pa je i ovoga puta znala, što joj je činiti.

Jednog lijepog jesenskog jutra, vrlo rano, čim je svanulo, otputila se Lenčika, svetačno odjevena, po jednom visokom grebenu nad Hotavljamama prema Bukovom vrhu. Brzala je. Kad se primakla do Kožuhove kuće, pomicalo se sunce iza gorâ i s prvim svojim tracima obasjavalo užareno djevojčino lice. Pod Platiševom kućom pristigla je staroga čovjeka, koji je s malom culom polagano klipsao uz brijeg. Bio je to stari Kosem iz Griča.

„Kud ćeš ti tako rano?“ zapita on.

„Na Kuzovo“ odgovorila je svježije „po Tomaša“.

„Na Kuzovo?“ začudi se starac. „Onda ćemo zajedno! Prije četrnajst dana poslije ponoći zakucaše mi na prozor četiri Kuzovca i naručiše pun rubac lulâ. Sada ih nosim“.

Čitatelju valja pripomenuti, da je tada u Poljanama cvala industrija s malim lulama, o kojoj sada nema skoro ni traga.

Djevojka i starac uspinjahu se žurno po grebenu uz brijeg, kadšto otpočinuše i zagledaše se duboko u dolinu, gdje se vidjela orijaška poljanska crkva medju niskim kućama, kao brižna koka medju pilicima. Ostaviše bukov vrh na lijevoj strani i zakrenuše pod „Pasju ravan“, dok ne nestade doline pod njima, te se ne

vidje ništa osim brijegova na sve strane, i lijevo i desno, gore i dolje a nad svim jasno jesensko nebo. U bukovoj šumi bila je skoro sasvim sakrita kuzovska kuća, a iz nje se je, baš sada, kad su se naši putnici približavali silno dimila. A što su najprije opazili, bio je red pušaka, prislonjenih vani uz drvenu stijenu. Na vršku iza kuće čučio je stražar, koji se nije ni maknuo, ugledavši rani posjet. Stražar se pričinjao kao da došljake i ne vidi.

Prolazili su kraj nekakvog svinjca, u kojem je kruljilo i beketalo sitno blago. Odmah iza svinjca tukao je Kuzovec komadom drva po glavi, u željezu ulovljenu lisicu, koja je kod svakog udarca užasno zavijala. Na bukvama sjedjelo je jato vrana, te se kao crni oblak podiglo u zrak, osjetivši strane goste. Kuzovci su bacali u šumu otpatke od zaklanih životinja, pa zato se ugostilo u njih toliko crnih ptica.

„Jesu li kod kuće“ zapita ponizno Kosem. Gadni se stražar na to ni ne osvrne.

„Ako ne odgovori, unić ćemo sami“ reče Lenčika oštro. I u istinu udjoše u široku vežu, nad kojom se ravno vidjeli začadjeni tramovi. Na desnoj strani veže stajalo je ogromno ognjište, na kojemu je gorjela vatra. Oko vatre stajalo je deset ili dvadeset velikih lonaca, u kojima je šumjelo i vrelo. Među njima cvrčala je pečenka na željeznim pločama, pod kojima je prštala živa žeravica. Oko ognjišta skakao je zaprljani kuhač te suvao s još više zaprljanim kolcem sad u ovaj sad u onaj lonac i vikao: „Dobro se kuha!“ „Lijepo vrije!“ „Dobro će to biti žderilo, Ha, ha!“

Kad je opazio došljake, povjesio je svoj kolac-kuhaču, otvorio usta i oči, da je bilo jasno opaziti, kako se je poštenjak usupnuo. Ali odmah mu se raširila radost po ugojenom licu, obrisao prste o hlače i pobrzao: „Djevojče, djevojče, a otkuda ti?“ Slatko se nasmijao, malo zazviždao i iznova se derao: „Djevojčice djevojčice! Fuć, fuć“.

Kao strijela pritrčao je do nje i svojim zaprljanim prstima tražio nešto oko njezinog cvatućeg lica. Neizmjerna srčba zalila je sve mišljenje djevojčino, te sa svom svojom silom — koja

je bila teška i velika — položila mu je ruku na čeljusti. Upliv udarca bio je vidan i brz. Udareni je malo zajecao, zatim ljusnuo kao posječeni hrast među lonce i zdjele, razložene po podu oko ognjišta. Sve se pod njime lomilo a lice je napravio, kao da mu je došao zadnji čas. Djevojka je srdita ostala stajati posred veže; lice joj se zalilo krvlju, ruke zgrčila u pijest, te je užarenim očima gledala u onoga na podu.

„Kod vas nije ni žena sigurna“ rekla je ponosno. Baš u taj par stupi iz sobe u vežu Smuk, uznemiren bukom, te mirno prisloni svoje visoko tijelo uz vrata. Odmah je shvatio položaj, te se lagano smješkao, gledajući, gdje se kuhač diže iz črepovlja.

„Nemoj ga ubiti Lenka“ nagovorio ju je prijazno „jer nema nikog drugog, tko bi nam kuhao“.

Ona se još više raspalila — jer ju je prepoznao. Srdito je odgovorila: „Ubiti ga ne ću, premda ne bi bila škoda, kad bi vas sve poubijali. U ostalom ne znam, zašto me poznas?“

On joj ne odgovori ništa, niti mu krv ne udari u lice na to osorno pitanje. I mirno se okrenuo prema djedaku s lulicama, da ga upita, što želi.

„Dobro je, da ste došli, reče ljubazno. Skoro ni jedne lule nije bilo u kući“,

Udjoše u sobu. Tamo je Lenka sjela šutke uz peć, a Smuk je otvorio ormarić u stijeni, odbrojio na stô novac za lule i bez riječi ispaо iz sobe.

IV.

Djevojka sjedjela je tiho uz peć, niti govoriti joj se nije htjelo. Kosem je bio zadovoljniji. Sjedio je za dugim stolom, pio rakiju iz čaše i sjekao dugim nožem veliki hljeb, što ga položiše preda nj. Brojio je primljene novce i glasno hvalio Kuzovce i njihovo poštenje. Daskora dopro je u sobu ugodan miris pečenke, što je Lenki bilo vrlo neugodno: bila je gladna, jer je u žurbi pošla od kuće bez zajutarka.

Kuzovci dolažahu u sobu te pitahu staroga, što je novo u

Poljanama — ali djevojku ne pogleda nijedan. Skoro svaki od njih uzme po lulu iz hrpe, što ju je Kosem istresao na stô. Odmah su punili lule duhanom i zapaljivali ih. Konačno je uletio i Tomašek. Stupio je nedužno i mirno u sobu. Opazilo se, da mu nije niko kazao, kakva ga bura očekuje. Ne sluteći ništa zla, ušavši vikne veselo: Hoj Kosem! Zar ste i vi k nama došli? Tu gore je ljepše, nego kod vas dolje u kiselim Poljanama. Ako vidite koga od Županovih, recite mu, da mi nije žao, što sam ovdje. Tamo me više neće vidjeti“.

„O, vidjet će te još, vidjet“ rekla je hladno i kao strijela postavila se preda nj. „I to smjesta ćemo ići“.

„Lencika, ti si to?“

Srce mu je umah smalaksalo, silno je probljedio a na čelu pomolio mu se niz debelih kaplji znoja. Niti pogledati se nije usudio rođene sestre.

„Odmah smjesta, velim! A ako ne ćeš, odvuć ću te kao tele u mesnicu“.

„No, idem, idem! Ali moram prije da jedem. Gladan sam“ odgovorio je kratko i plaho. Prisjeo je k stolu. U isti trenutak sjela i ona uza nj, da joj ne bi pobjegao. Tomašek je tiho podnosio neposrednu ovu kontrolu i bilo ga stid, da ni govoriti nije mogao. Brzo svi napuniše stô a izlemanu kuhač donasaše žurno ogromne zdjele i postavljашe ih pred gladnu družinu. Do vrha bile su pune a iz njih se prema stropu ugodno pušilo. Žlice su zazvečale, te neprestano putovale stazom od zdjele k ustima. Kao što se posuši kasni snijeg u proljeće, tako brzo isprazniše se zdjele. Donesošе zatim druge a na drvenim pločama pečene divljači. Smuk je sjedio baš uz Lenciku. Ponudio joj jesti, ona odbije. I nije joj više nudio. Tomašek je stoga sve marljivije gnjeo u želudac i srcu mu bude tužno, kad se sjeti mršavih zdjela, koje su kod Županovih dolazile svaki dan na stô. Poslije jela otputiše se Lenka i Kosem. Tomašek se pridružio starom Kosemu i odbrzao naprijed tako, da je djevojka nekoliko koračaja zaostala. I Smuk je snimio pušku sa stijene te rekao: „Idem malo s vama“.

Nije mu rekla, da ne ide a on je šutke stupao uz nju. Baš pod crkvom na Bukovom vrhu kružio je sokô nad livadom, pravio okrug za okrugom, sve manji i manji, a onda kao munja šiknuo među jato divljih golubova, koji su ležali na pašnjaku. Pograbio jednoga i digao se s njima u zrak. Kao snijeg prosulo se perje, dok su se drugi golubovi plaho raspršili na sve strane.

Djevojka je zastala.

„Gledaj sokola“ progovori Smuk hladno. „Kad ga je gospodin Bog stvorio, rekao mu je: eto ti slobode, živi i brini se sam, kako dugo ćeš živjeti. A kad ti jednoć polome krila, onda je to tvoja stvar. A meni ćete reći, da je sokô više nego ja, koji sam čovjek?! I meni je rekao Bog — evo ti slobode! Ako ti je uskraćuju, živi, a kako dugo, staraj se sam! Ako sokola zatvore u željeznu krletku, ko će tvrditi, da nema prava uteći? A kad su mene htjeli godine i godine ukovati u željezo, ko će reći, da nijesam imao prava razbiti verige i živjeti, dok mogu. Vi, koji grijete svoje lijene kosti uz peć, mislite da ste bolji od mene. Ali Bog zna! Sudit će već jednoć, a vas će tada biti mnogo osramoćenih, jer Petar Smuk nije ubijao, nije krao, te je u znoju svoga lica zasluživao hljeb. A što rade moji drugovi, o tom se ne staram; svaki je sam gospodar svoje duše! Sada idi! Tu dolje ne će te niko uznemirivati, što bi se gore moglo dogoditi“.

Ustavio se. Skinuo pušku s ramena i naslonio se na nju. Djevojci je udaralo srce. Kad je govorio, morala mu je više puta pogledati u raspaljeno lice i — grozno — svidjeo joj se. Otrčala je poput srne. Daleko dolje, morala je, a da i sama nije znala zašto, da se obazre. Visoko nad njom stajao je nepomičan kao iz kamena isklesani kip, te gledao za njom. Brzo se opet okrenula i požurila se u dolinu. Tomašek je od straha protirnuo, kad je ugledao bijele zidove rođene kuće među voćkama. Ustavio se usred sela, htio da zamakne za Proдовski ugao. Ali ga ona pograbila za uho — na radost silnoj dječurliji na seoskom mostu — te ga tjerala kao školskog dječarca pod kućni krov. I teškom mukom otresao je tek poslije Tomašek

prokletstvo smiješnosti sa sebe i još u godinama visoke starosti znao se razljutiti, kad bi ga ko upitao, kako je od Kuzovaca došao kući.

V.

Nad dolinom plovilo je proljeće s rascvjetanim svojim krilima. Cvijeće povješalo se po drveću i po sivim pećinama. Cvijeće je nicalo i u srcu čovjekovom, koje se preporadjalo svakog proljeća. A u Poljanskoj je dolini lijepo proljeće, da ga malo tako lijepog ima u našim krajevima. Zimus probiše ispod snijega nebrojeni izvori, koji brzaju sada po svim brijegovima u zeleni dol. U najukritijem kutu cvate svaki komadić zemlje. U bistrim vodama ženi se tanka pastrva te strijelja kao bljesak s crvenim svojim perajama po bijelom pijesku. A sve obasjavaju mekanog sunca mekani traci, te se iz zelenih livada i preoranih njiva puši onaj drhtavi zrak, kao sretne, proljećem ukrašene zemlje sretni uzdisaj!

I one godine bijaše krasno proljeće. Toga proljeća bilo je malo tužnih ljudi, a među njima bila je i bogatog Župana jedina kći. Otkako je dovela brata iz Kuzovog obarala je tešku glavu, postala je zamišljena, šutljiva, pa i na najprijazniji nagovor ostade osorna. Lice joj je htjelo sasvim poblijediti, a služavke su pogadjale, zašto domaćinova kći proplače cijele noći i zašto u jutro ima crvene oči. U istinu bila je djevojka nesretna. Vazda je hotice ili nehotice morala pomišljati na nj, koji je bio skoro hajduk i nije imao druge budućnosti osim zlokobne smrti. A i on, koji u svome hajduštvu ne bi do nje smio podići ni pogleda, ponašao se u svojoj zaslijepljenosti ludo i grijешno. Pa da je i deset puta blagdanom kroz dan prošla Županova Lenka kraj njega, deset bi se puta pričinio, kao da je ne pozna. Ali u noći bilo je sasvim drukčije! U noći dolazio je kao sjena pod njezin prozor i čekao, dok je nastala kasna noć, kad je mislio, da spava čitavo selo. Tada bi se naslonio na šljivu, koja je bila u punom cvijetu i gledao nepomično u njezin prozor, a onda počeo iz tiha i medenim glasom da je zove imenom. Kad

ga je začula prvi puta, stinula joj krv oko srca — čudovita slatkoća napunila joj dušu, koju je odmah zamijenila užasna bol. Nigda mu se nije javila, samo je rukama zatiskivala uši i sakrivala se pod pokrivalo, da ne čuje riječi zavodljivih. A on je skoro čitave noći prostao pod njezinim prozorom, te odlazio ispod cvatućih drveća, kad je jutarnja zora pucala na vršcima gora. Dao ju je u usta zlim ljudima i uništio joj sreću za sva vremena. Jednoć u noći probudi Lenčiku vika u selu. Kričalo se i klelo, a konačno se čuo i hitac. Uplašena požurila se k prororu.

„Isuse i Marija! Kuzovce hvataju“ vrisnula je. Kroz vrt dotrčao je zbilja Petar Smuk, bez šešira. Zaustavio se pod šljivom i opazio djevojku.

„Lenčika“ reče „ako ne otvoriš, imat će me!“ Brzo je otvorila prozor. On se uhvatio za zid i za granu od šljive te skočio u sobu. Grana je zapraskala, odlomila se i pala na zemlju. Smuk je tiho zatvorio prozor i pun očaja sjeo na stolac uza stô. Ona se bijaše već davno vratila u krevet. Odmah iza toga dolete financi užasno proklinjući. „Ovamo je ušao! Ovdje mora da je! Ako nije vrag, imamo ga“, vikali su, ali nadjoše samo cvatuću granu u travi. Trčali su dalje po vrtu i izgubili se u tami. Smuk je sjedio oslonjen o stol, uzdisao i rukama stiskao lice. Djevojka se u krevetu nije ni ganula.

„Ljutiš li se, Lenčika?“ zapitao je ponizno.

„Morala bi se ljutiti“ zaplakala je u mukama. U tren oka bio je kod nje, te joj prstima gladio kestenjaste vlasi na umornoj glavi. A ona onda podigla svoje bijele ruke, obujmila ga oko vrata i privukla k sebi. Kad je njegovo lice počivalo na njezinom obrazu, osjetio je Smuk vruće suze, koje su joj tekle iz očiju.

„Bog te neka čuva, djevojko moja!“

Otvorio je prozor i spustio se na tratinu. Neizmjerna sreća vladala mu je u duši i bio je zbog nje ponosan, da je iz golog prezira prema financima usred sela iz svega grla zavikao. Pošao lagano prema kući. Zora je pucala. Nasred Županovog mosta zajujukao je ponovno, neka švatko znade, da je to sretni Petar

Smuk. Ali baš u taj čas začuje se oštar: „Stani!“ a iz jednog i drugog kraja mosta bile su uperene na njega puške. Financi, sakriveni doslije u vrbiju, stadoše mu na put, jer su znali, da mora prelaziti most. Voda je bila velika. Malo dana prije toga kišilo je i struga je bila nalita do vrha. Smuk je shvatio položaj, pogledao je dolje, smedjo-crveni valovi gonili se neprestano dalje.

„Zašto bi stajao, kad mogu ići!“ reče prezirno, te se kao munja baci preko ograde. U mutnoj je vodi zapljuskalo. Za čas pojavio se Kuzovac na površini i plivao snažnom rukom. A sada počese kukavice pucati s mosta, te ga obasuse tanetima u vodi. — Za nekoliko dana nadjoše ga u istinu mrtva na žalu „U Kolu“. Županovoj Lenčiki dolazili su prosici za proscima, ali ona se ne htjede udati.

I umrla je još mlada.

FRAN GOVEKAR: „SOCIJALIST“

SLIKA IZ RADNIČKOGA ŽIVOTA

... Und hart stand plötzlich vor der Seele mir
Der Unzählbaren Los, die Jahr um Jahr
Sich müh'n und werken, emsig wie die Bienen
Und ihres Lebens ganze Ernte doch
In fremden Speichern oder Stuben finden
Zuletzt. Wenn heut' sie kämen, angelockt
Von Hauch des eig'nen Schweisses, wie die Bienen,
Wer sähe sie im Recht? Und doch begehrten
Sie mehr nicht als das kleine Thierchen hier:
Ein Teil von dem, was ihre Müh' geschaffen!..
Mein Blick ward trüb, ich lächelte nicht mehr.

De le Grazie.

I.

Baš sretno i zadovoljno živjela je obitelj Ružička. Bogati doduše nijesu nipošto bili, prizemni stan u Hernalsu u Beču takodjer nije bio prostran, jošte manje svjetao; ali brižljivosti neumorno radinoga oca, odana vjernost žene i ljubav te marljivost djece bile su zvijezde, koje su tako blagotvorno rasvijetljavale tijesni dom, da ga ne bi strojar Ružička zamijenio ni za najluksurijozniju palaču, u kojoj gore žarka električna svijetla, te u kojoj inozemno cvijeće i rasline šire raskošni miris po krasnim, širokim dvoranama, čije su stijene i podovi pokriti najtežim i najdragocjenijim sagovima, te gdje ugadjaju očima i razveseljuju dušu krasne slike i kipovi iz mramora i bronce... no gdje često, dapače obično, kraljuje pomno prikrivena podlost, pretvaranje, sebičnost, besčuvstvenost i prevara...

Kada se večerom vraćao Ružička kući, dočekivala ga svagda njegova obitelj tolikim veseljem, takovim poklikom, kao da se ne bi vidjeli po cijelu godinu, a minulo je samo — dvanaest sati od rastanka.

Medjutim dok je žena Neža hitila da priredi skromnu

večeru, donio je sin Janko u ilovastoj zdjeli mrzle vode, pet-godišnja Nanka trčala je po sapun i obrisac, a trogodišnja Marica, koja je upravo počela govoriti, klopkala je svojim punim ručicama po očevim koljenima, hoteći se i sama umivati, te pljuskajući po vodi na sve je strane poput racice pravila mokrinu...

A po tom su sjeli k stolu da večeraju.

Mati je molila glasno, a otac i djeca su joj tako isto odgovarali.

Ej, pa kako im je na to išlo u slast priprosto jelo! Ni riječce nije nitko progovorio za vrijeme jela, jer otac nije trpio, da bi se govorilo, dok je bila zdjela na stolu. „Sve u pravo vrijeme“ govorio je. „Brzo jedi, pa brzo radi! — Kakav jelac, takav radnik“.

Tim živahniji počeo je razgovor poslije večere, kad su opet odmolili zahvalnicu.

Janko, koji je već išao u pučku školu, morao je sve podrobno pripovijedati, da li je bio i što je bio pitan, koliko je znao, što je rekao gospodin učitelj i što je danas naučio novo...

Ružička je obično pohvalio darovitoga sinčića, koji je bio zauzet za učenje, a u školi i kod kuće uzorno poslušan. Na žalost bio je radi svojega nagloga rasta za svoje godine veoma slabašna tijela; no ipak je bio mirni i dobri Janko s tamno-hrdjavim očima, crnokudrastim vlasima, okruglim obrazom i finom bijelom puti vrlo lijep dječak. Otac ga je ljubio više, nego li zjenicu svojega oka! Bio je njegov ponos, njegova nada. Nikada mu nije dosadilo raspravljati u granicama mudrosti maloga učenjaka. Ali Janko je bio takodjer i majčin ljubimac, ta, sav je Jankov obraz bio sve do posljednje crtice takav, kakav je bio njen u prvoj mladosti. Tako ju je često uvjeravao njen ljubeći je suprug, a „on“ nije nikada lagao!

Pokraj izvanredne ljubavi prema najstarijemu nijesu ipak roditelji zanemarivali manje djece; takodjer i s njima su se bavili velikom pozornošću, brigom i ljubavlju — ali ipak prvorođenac imao je u svemu prednost!

Kad su se otpremila djeca sve jedno za drugim u svoje krevetiće, kod čega su im pomagali otac i majka, blagosivljući ih i križajući preko čela, ustiju i prsiju, te škropeći ih blagoslovljenom vodom, ostali su sjedjeti oboje još neko vrijeme u važnom razgovoru.

Cio dan nijesu bili skupa, a oni, koji se ljube, imadu si vazda mnogo toga reći, i kad ponestane predmeta za razgovor, usrećuje ih blizina ljubljena bića, pa makar i u šutnji...

Neža je pripovijedala suprugu svaku večer, koliko je izdala taj dan, što je kupila, što radila, što li je saznala novo — a muž joj je opet kazivao novosti iz tvornice, te joj je naručivao ovo i ono, i davao joj potrebit novac za nabavu najvažnijih stvari.

Za tim je oboje pokleknulo, izmolilo svako za sebe potihno večernju molitvu i pošlo spavati...

Drugo jutro za rana počelo je sve opet nanovo. Neža je skuhala mužu zajutak, još jednom joj je isporučio, što je bilo treba, da ne bi zaboravila i oprostili su se do večera. Kad su se djeca probudila, otac je bio već dva sata na poslu. Budući da nije dolazio kući objedovati poradi udaljenosti svojega stana od tvornice, koja je bila na periferiji mjesta, to je obitelj ostajala kroz dan sama...

Tako je živjela obitelj Ružička sretno i zadovoljno već osam godina. Otac je zasluživao nešto više, nego li su trebali za plaćanje stanarine, za oblačenje i skromno prehranjivanje, a bili su zdravi. Posebnih još briga nije baš poznavala obitelj Ružička.

Ali neke večeri nije bilo Ružičke neobično dugo kući. U velikim brigama bila je Neža poradi toga, ta, toliko i toliko puta je čula o nesrećama kod strojeva. Možda se baš o n unesrećio — možda je baš n j e g a zgrabilo kolo ili ga udarila os, pak mu slomila koje udo, ili ga čak — oslobodi bože! — ubila! Tko će se tada skrbiti za nju i za nedužnu neopskrbljenu djecu? Osim nekoliko petica u štedionici, osim pokućstva i odjeće nemaju ništa, od čega bi se dalo živjeti! Oh, tko bi se brinuo za nje, ako li više ne bi bilo n j e g a među živima! Glad, si-

romaštvo, bolest i tko sve zna, kakve teškoće i bolesti bi pokucale na njihova vrata!...

Silna je briga stezala Neži srce. Svaki trenutak polazila je da pogleda pred vrata, da li on već ne dolazi! A razmišljanje joj je dozivalo sve gore i groznije slike o nesreći, koja se možda dogodila suprgu...

Budući da nije mogla od kuće sama zbog malene djece, poslala je Janka u susjednu kuću da se popita kod Zajčka, koji je radio u istoj tvornici. Dječak se vratio s viješću, da takodjer ni Zajčka nema kod kuće, te da njegova žena plače.

Uboga Neža malo da nije od brige i straha zdvojila! Djeca su počela uzdisati da su gladna; dala im je jesti. Po tom su iznova čekali.

Ružičke nije još uvijek bilo.

Marica je zaspala Neži u naručju, Nanka je drijemala kod stola, a Janko je nemirno trčao svaki čas na ulicu, da prisluškuje, ne približuju li se poznati mu očevi koraci. Konačno je svladao san i Janka. Mati je tada položila djecu u krevete, te su ona brzo tvrdo zaspala. Sama je sjela uza stol, kušala šivati, ali briga se u toj osamljenosti pojavila još silnije. Počela je moliti, no usred molitve je prestala i tiho govorila sama sobom: „Moj bože, gdje je, što se dogodilo?“

Kazalo na uri je pokazivalo blizu jedanaest, kad su se začuli brzi i krepki koraci mimo prozora kuće. Odmah ga je prepoznala — malo iza toga je stupio Ružička u sobu živ i zdrav, ali smrtno blijed.

„Zašto mi praviš tolike brige?“ upitala ga odmah napola pitajući, a napola s bojazni.

Ali Ružička je odgovorio osorno: „Doći će još gore“.

Na to je sjeo na stolac kraj stola, navukao široki šešir još dublje na čelo, te naslonivši bradu na lijevu ruku gledao šutke pred sebe.

„Oh, moj bože“, zajecala je Neža, „što se zaboga dogodilo? Ne muči me svojim strašnim mûkom... ta, vidiš da umirem od

straha... govori! Priznaj mi sve, ta i dosada sam kao tvoja vjerna žena sve strpljivo podnosila s tobom“.

„Ništa, ništa, Nežo! Pusti me — samo sam loše volje... ta vidiš, ne uznemiruj se, donesi mi večeru, pa idimo spavat, sutra će već biti dobro, da li čuješ!“

Ružička je ustao i okrenuo lice na stranu od žene, počeo nervozno svlačiti radno odijelo i oblačiti kućno. Žena ga je pažljivo promatrala. Kad je posegnuo za vrčem, da bi si natočio u zdjelu vode, kojom će si oprati ruke, tresla mu se desnica tako, da je polio pod.

Sad se više nije mogla Neža svladati. Prišla je mužu i objumiv ga oko vrata objema rukama, molila ga jecajući: „Jan, Jan, zašto mi tajš? Zar nijesam više vrijedna potpunoga tvojega povjerenja? Ta, maločas si rekao, da će doći još teže brige daskora! Jan, nekakvo ti se zlo dogodilo — reci! — zašto ne kažeš?“

I žena je stala opet trpko plakati.

„Nežo, tiho budi, Nežo!“ mirio je i tješio suprug. „Gledaj, djeca spavaju — ne budi ih, ne plaši ih! Da li čuješ? Ne plaši ih! Sve ću ti povjeriti, ta, ljubim te jednako kao i onaj dan, kad su se združili naši putevi — da, još većma te ljubim sada radi ovih tu“ — pokazao je na dječje krevetiće, gdje su već spavala mirno nedužna stvorenjica — „samo mi se ne plači, jer svaki tvoj uzdah britki mi je nož u srce i zdvojio bih, kad ne bih vjerovao u Boga!“

„No počni, počni — reci brzo, jer mi je neizvjesnost gora od smrti!“ — silila je Neža, te sjela kraj muža i gledala najpoznornije u suprugovo zabrinuto lice.

„Nežo, moja ženo, moja prijateljice“, počeo je primiv je ljubezno za ruke, „ti znaš, da je svrha mojega života tvoja i naše djece sreća. Kad sam te upoznao, — ti si bila obična služavka — mučenica — odmah sam te zaposlio, jerbo sam te ljubio, želeći, da ti ostvarim ljepšu i ugodniju budućnost. Tada sam služio u našoj tvornici kao obični radnik. Više se dići, do uglednijega mjesta, do bolje plaće, to je bila jedina moja

namjera, kad sam se združio tobom. Učio sam po noći, jer po danu nisam dospio, i napravio sam ispit za strojara. Plaća mi se povisila, lakše sam disao, slobodnije, mirnije sam gledao u budućnost. Loše nam baš nije išlo. Niti kad je naša obitelj narasla na pet glava, nismo se mogli tužiti, da trpimo nestašicu. Skromno ali pristojno smo živjeli... Ti si gospodarila dobro, brižno i razumno, a ja sam činio svoju dužnost..."

„Ti si napravio sve, dragi moj, a ja sam te jedva malo podupirala!“ dobacila je Neža.

„Ne smanjui svojih zasluga bez potrebe, draga moja ženo“, rekao je iskreno Ružička. „Ako nigdje drugdje, kod nas se gotovo poistinila narodna poslovice: Žena drži tri ugla od kuće, a muž jednoga. Kad bi ti bila lijena, rasipna, nespretna, sav bi moj rad bio bez uspjeha — bio bi prosjak ja, bili bi siromasi mi svi! Tako je, Nežo! — A gle, prosjaci, siromasi možda ćemo ipak sad naskoro postati, možda smo već poradi mene, samo poradi mene“...

„Jan, da li buncaš? — Što to govoriš? — Radi tebe siromasi? — Ne govori...!“

„Šuti, Nežo, i poslušaj! — Prije nekoliko tjedana govorio sam ti, da je tvornica „Sonnenstern und Söhne“ bankrotirala, te da je time naša tvornica izgubila prvu i najopasniju konkurentkinju. Naša tvornica, naša firma je time poskočila na ugledu zbog svoje solidnosti — naručivatelji kod propale tvornice prešli su k našoj i tako su se skoro potrostručili dohoci gospodara naše tvornice. Razumljivo je, da su uslijed toga znatno poskupili svi artikli, koje zbog bankrota konkurentne firme u Cislitaviji sada izvadja jedino naša tvornica, te da je baš poradi toga promet što ga naš gospodar sprema u džep, za nekoliko stotina tisuća veći... Budući se stvar ima tako, smjeli smo spravom očekivati, da će naš gospodar dijeliti svoj dobitak s nama, ta, mi mu baš pomožemo do bogatstva — nadali smo se, da će nam od dobre volje povisiti barem za nekoliko desetica našu zaslužbu, što se na njegovom golemom bogatstvu ne bi skoro nikako poznalo... Nu prevarili smo se ljuto! Mjesto poboljšanja dobili smo za

istu zaslužbu još više rada, jer tvornica sada odašilja i izvozi svoje proizvode brže i u većoj množini, nego li dosada — a mi smo samo većma napregnuti“.

„Činilo mi se, da u posljednje vrijeme dolaziš kući doista većma utrudjen, nego prije, no mislila sam da si slučajno prolazno malo boležljiv. Zašto mi nijesi to prije rekao?“

„Ta, zašto bih ti makar što rekao! Pomoći mi ipak ne bi mogla!“

„Istina je, ali...“

„Ništa, ništa, draga moja — samo žalostila bi se i srdila! Zato ti nijesam ništa rekao. No konačno je nama radnicima dodijao takav postupak, pomoći smo si htjeli sami“.

„Štrajk? — Moj bože, Jan...!“

„Ne, ne, štrajk je dandanas još uvijek opasno sredstvo. Htjeli smo najprije pokušati s lijepim. Sporazumjeli smo se mi radnici, da pošaljemo deputaciju k šefu s molbom, da ima obzira u svojoj sreći i prema nama“.

„Tko bi mogao tvrditi, da nije naša želja po božjem i ljudskom pravu umjesna, pravedna!“

„Naš šef, draga Nežo, bio je drugoga mnijenja. — Danas prije početka rada sporazumjeli smo se do kraja, da podje deputacija k tvorničaru o podne za vrijeme počinka. U deputaciju su bili izabrani: susjed Zajček, Beneš, Bouhal, Dvořak i — ja“.

„Ti takodjer? — Doista, ti takodjer — stariji ugledniji radnici!“

„Da, radnici, koji znadu takodjer nešto reći! — Kad smo bili dakle slobodni izmedju 12—1, posli smo nas petorica k šefu. Sluga nas nije najprije htio ni najaviti; a kad smo mu dokazali, da smo došli na korist same tvornice, pošao je osorna lica tamo u pisarnu... Odmah nas je šef pustio pred sebe. Stupili smo tada u njegov komptoar, koji je po svojem bogatom uredjenju spodobniji spavaonici kakve pozorišne „božice“, i već iz daljega nagovorio nas je šef: „Kakav pas vas je doveo, da me baš u to vrijeme bunite!“ Gospodin šef je ležao — zavrt u svilen šlafrok — protegnut na baršunastom divanu i možda je baš —

drijemao . . . Doista, bunili smo ga! — Ponizno smo tada pristupili i poklonili mu se skoro do zemlje; a po tom počeo sam govoriti ja u ime sviju. Najprije sam ispričao svoje drugove i sebe, što dolazimo u to vrijeme, budući da ga u drugo doba ne možemo naći kod kuće. Zatim sam mu izrazio skromnu želju tvorničkih radnika: da nam obzirom na sadanji dobar položaj svoje tvornice povisi plaću ili da nam otpusti dva sata rada. — Vidiš dakle, da su naše molbe bile veoma malene. U nijednoj tvornici ne rade za našu zaradu punih dvanaest sati! — No i to je bilo šefu odviše! — „Besramna bagaža!“ je uzviknuo na nas — „što vam je to palo na pamet! Ha, ha! Veću plaću, a manje rada — ha, ha! — komu nije pravo, neka ide! Radnika je dandanas svuda previše, da se sve nudjaju!“ — Primijetio sam neka bi radnici i poslodavac bili jedna obitelj, koja se međusobno podupire, da bude uspjeha i koristi na objema stranama — da po pravu ne teče zapravo sav dobitak tvorničaru, nego i radnicima — da će imati tvornica od toga koristi, ako li se skрати radnicima rad za dva sata, jer će ostalih devet sati biti toliko više čiliji i marljiviji, dok sada posljednja dva sata prolaze u općoj iznemoglosti zapravo skoro bez svake koristi. — No govorio sam gluhim ušima. Razjario sam ga još više. A kad je Dvořak izrekao riječ štrajk, bilo je sve izgubljeno. Raskoračio se pred nama, te nas motrio i mjerio kao pse:

„Marš, poberite se — buntovnika ne mare nigdje — socijalisti nemaju kruha u mojoj tvornici — izdirite odmah, da mi ne nahuškate još i ostale! — marš, marš!“

Pozvonio je, i dotrčao je blagajnik, kojemu je naložio, neka nas odmah isplati. Badava smo dokazivali — badava smo ga prosili — isplatili su nas, izbacili na ulicu, i bez rada smo, ozloglašeni kao buntovnici, kao socijaliste, bez kruha, bez službe . . .“

Ružička je ušutio i srdito gledao u zemlju. Zatim je zgrčio šaku u pjest, te udario po stolu, da je poskočila svjetiljka, veleći: „Proklete pijavice!“

„Ne kuni zaboga, ne kuni!“ tješila ga Neža. „Probudit ćeš

djecu! -- Ne boj se, još imamo nešto u komorici, — poznat si kao spretan strojar, rada ćeš dobiti drugdje, Jan! Ne zdvajaj, ta, nisu svi tvorničari takovi“.

„Da, da, nisu ne, ali što to koristi radnicima! — Hej, draga moja, i ja sam do danas živio u slijepoj vjeri, da su kršćanski poslodavci bolji, pravedniji prema nama, nego li Židovi. Ali danas sam se uvjerio, kako je istinita riječ, da vrana vrani očiju ne ispija, da su svi kapitaliste jednaki sebičnjaci i isisavatelji siromašnih radničkih slojeva. Svi su jednaki, Nežo, svi, pa makar bili katolici, protestanti, bezvjerci ili Židovi... Novac im je bog, a radnik sredstvo, orudje, kojim što više udebljavaju toga svojega boga!“

„Pa kako si došao do toga uvjerenja? — Jesi li tražio...?“

„Dakako da sam odmah tražio novu službu! Pomisli, da su nas oko jedan sat popodne protjerali... što smo htjeli drugo početi?!“

„Zašto nijesi došao kući?“

„Kući? — Ha, stid me je bilo i srce mi je pucalo od prevelike brige, što ćeš ti reći! — Htio sam se vratiti kući s novom službom, ako je moguće već večeras... no prevario sam se, prevario strašno, strašno!“

Ružička je skočio i pogurenom glavom — stisnuv obje pjesti u džepove od hlaća, divlje zureći pred sebe — brzao je gore dolje po sobi.

„Danas, danas sam spoznao sasma svu zlobu svijeta — danas se razderala koprena pred mojim očima, te sam odmah spoznao svu nečovječnu nepravdu, koja nam se radnicima nanaša već toliko i toliko godina, a koju naši odlučujući krugovi ne mogu, ne će odstraniti, jer su takodjer isto tako u pandžama kapitalista! — Da, do danas sam bio unatoč svojih četrdeset godina još naivan dječak, koji je sudio ljude po svojoj glavi, po svojem srcu — mislio sam, da sve ono, što mene gane, što se smili meni, što mene veseli, što opterećuje moju savjest, tako isto osjećaju i drugi ljudi. Ali danas sam providio, da se često zbiva baš protivno! Ha, ha! Ja, luda!“

„Dakle te nijesu htjeli, Jan?“ pitala je Neža.

„Nigdje, nigdje, Nežo! — Svuda su mi pokazali vrata, bojeći me se kao gubavoga čovjeka! Oh, poludio bih...!“

„Pa kako je to moguće? — tvoje su svjedodžbe izvrsne... već si četrnaestu godinu služio neprestano u prijašnjoj tvornici, pouzdan si, dobar radnik...!“

„Da, sve je to istina, Nežo, ali baš to mi je škodilo! — Ti se čudiš, zar ne? — Ha! — i baš su kadšto čovjeku dobra svojstva na štetu. — Slušaj, da ti kažem sve do kraja!“

„Kad smo dakle ostali bez službe pred tvornicom, posli smo u prvom jadu u suprotnu gostionicu. Ondje smo si doista dali pošteno oduška! Dvořak je predlagao, da pričekamo, dok se svrši radni dan, te dodju takodjer naši drugovi iz tvornice. Htio je, da odmah priredimo veliki sastanak sviju tvorničkih radnika našega bivšega šefa, na kojemu bi se zaključio opći štrajk, ako nas petoricu ne uzme natrag, a podjedno ako ne udovolji našoj želji, to jest ako ne će ni poveriti plaće, a ni skratiti broj radnih sati... Ispočetka smo bili svi složni za taj predlog; sporazumjeli smo se već o svim potankostima. No zamalo smo se umirili, te smo stali takodjer misliti na moguće posljedice, ako nas tvrdoglavi šef prisili na štrajk. Najprije je moguće, da većina ne bude s našim predlogom zadovoljna, tada ćemo se njime jošte bolje ocrniti; drugo je moguće, da šef zadovolji radnike kakovom malenom mrvicom, a nas unatoč toga ne uzme natrag; treće se lako dogodi, da zadobijemo većinu za štrajk, a na to bi se možda odazvao šef time, da bi namjesto nezadovoljnih radnika primio otpuštene radnike propale tvornice „Sonnenstern und Söhne“, koji isto tako bez rada i hrane lutaju okolo, tražeći službu; ovi bi bili već zadovoljni i s manjom zaslužbom, nego li smo je mi dobivali naposljetku... Počeli smo premišljavati o svim mogućim strašnim posljedicama našega huškanja — počeli smo razmatrati, koliko bi drugova uslijed toga izgubilo kruh, koliko bi obitelji zbog toga zapalo u siromaštvo — počeli smo si predstavljati svu golemu odgovornost, te smo u duhu vidjeli blijede, upale obraze djece i žena svojih

drugova, i slušali smo kletve, koje se siplju na nas, zavodnike... Zgrozili smo se, izgubili smo srčanost... Spoznali smo, da će si petorica radnika lakše i brže potražiti nove službe, nego njih stotine — i predomisli smo se... Ostavili smo na to gostionicu i odmah smo se uputili u razna posredovališta za izdavanje služba. Razdijelili smo medju sebe okružja, da ne bi jedan drugome smetao, i rastali smo se, želeći jedan drugome uspjeh... Ja sam pretrčao i pretražio dosada već tri okružja; za sutra mi preostaje samo još jedan. No nade više nemam nikakove... Kamo god sam došao, svuda su me najprije pitali, zašto sam napustio prijašnju službu? — Rekao sam im po istini, a oni su nepovjerljivo mahali glavom. Obično je pristupio šef k telefonu, te stao zvoniti i zvati broj telefona u našoj tvornici. A na to je počeo ovakav razgovor:

„Haló, Haló! — Tko tamo?“

„— — —“

„Ovdje šef firme X. — Molim vas, gospodine kolego, da mi kažete, zašto ste otkazali službu bivšemu strojaru Ružički?“

„— — —“

„Što velite?“

„— — —“

„Socijalist?“

„— — —“

„Huškar? — Ah, hvala vam lijepa za ljubezne informacije: upravo se nudi meni!“

„— — —“

„Da, da, nije moguće; takve ljude treba radikalno! — Sluga! — Hvala! — Konac!“

„I opet je zazvonilo; a šef je pristupio k meni i rekao; „Sami ste čuli većinu razgovora s bivšim vašim gospodarom. Opisao vas je kao opasnoga socijalistu, dapače komunistu, koji bi najradije razdijeliti cio njegov imetak na jednake dijelove medju radnike — huškar ste pravi, koji je štetan po disciplinu u tvornici... žalim stoga! — Socijalistu pustiti medju radnike bilo bi: staviti šćuku medju pastrve... Zbogom!“

I pošao sam. Tako mi se dogodilo svuda... Kadšto sam pokazao najprije svoje dobre svjedodžbe i rekao, koliko sam godina služio kod jednog te istog gospodara“.

„Pa zašto ne služite dalje ondje?“ pitali su me.

„Dvanaest sati skoro neprestanoga rada bilo je za mene odviše, odgovorio sam. Molio sam svojega bivšega šefa, da me ponešto otereti; a šef me je otpustio, jer da dobije lako drugoga radnika za istu plaću i za isto radno vrijeme“.

„Hm, čudno! hm! — Po svjedodžbama ste izvrstan, veoma izvrstan radnik — kako da vas je samo tako otpustio? — Čudno, sumnjivo!“

„I pustio me nekoliko časaka čekati... Opet je počeo pjevati telefonski zvonac — a za nekoliko časova se povratio šef k meni, slegnuo ramenima i rekao:

„Doista, doista... mislio sam si... tako izvrsnoga radnika ne otpušta se bez teškoga uzroka... doista, doista... socijalist, huškar, nezadovoljnik... želim... Zbogom! — Pokušajte u Francuskoj, Engleskoj, Švicarskoj ili pak u Americi... tu u Austriji teško ćete dobiti službu...“

„Tako podrugljivo i nemilosrdno su me odbili posvuda. — Oblatio sam sve firme, molio, obećavao — uzalud... Sutra ću još jednom pokušati, možda...“

Neža je plakala dugo u noć... A Ružička se premetavao bez sna gotovo do jutra, kad je umoran od tjelesnoga i duševnoga umora, malo zadrijemao.

II.

Ružička je ostao bez rada, bez službe. Kolikogod se trudio, sve je bilo bez uspjeha. Svuda su ga odbijali, kadšto sa prezirom, a kadšto sa strahom.

Strojara je zbog toga neopisivo boljelo srce. Ne samo da ga je mučila briga noću i danju, što će biti u buduću, kad im se izadje prištedjeni novac; takodjer sama besposlenost ga je kinila. Jer čovjeku, koji je naučen, da svaki dan ide vesele duše

na rad, nema ništa teže i gore od posijedanja i postajkivanja bez nade, da će mu se opet skoro nadati prilika, da će moći upotrijebiti svoje sile.

No Ružička nije mirovao ni sada. Neumorno je išao od poslovnice do poslovnice, nadajući se, da će se namjeriti na što-god zgodno. A kad je minulo tako mjesec dana, počeo je tražiti svaku službu, pa bila ona i netvorničarska, te bila zarada i manja od dosadašnje. Mislio si je: neko vrijeme ću se ustrpiti — a tada će mi poći za rukom, da dođem opet na bolje mjesto. No ni toga takodjer nije postigao. Približavala se zima, radničke službe bile su već izdane; a gdje se koja ispraznila, tu je bila za nju cijela vojska prijavljenih. — Ružička je išao takodjer k svojim prijateljima, radnicima raznih tvornica, te ih molio, neka izvide, gdje ima štogod prazno, te ga preporuče. Obećali su mu svi i imali su takodjer iskrenu volju, da mu pomognu, ali ipak Ružička nije dobio službe...

Tako je već prolazio treći mjesec, otkako je bio otpušten; zima, kruta, oštra zima je nastala. Ispočetka je sniježilo dan za danom, a po tom se razjasnilo i pritisnula je zima, da je bilo i u toplo naloženoj sobi brzo opet hladno.

Obitelj Ružička počela je osjećati tvrdi, gorki i ubitačni kruh bijede i nestašice. Što su imali prištedjeno, polako su potrošili — i stali su uzimati na vjeresiju. Ali takodjer ni to nije moglo trajati dugo; trgovac je počeo mrmljati, a novaca ni od kuda. Tada su počeli nositi u zalagaonicu sve, što baš nijesu najnužnije trebali, samo da preživu. Zajček, susjed, koji je dobio službu kod nekoga svojega rodjaka, posudjivao mu malene svote; drugi drugovi, neženje, raspršili su se na sve strane — u mjestu nije ostao nitko.

Djeca su trebala novu, toplu odjeću; jer ljetna je bila prelagana da bi štitila od oštre zime. Ali otkuda uzeti novaca? — Stiskala se oko željezne peći, koju su naložila po dvaput na dan; kad je postala hladna, zavukla su se u krevet, gdje ih je mati pokrila do vrata.

A otac i mati su se smrzavali!

Mali Janko išao je još uvijek u školu, koja je bila tek par puškometa udaljena od njihova stana. Mjesto zimske odjeće mati mu je zavezala svoj veliki rubac oko vrata i prsiju. Roditelji bili su veseli, da je barem Janku cio dan toplo u naloženoj školi.

Jeli su po tripit na dan, no svakiput već veoma malo. Djeca naviknuta, da dobiju prije podne komad kruha, jabuku ili punu zdjelicu kave, sada su se često plaćući tužila, da su gladna. Roditelji su stradali sami, otrgavali si od ustiju, koliokgod su mogli, da bi spriječili dječji plač, koji ih je tjerao u zdvojnost, unatoč tome im je virio glad iz očiju tako očito, da ga je morao opaziti svatko.

Ružička nije znao, što da učini. Svoje cipele već je posve razderao vječno trčeci i leteći po mjestu za službom. Sada je bio spreman, da postane obični težak, obični nadničar, kad bi ga ko htio. Pokušao je sve, ali svuda je bilo već prenapunjeno, ili su ga odbili iz istog vazda ponavljjanog razloga: „Socijalista ste!“

Jednoga je dana Janko dostenjao kući. Tužio se, da ga strašno zebe, da ga grozno glava boli, zamalo opet da mu je neopisivo vruće.

Prestrašeni roditelji položili su ga brzo u krevet. „Dragi Bog ne će htjeti, da iz te bolesti postane što zlo!“ molili su potihom u svojemu srcu.

„Daj mu još moju juhu, Nežo!“ rekao je Jan.

„Ne, ne, ispij ti svoju, Jan — ja ću mu dati svoju“ odgovorila je žena.

„Nežo, molim te — ja sam muž; krepčiji sam, lakše mi je bez objeda, nego tebi, slabašnoj ženi!“

„O Jan, kako si dobar! — Ipak poslušaj me taj puta — vidim da si slab.“

„Ne, nisam, uistinu nisam, Nežo!“

„Ta, jučer si na večer takodjer razdijelio sav svoj dio medju djecu — gladan si, da se sve nišeš! — Jan, popij sam popij! Danas ću mu ja dati . . .“

„A sutra opet ja . . . dobro.“

I žena, koja je bila isto tako, kao i njen suprug, već ne-

koliko dana zaredom razdijelila skoro sav svoj dio među djecu, otrgnula si je još i taj tanjur juhe i komad kruha na korist svojega bolnoga sinčića.

No njihova briga, njihova utakmica u ljubavi bila je brzo za Janka bez koristi. Još prvu noć se onesvijestio i zbunjeno je govorio o školi, o snijegu, o ocu, o Nanki, pa opet o zimi i silnoj vrućini. Hvatala ga groznica, pa opet vrućina. Nekoliko časaka se tresao, kao da leži gol među samim ledom, a zamalo bi se opet znojio, pario i kuhao, kao da leži u razbijeljenoj peći. Poznao nije nikoga, ni mamice.

Bile su to strašne ure, koje su preživljavali gladan otac i gladna majka u hladnoj, nenaloženoj sobi kraj kreveta svojega ljubimca.

Neža je jecala, suprug ju je tješio i hrabrio, ali i njegove su oči bile vlažne, a ruke, koje su stavljale sinu hladne obloge na užareno čelo, tresle su se.

„Idem po liječnika“ rekao je prema jutru Ružička.

„Da, da, moraš ići . . . možda mu pomogne . . . inače ga izgubimo . . .“

„Mama, mama, zašto se ljutiš? — ta bio sam dobar . . . Samo me je zeblo . . . huj! Taj snijeg . . . Dvaput sam pao — ah, Nanko, Nanko, kamo si metnula moju knjigu? — Daj je natrag! — Ata se budu ljutili! — Ata, ata, kako me peče . . . tu u glavi, u prsima . . . Ah, Marice, zašto se smiješ? — Zar ti se ništa ne smilim?“

Sinčić je govorio gotovo neprestano; malo je na časove utihnuo, pa je iznova počeo, mahao je rukama okolo sebe, te je kao bezuman ležao.

Jedva se malo razdanilo, već je Ružička pošao po liječnika. Ulice su bile još prazne, samo su mljekarska kola hitila ulicama, snijegom posutima.

Ružička je stao pred visokom lijepom kućom, na čijim je vratima bilo pribijeno mnogo malenih i velikih, crnih, bijelih i šarenih pločica s natpisima. Najveća među njima — bila je crna s crvenim pismenima — imala je natpis: *Medicinae*

et chirurgiae Doctor Samuel Silberstein, ord.
od 3—4 poslije podne.

Pokraj vratiju bila je žuta ručka, a nad njom okrugla crna pločica s riječima: „Zvonce za liječnika S. Silbersteina.“

Za tu ručku primio je Ružička, te je dvaput kreepko povukao. Dugo nikakova odziva.

Još jednom je povukao smrjavajući Ružička i — čekao je. Poderana obuća malo ga je branila od hladne sniježne mokrine i oštra zimskoga vjetra; prsti su mu zamirali. Stupao je na jednu pa na drugu nogu, puhao si je u ruke i naposljetku je počeo trčati amo tamo pred vratima. Suze su mu zalile oči, i po svemu je tijelu drhturio kao šiba na vodi.

Konačno se otvorio u prvom katu prozorčić, a kroz njega je pogledala bradata crna glava.

„Tko je to? — Što želite?“ pitala je glava.

„Gospodine liječniče, molim da mi oprostite, što dolazim u to rano vrijeme — ja sam Jan Ružička, strojar, sin mi je nenadano opasno obolio — bulazni, bojim se, da —“

„Da li imate fijaker? — Ta strašna bura!“

„Ne gospodine liječniče, nemam ga — ne mogu ga platiti — a i bez toga nema nijednoga —“

„Tako? — Dakle pješice neka podjem s vama po tom prokletom vremenu, kad ne bi niti svojega psa potjerao na ulicu! Što mislite!“

„Gospodine doktore — siromak sam — dijete mi umire — platit ću vam odmah, čim dobijem službu . . .“

„Što, što? — Službu? — Što niste vi strojar u tvornici Löwy i nećaci?“

„Ne, gospodine liječniče — otpušten sam bio bez povoda prije više mjeseci, ali —“

„Oh, oh, dakle tako?! Gle, čovječe, što ste si izmislili! Ja sam liječnik samo za radnike tvrtke Löwy i nećaci — znali ste to sami — pak ste me probudili i izvukli iz topla kreveta na tu vražju zimu. Bogami zaslužujete, da vas dadem zatvoriti! Marš!“

Prozor se u prvom katu bučno zatvorio, a Ružička se spotičući otpravio kući.

Srce mu je htjelo pući. Zajecao je i počeo je plakati — plakati, kako još nije plakao, otkad je bio mladić i muž.

Dakle siromah se nikome ne smili? Siromak, poradi nesmiljenosti drugih, koji se valjaju u milijunima, ne nalazi nigdje pomoći? Njegovo dijete neka pogine kao pseto na smetištu, jer nema novaca, da bi pošao po liječnika s kočijom, jer nema zlata, da bi mu kraljevski nagradio „muku“, što je ustao sat prije ispod perine, te se pet časaka zadržao kod ležaja trpećeg crvica?!

Ružička se ustavio časom usred ceste i podigav ruku prema nebu, gdje je blijedio mjesec i gasile se zvijezde, jecajući je uzdahnuo: „Moj Bože, tu gledaj pravednost, tu gledaj ljubav! Umrijeti mi mora sinčić, jer sam prosjak — prosjak — prosjak!“

Riječ „prosjak“ govorio je sve glasnije, dokle je nije u silnoj zdvojnosti na sav glas zakričao...

U istom su času nadošla iza ugla četiri muškarca. Baš su otpjevali tiho, pridušeno, a lijepo i razgovjetno četveroglasno slovensku narodnu pjesmu:

„Sinoć je pa slanča* pala
Na zelene travnike
Je gotovo pomorila
Vse prežlahadne** rožice...“

Još su čuli Ružičkin krik „prosjak“ i odmah su utihnuli.

Jedan izmedju četvorice pristupi k strojaru, koji se jedva micao i nagovori ga:

„Priatelju, vi ste Slaven! Što se ljutite? Da li vas je tko uvrijedio? Recite, mi smo slovenski visokoškolci“.

„Gospodo, ja sam Čeh“ odgovorio je Ružička, veseo, da se ipak netko zanima za njegov položaj.

„O, Čeh, Čeh, naš brat!“ veselo mu odgovorio Slovenac.

„Živjela češko-slovenska uzajamnost!“ prihvatila su ostala trojica.

* mraz.

** plemenite.

pa brže bolje jednostužno intoniraše i započese opet tiho, pri-
dušeno, a lijepo i razgovjetno četveroglasno pjevati češku narodnu
himnu :

„Kde domov můj?
Kde domov můj?
Voda hučí po lučinách*,
Bory šumi po skalínách** . . .
Země česká domov můj!“

I pjevajući uzeli su Ružičku u sredinu izmedju sebe, te su
pošli dalje svojim putem. Tada je ipak opazio jedan od vese-
ljaka, da ih Ružička jedva dostiže.

„No brate Čeh, bole li te noge? — Stupaj, stupaj junački!“

„Gospodo Slovenci“ rekao je Ružička, „ne mogu, ne
mogu; sav sam zamro — jedva osjećam prste na nogama u
svojim poderanim cipelama“.

„Što vraga, Vas zebe! A mi pjevamo, jer nam je toplo u
srcu i — želucu. Pa što ste, brate Čeh?“

„Ubog, prezren i proganjan radnik sam, gospodo, kojemu
umire doma jedinac!“ počeo je pripovijedati Ružička, te im
ukratko rekao sve.

„Ti jadni, jadni Slavenu!“ rekao je ganut onaj, koji je
nagovorio Ružičku. „Takova je kapitalistička čeljad — evo vam
jedne tužne slike izmedju stotine i stotine slučajeva! I onda se
svijet čudi, da se stvaraju socijalističke, anarhističke i druge
takove prevratne urote!“ „Gospodine Ružička“ — okrenuo se
prema strojaru ljubeznim glasom — „vodite nas u svoj dom!
Brat će kušati bratu pomoći! Gledajte, baš sam jučer bio pro-
moviran na doktora svega zdravstva — ovu noć sam preživjeo
zadnji put u veselom krugu svojih mlađih prijatelja-rodjaka
— idući kući sreli smo se — vodite me k svome sinčiću, neka
mi on bude prvi pacijent!“

„O, hvala, hvala vam, gospodine doktore!“ promućao je
ganuti Ružička; riječi sućustvujućega, prijaznoga mladića čudno-

* livade.

** pećine.

vatom su mu dragošću napunile dušu. „Da, žurimo se, žurimo, možda ga još spasite!“

Okrepljen novim pouzdanjem stupao je Ružička sada jači sa svojim znancima, koji su malo prije veseljački i bezbrižno pjevali, a sada su postali ozbiljni.

Ušli su u Ružičkin stan.

„Da li si došao? — Liječnik?“

„Da, Nežo — četiri liječnika! Kako je Janku?“

„Slabo, slabo!“

Mladi je liječnik pristupio sa svojim drugovima k bolesniku, te ga odmah stao pretraživati i ispitivati roditelje o ovome i onome. No kad je vidio suho, propalo, tanko tjelešce dječakovo, zakimao je glavom.

„Dječak je veoma slabašan — preslabo ste ga hranili — prehladio se... hm! siromaček!“

Kad je liječnik izrekao te riječi, znali su roditelji, da je svaka nada besmislena. Plaćući su se primili i grčevito su plakali.

„Gladan je bio — slabo obućen — moj Bože — moj Bože!“

Blijeda lica stajali su po strani mladji Slovenci, gledajući taj prizor; oči su im se orosile, te potreseni do dna srca okrenuli su se prema vratima. No liječnik je rekao:

„Stanite, prijatelji! Okrutnost bezdušnog kapitaliste krivac je toj žrtvi smrti... Glad, zima je uzrok bolestima i većini smrtnih slučajeva u najubogijim radničkim slojevima... Evo vam primjera! Ne zaboravite ga, zapamtite ga za sav život i za vaš rad — naročito ti, jurista Frane!“

Zatim je posegao u svoju lisnicu, te ju je gotovo posve ispraznio.

„Zadržao sam si samo za vožnju do Ljubljane, ondje će mi švogar pozajmiti“ rekao je.

Drugovi su ga razumjeli.

Jedan za drugim pristupali su k stolu i ispražnjivali svoje džepove.

„Evo sve!“ rekao je jurista Fran; „malo je, ali sve.“ Drugovi su ga slijedili. Na to su se oprostili od očajnih roditelja.

„Bog vas blagoslovio, gospodo!“ zahvaljivala im Neža, zadržavajući plač. „Bog vam stotruko vratio, gospodine doktore!“

Ružička nije progovorio niti riječce. Samo im je stiskao ruke i prekrivajući si desnom rukom oči jecao je i jecao...

Mladi slovenski liječnik govorio je istinu.

Janko je bulazio neprestano; zatim je utihnuo, te je sa široko i tupo zurećim očima ležao mirno, duboko saptajući.

Nikoga nije više poznao. Badava mu je mamica gladila upaljena lišca, te ga dozivala najljupkijim riječima; groznica mu je doduše popustila, ali srce mu je sve više i više slabilo.

Kad su se sutradan probudile Nanka i Marica, već su mati i otac ležali uz Jankov krevetić, a pokraj, na stolcu je drhtala svijecica — bratac je umirao. Plaćući skočila su djeca iz krevetića, videći zaplakane roditelje i čudno Jankovo lice, te sluteći, da mu je zlo — zlo.

Brzo ih je mati odjenula; kad su pristupila k trpećemu bratu, baš je uzdahnio — zadnjiput...

III.

Maglovit, tužan bio je dan. Snijeg se polagano topio, a po ulicama, koje su bile nakrcane gomilama nerastopljena i ne još izvezena snijega, pravile su se gadne, zamrljane lokve.

Iz jedne kuće u Hernalsu izašao je muškarac, noseći na desnom ramenu bijeli nepoblanjani lijes.

Plašljivo se obazro naokolo i brzim je koracima krenuo prema hernalskome groblju. Brzo je stupao čovjek, ugibajući se ljudima, koji su se radoznalo zagledali u njegovo čudno, blijedo, upalo lice, te je svaki čas zagazio u gadnu bljuzgavicu na cesti.

„Čudan sprovod!“ primijetio je netko. „Koga li nosi? — Samoubojicu? — Nitko ga ne prati, ni otac ni mati...“

No dotičnik se prevario.

Siromaček, što je ležao tvrd i hladan u onom lijesu, bio je

dobri, valjani i poslušni Janko, a njegov je nositelj bio — njegov otac.

Ružička nije mogao najmiti i platiti drugoga grobara, takodjer ni svećeniku nije mogao platiti pripadajuću pristojbu, da bi došao blagosloviti kod kuće truplo sinčića — sam ga je morao nositi na vječni počinak — a doma je plakala žena s dječicom, jer nije mogla poći s njime poradi siromašne ljetne odjeće . . .

Daleko je hernalsko groblje i teškim je postajao lijes, te se nosač morao nekoliko puta počivati i uzeti breme sad na lijevo, sad na desno rame, brišući si obilan znoj.

Kad je dospio do mrtvačnice, bilo je ondje već nekoliko ljudi, koji su čekali duhovnika, da blagoslovi truplo neke djevojčice, što je umrla od zarazne bolesti. Ružička je stupio u mrtvačnicu, gdje je mirisalo po voštanim svijećama i gnjilom cvijeću, te je položio na kamenit stol svojega Janka. Na stolu pokraj njega bio je lijep, zlatno oličen lijes one djevojčice; na lijesu su ležala dva velika vijenca iz svježih cvjetova s dugim vrpčama i zlatnim natpisima. A okolo stola stajale su goruće svijeće, debele voštanice — na svakoj strani po tri.

Jankov slabo poblanjan lijes nije imao ni vijenca, ni cvijetka, ni vrpce, ni natpisa, i nijedne voštanice.

Ružička se maknuo na stranu i tamo sjeo na stolac. Ljudi su pristupali, poškropili djevojčin lijes, pomolili se i počeli glasno razgovarati, kako lijepa i prijazna je bila Amalija, kako dobru je imala glavicu, kako rado je molila; zatim su stali hvaliti vijence i natpise, te nagadjati, koliko stoje svijeće.

Na to su se obazrli na Jankov lijes.

„Koliko siromaštvo!“ rekla je jedna gospodja u crnoj odjeći sa koprenom, što je sizala do tla.

„Valjda radnikov sin“ nadodala je suha žena živih, oštih očiju. „Siromak bio bi jadnik — bolje je da ga je oslobodila smrt!“

„Oh, istina je, istina! Što je taj naš život — pljeva — sanje — ništa“ potvrdila je okrugla, tusta žena crvenog i podbuhlog obraza, te je prekrížila ruke.

„Pa niti jedne svijećice nema siromaček — oh, ti bijedo!“ rekla je ponovno ona suha žena.

„Oh, zbilja je istina, niti jedne svijećice — to su ipak čudni roditelji! — Zaista radnici nemaju osjećajnog srca! — Oh!“

„Tu imam malen komadić — dobar je za ubogoga!“ rekla je gospodja sa koprenom i segnula u džep, iz kojega je izvadila komad svijećice. Pripalila ga na voštanici i postavila pred Jankov lijes na stol.

Iza toga su otišle. Ružička je ostao sam u mrtvačnici. Nije plakao, ni uzdisao nije. Samo je tupo zurio pred sebe sagnute glave.

Pa što je mislio?

Pred dušom su mu se vrzli prizori . . . divni, čarobni, sretni prizori od Jankova rođenja, pa do njegove bolesti; pred dušom su mu se ponovile sve zlatne nade, sva zlatna ufanja, što ih je gajio još nedavno o svome vrijednome, veoma darovitome sinčiću — po tom je strjelimice prošao svu dobu otada, otkako je dojurio kući bez rada, pa do danas, kada je svojom rukom zabio zadnji čavao u sinov lijes . . .

Dubok uzdah prodro mu je iz grudiju, objema rukama obuhvatio je glavu i hropćući je govorio: „Je li moguće? — je li sve to istina?“

Na to je nekako obamro, ništa više nije mogao jasno misliti; zurio je u zemlju i sanjao otvorenih očiju . . . Niti duhovnika nije čuo, kad je stupio s crkvenjakom u mrtvačnicu; nije se brinuo za ljude, koji su stajali okolo njega i okolo lijesova — nepomično je sjedio na svojem stolcu, držeći glavu među dlanima i upirući oči u zemlju.

Tek kad ga je crkvenjak potrepao po ramenu, namignuv mu glavom prema nepoblanjanom lijesu, digav se, plaho obazro po sprovodnicima i uzdahnuo. Nije znao, što mu valja činiti. Tad se duhovnik okrenuo prema vratima, dva u crno odjevena nosača sa srebrnim resama dignula su djevojčin lijes, a treći je uzeo u svaku ruku po jedan vijenac, i ljudstvo je pošlo za njima. Tad se istom dosjetio, da takodjer mora za njima. Brzo je dakle pristupio k lijesu, nagnuo se nad njega i obujmio ga objema

rukama. U istom se času dosjetio, da je zadnjiput tako blizu svojega Janka, da će mu ga za nekoliko časaka zakopati tamó, u duboku jamu i srce mu je uzdrhtalo; svi živci su mu popustili; obuhvatajući lijes, ležao je na njem i jecajući je hroptao — hroptao . . .

Sam je bio u mrtvačnici, tišinu je bunilo samo njegovo grčevito, na prekide ponavljano jecanje. Od kapelice sa groblja začulo se zvonjenje dvaju drobnih glasića, koji su se ozvanjali medju križevima i spomenicima tako slabašno, ali tako milovito, kao plač dvaju sirota.

To zvonjenje ga je probudilo. Slušao je harmonično odgo-
varanje pogrebnika na molitvu duhovnika i sjetio se, da je sada krajnji čas. Poljubio je dakle lijes brzo i toplo, kako bi poljubio svojega sinčića, te ga prihvatio desnicom.

Malo kasnije stajao je pokraj sinove jame. Upravo se približavao duhovnik. Takodjer nešto ženskinja išlo je za njim, a medju njima one, koje su Janku napalile komadić svijećice . . .

Duhovnik je poškropio i blagoslovio jamu, zatim je pristupio crkvenjak te ovio lijes na svakom kraju debelom vrpcom . . . Kad je to bilo gotovo, namignuo je Ružički, neka prime za konac. Ružička je to mehanično učinio. A kad mu je crkvenjak namignuo, neka digne, dignuo je, i položili su lijes polako u dubinu. Odmah na to počeo je duhovnik opet škropiti, kaditi i moliti, sipajući na lijes malom lopatom zemlju, te je govorio glasno: „Iz zemlje si ga načinio, kostima i mišićama si ga sastavio, probudi ga, o Gospode, na sudnji dan. U ime Isusa Krista, Gospodina našega. Amen . . .“ „Na to su opet počeli ljudi harmonično odgovarati na duhovnikovu molitvu; zatim su nekoji bacili lopaticom nekoliko pregršti zemlje na lijes i — otišli su.

Ružička je sjedio na prevaljenom nadgrobnom kamenu, te zurio u napola zakopanu gomilu. Vidio je dvije sivkasto-žute lubanje s velikim očnim i nosnim šupljinama; jedna je imala još sve zube u gornjoj čeljusti, a druga samo tri prednja. Lubanje su bile okrenute tako, da se činilo, kao da se rugaju onome, koji ih je gledao svojim krvavo-obrubljenim mrkim očima. Ružička

je upirao nepomično svoj pogled u jamu, i u tom mu se času činila lubanja sa svojim bijelim zubima, što duže, tim više slična glavici pokojnoga Janka. Zatim je stao sam sebi prigovarati, da je takovo domišljanje ludo i nemoguće; ta, Janko je još cio i lijep, a ta lubanja je sprhla, prazna, posvema izjedena...

„Da, da, moj Janko je bio lijep, pametan dječak — i nema ga više! Otišao je — tamo — tamo — gore nad zvijezde, medju andjele i sada već moli, moli za atu, kojega je tako ljubio, a koji mu sada — fali... Sinko, sinko moj, i meni je teško za tobom — takodjer moje oči čeznu za tvojim ljupkim, ne-dužnim posmjehom — takodjer moje srce žudi za tvojim društvom, za tvojim glasićem! Vidiš, Janko, odmah bih pošao s tobom; htio bih leći pokraj tih dvaju lubanja, da me zakopaju kraj tebe, da bismo bili opet skupa sretni tamo gore — tamo gore. — Ali mama me zove kući, Nanka i Marica su gladne te plaču — a ja im nemam da dadem ni korice kruha — niti jednoga filira nema već u mojoj novčarki. Vidiš Janko, sinoć mi je posudio Zajček forintu... Rekao mi je: To je zadnje, što ti mogu dati — kasnije si potraži drugdje — sam nemam. Tako je rekao Zajček, dobar prijatelj, blaga duša. Dužan sam mu već mnogo desetača. I vidiš Janko, s darom Slovenaca i forintom Zajčkovom kupio sam ti mali lijes, jednostavan, kao što si i ti bio jednostavan, kad si još živio ubogo, kao i mi — kupio sam ti ovu jamicu, da u njoj počivaš mirno i sigurno, duhovnika i crkvenjaka sam platio — mrtvozorniku sam ostao dužan. — Sâm sam te morao nositi Janko ovamo na groblje, — i rado, tako rado sam te nosio, kao što sam te rado pjestovao i prenosio, dok si još bio maleno, kudravo stvorenje. Bili smo zadnjiput skupa jedan s drugim! — A sad se moramo dijeliti, Janko! Ne boj se — često ću te doći potražiti, pa mama, Nanka i Marica... Zbogom Janko! — Do vidjenja!“

Ustao je s kamena i rukom je slao poljupce do gomile... Medjutim se smračilo; nije više mogao ni lučiti lubanja u tamnoj jami, samo su se oni bijeli, lijepi zubi još svijetlili.

Ružička je išao polagano i spotičući se kući. Glava mu

se spustila duboko dolje na grudi. Slabost ga je obuzimala — gladan je bio i zeblo ga je.

Bura je stala brijati, magle je nestalo, a nebo se razjasnilo. Po ulicama su već nažigali plinske svjetiljke.

Ružička se dovukao kući. No kad je otvorio vrata od svojega stana, udario mu u uho plač.

„Ata — gladna!“ vapila je Nanka.

„Ata — zebe!“ tužila se Marica.

„Gladna — gladna — kruha, mama!“ molila je opet Nanka.

Sa strahom i očajem ogledala se žena prema suprugu; ali Ružička je slegao ramenima, te još dublje sklonio glavu.

Djeca su ležala zajedno u krevetu, a do njih je sjedila Neža, zavita u razne krpe.

Ružička je stao blijed i propao usred sobe, stišćući obje pjesti u hlačama. Odjeća njegova bila je već rastrgana i poderana iz lijeve cipele mu je virila slama . . .

Bura udarala oknicama, zaletavajući se u nje svom silom. Vani je opet bilo ledeno, zima.

„Jan, djeca će nam se smrznuti i poginuti od glada“ progovori za nekoliko časaka Neža. „Naloži“.

Ružička je čudno pogledao i slijedeći njene oči zgrabio je stolac te ga stao kidati. Zatim je naložio.

Ostao još samo stolac i stol, te dva kreveta.

Ali za par časaka je rekao: „Premalo je — peć je sasma hladna, i bura zavija u njoj.“

Polomio je i zadnji stolac te ga turio u peć.

Zamalo se stala širiti po sobi ugodna toplina; djeca su prestala drečati, da ih zebe, i tužila se samo, da su gladna.

Ružička je stojao ledjima naslonjen kraj peći, te si grijao zamrle udove.

„Kada su zadnji put jela djeca?“ pitao je ženu.

„Rano sam im dala zdjelicu kave“ odgovorila je.

„Gdje si je dobila?“

„Namolila sam Zajčkovu.“

„Što je rekla?“

„Zlovoljna je bila — rekla je, da je već sita toga vječnoga prosjačenja i da bi već bilo vrijeme . . .“

Žena je stala iznova jecati.

„A trgovac? — Ne da li ti više ništa na vjeresiju? — Svojedobno bili smo mu dobri kupci.“

„Ne, ništa više — danas sam bila opet dvaput kod njega. Potjerao me — rekao je, da će nas sutra ići tužiti.“

Zamuknula oba supruga.

„Mama — kruha, gladna!“ ogласi se Marica.

„Počekaј, Marice, zamalo ćeš ga dobiti — zaspi malo!“ tješila je mati.

Dijete se opet utišalo.

„I još nešto Jan!“ počela je iz nova Neža. „Pazikuća bio je prije tu.“

„Pazikuća? — Što je htio?“

„Već prije tjedan dana morali bi platiti stanarinu, rekao je, da smije čekati samo još do sutra o podne —“.

„A zatim?“

„Zatim će nas baciti na ulicu!“

„Ah!“

I opet su zašutjeli. Toplina je počela popuštati. Ružička je prevrnuo stol, te mu odlomio noge i ložio dalje.

Kad je prestao, upitala je opet Nanka: „Imate li već kruha, mamo? Zašto li ga ne ide kupiti tata? Oh, tako sam gladna!“

„Mama — gladna, gladna!“ ogласi se Marica, i djeca su počela glasno, bezutješno plakati.

„Nežo, podji leći . . . ja ću poći tražiti . . . možda dobijem štogod!“

Ružička je ostavio sobu, a žena je legla kraj djece, te ih tješila.

Silna, ledena bura brijala je ulicama. Rijetko je Ružička susretuo čovjeka, koji se žurio kući u toplo.

Ružička se ustavio na uglu kuće i čekao. Kad je prolazio

mimo visoki gospodin u teškom, krznom podšivenom kaputu i zlatnim cvikerom, otkrio se Ružička i zamolio ga:

„Gospodine, par novčića... kupit ću kruha“.

Niti obazro se nije na nj. I došao je drugi. Ljevicom je držao cilindar, da mu ga ne odnese bura, a desnicu je držao u širokom ogrtaču.

„Gospodine, lijepo molim... imam djecu...“

„Vrag te odnio! U takvoj buri! Prosjačenje je posve zabranjeno... pazite se policije!“

I otišao je dalje svojim putem.

Išao je mimo treći. I opet je zamolio milostinju drhćući radnik od zime.

„Što? tako mlad, pak prosjači? Sram vas bilo! Pijanica ste valjda“.

I pobrzao je dalje svojim putem.

Ružička je zamolio još četvrtoga, petoga... zamolio ih mnoge — ali dobio nije ni pare. Nije mogao više izdržati od silne zime; tresao se, zubi su mu cvokotali — vukao se kući.

Dovukavši se do vratiju svojega stana, poslušao je. Duboko, jednakomjerno disanje je čuo... Spavaju... Tiho je otvorio vrata te stupio u sobu. Vidjeo je, gdje žena leži na uznač, a na svakoj strani ležalo je dijete... rukama ih je stiskala na svoje grudi i grijala ih...

Dugo ih je gledao Ružička; suze su mu kapale na tle, i tiho je uzdisao.

Zatim je oprezno uzeo dva velika željezna lonca i izišao iz sobe... Vrativši se s loncima, postavio ih je tik kraj kreveta.

Oba su bila puna užarena ugljena...

Kad je to učinio, pristupio je zadnjiput k svojoj ženi i svojoj djeci. Prekrižio ih po redu i lagano poljubio. Zatim se zario u svoj krevet i počeo moliti...

Slijedećega dana došao je opet pazikuća da utjera dužnu stanarinu. Ni ne pokucav stupio je ljutit u sobu; zagušljiv zadah prisilio ga na uzmak.

Na krevetima ležala su četiri mrtvaca. A svi večernji velikokapitalistički listovi donijeli su istu noticu, koja je glasila :

(Samoubojstvo ili nesreća?) Socijalista Ružička, kojega je prije par mjeseci poradi bezdušnoga huškanja otpustila firma „Löwy i nećaci“ zadušio se plinom od ugljena ovu noć zajedno sa svojom ženom i dvoje djece...

JANEZ TRDINA: GOSPODIN SVEZNADAR*

Nijesam se više morao da sastajem sa starom Jerom na dalekim pašnjacima. Kad se je nešto porječkala sa svojom gazdaricom, pogodila se s njom moja žena i uzela je za sluškinju. Ispunila je pošteno svoje obećanje, pričala mi je mnogo zanimivih bajka i događaja iz staroga i novoga vijeka. Za objedom smo jednoć razgovarali o napretku našega naroda. Jera nas je šutke slušala. Kad nam je ponestalo riječi, ozvala se i ona. Rekla je: Slovenština je dan danas svakidanja hrana. Kud god se dodje, svuda se pita, ko je narodnjak, a ko nemškutar, što zamišlja i snuje naša, a što protivna stranka. A ja još sasvim dobro pamtim ona vremena, kad ni najpametniji ljudi nijesu znali ništa o slovenštini, kad su se dapače svećenici razgovarali medjusobno njemački, kad se je domaćeg jezika stidio svatko, ko je na sebi nosio gospodski kaput, bez razlike, da li je bio plaćen ili na dug. I gradjani se kočili i šepirili s njemštinom, osobito majstori i bogataši. A ovih nije bilo malo za moje mladosti. Tada se dobro živjelo, ali i mnogo zaradilo. Novac se kotrljao sa svih strana, da čovjek nije znao otkuda i zašto. Prije g. 1848. bio je samo seljak krvavi patnik, a gradjanin nije znao ni za kakvu potrebu. Kuća mu bila čista, bez novčića duga, a na dnu škrinje ležala je široka kožnata kesa ili stara čarapa, nagnjetena pljesnivim škudama, marijanskim talirima i peticama. Zanatlija je bio tada gospodin, a ne ubogi prosjak kao sada. Glasoviti se postolar Rozman češće pohvalio: kako bih izlazio, da nemam većih dohodaka od kakvog c. činovnika ili kakvog župnika. I nije lagao. Pomoćnici njegovi živjeli su po grofovski, jeli pilice, pili staro

* Sveznadarom — u slov. originalu *Vedež* — smatralo se, a i danas još prosti puk smatra onoga čovjeka, čije posve pozitivno znanje nadmašuje primitivno shvaćanje u ljudi.

vino i vukli debelu plaću, da je nijesu mogli ni potrošiti. Ne možete skoro ni zamisliti, kako velika gospoda su bili u ono sretno doba trgovci. Novaca je bilo na svijetu koliko i blata, pa nije čudo, da se obogatio svatko, ma da je trgovao samo iglama, koncem, gubom i vrpcama. Prvi među trgovcima u Novom Mestu bio je poštenjak stare korenike, Marin. U svojim magazinima i dućanima sakupio je toliko robe, da bi lako njome podmirio skoro polovicu kranjske zemlje, a novaca si je privrijedio više nego ima sada sve Novo Mesto zajedno s pet susjednih župa. Jednu je kćer dao Pilpohu, koji je bio milostivi gospodin, a drugu doktoru Rozinu. Od doktorâ dan danas sve vrvi. Tko ne zna, kako bi nagovorio kojeg kaputaša, reci mu: doktor, i vrlo rijetko ćeš se prevariti. Prije četrdeset godina nije bilo ovakve obilnosti. Gospodin Rozina bio je prvi i jedini doktor na čitavom Dolenskom. Kad je došao ovamo čudili se ljudi i propitkivali, što znači ta riječ. Saznali su, da su doktori velika gospoda i učenjaci, koji poznaju sve carske i crkvene zakone i svu pravicu. Čuvši tu novost, gledali su gospodina Rozina i klanjali mu se takvim poćitanjem kao velikom županu ili kanoniku. Što je on kazao, bilo je kao pribito. Svuda je njegova riječ bila prva i najglavnija.

Došla je čudovita god. 1848., koja nam je bez kraja i konca donijela vojske, bune i smutnje. Sa svih su strana vikali ljudi, da se cijeli život mora preinačiti, ali je malo tko znao kako. Osobito gospoda bila su sva omamljena i zbunjena. Ali doktora Rozinu nije ostavio bistar razum i odmah je u početku shvatio, što valja učiniti. On nije mislio na svoju korist, već na korist svoga naroda, mislio je na blagostanje zanemarene i zapuštene dolenske krajine, dokazao je Novomeščanom i drugim svojim rođjacima, da su Slovenci i poučio ih, kakva prava im to daje, a i kakve dužnosti im to nalaže. Sa svojim prijateljima osnovao je časopis, u kojem je svemu svijetu najavio da je mrtva Slovenija opet oživjela i pridigla se iz tisućljetnoga groba. Osnovao je i slovensku družbu, ali koja se nije zvala Čitaonica, već nekako drugačije. U časopis nije dospjevao pisati sam, pošto je bio preopterećen svojim poslovima, ali je našao za nj čovjeka, koji

je bio baš kao stvoren za ovakav posao. Ime mu je bilo, čini mi se, France. Posve dobro pamtim, da se je pisao Polak. Bio je glavica, da ih je malo takovih. Gospoda, koja su dolazila u našu gostionicu, nijesu ga se mogli dosta nahvaliti. U jedan glas govorili su, da se u čitavoj našoj zemlji ne nalazi niti petorica činovnika, koji bi se s njime mogli da mjere u oštroumnosti, spretnosti i učenosti. Usprkos ovim sposobnostima imao je dosta nisku službu na sudu. K nama je često dolazio piti. Svaki put smo mu se obradovali, jer nam je pričao mnogo koju i razgovarao rado sa svakim čovjekom. Gospoda mu spočitavahu da je pijanica. Vino je možda u istinu volio više, nego se smije. Ali bez štete za sebe i za druge: on nije propio ni zdravlja ni pameti ni poštenja. Kad ga je iscijedio tri ili četiri stare mjerice, izvukao je papir i olovku i pisao, dok je bilo što praznoga. Za pola sata, kadšto i prije, počrčkao je čitave četiri stranice. Olovka mu je tekla, kao da pleše; tako zgodno nije umio baratati perom nijedan drugi pisar. Što je napisao uz vino, odnio je u tiskaru za svoj časopis. Mi krčmarevi govorili smo Polaku gospodin Vedež zato, jer su mu bile poznate sve novosti, svi događaji i tajne cijeloga grada i cijele zemlje. Sam bog znade, ko mu ih je otkrivao. Neki su držali, da dobiva sa svih strana od poznatih i nepoznatih ljudi pisane poruke, da ih priopći u časopisu. A i ja sam više puta vidjela, gdje bi došao kakav mladić i stisnuo mu u ruku pisamce. Kad sam ga pitala, čiji je, pokazao mi je dugi nos i ispao iz kuće. Ali ja mislim, da na taj način nije mogao sve da sazna. Travnovka, vrlo razumna žena, je tvrdila, da ima kod kuće čarobno zrcalo, u kojem se vidi svaka tajna, koja se događa na svijetu. Više puta sam čula, da silazi učenjak, koji slaže pučke koledare, u duboku rupu. Iz ovog ponora opaža zvijezde, koje lako razaznaje i po danu. Po micanju planeta nagadja vrijeme za buduću godinu i svoju znanost objavi onda u pratiki,* Mislila sam: što, kad bi i Polak ispitivao na ovaj način događaje i tajne? Svoj je časopis punio dakle bez teškoće, pošto mu novosti nijesu nikada izašle, ali

* Pučki koledar.

se često puta tužio, da ne smije otisnuti ni desetinu toga, što bi znao i što bi želio. Oblast je na nj oštro pazila, činio joj se odviše glasan i pogibeljan. Časopis su držale skoro sve kuće, čitao ga je u slast svaki gradjanin, koji je znao njemački. Gospodin Vedež budio je njime goruću ljubav za slovenštinu. Trud njegov i trud doktora Rozine urodio je tako dobrim plodom, da za nekoliko mjeseci nije bilo u gradu ni jednog poštenog gradjanina, koji bi se stidio slovenske matere i krvi i jezika našega. Dandanas umiju rodoljubi ljepše i spretnije da govore slovenski, nego tada. Njemački govor ne čuje se tako često iz njihovih ustiju. A i pjevaju po narodnu mnogo više i umjetnije i skladnije, nego se je pjevalo godine 1848. Ali vjerujte mi, da smo bili tada u mnogočemu sretniji, nego danas. Medju narodnjacima nije bilo prepiraka ni neprijateljstva, nikakvih sporova i nikakvih stranaka. Gradjane vezalo je takvo prijateljstvo, takva sveopća zlatna sloga, da ne mogu opisati. Živjeli smo kao u raju. Ako se spremila kakva skupna šetnja na ladanje, uzeli su slovensku zastavu, pa hajde na Tršku goru u Otočac ili opet bliže na Trate u Portovu šumicu ili kuda druguda. Kod ovih krasnih zabava učestvovali su uvijek svi gradjani, kao da su jedna družina, jedna rodbina. Medju ovom pšenicom rasao je razumije se tu i tamo kakav kukolj, ali tako rijetko, da je nije mogao mnogo iskvariti. Taj su kukolj mračnjaci i dangube. Bez njih nema ni jednog većeg grada. Nešto takvog izmeta nalazilo se i u Rudolfovom. G. 1848. skitahu se najjače dvije protuhe, koji su imali imućne i čestite roditelje. Zvali su se Grgić i Korliček. Grgić je bio silan dugonja, užasno surov i besraman čovjek. Bio se skoro svaki dan, i teško onome, ko bi ga se bojao. Ali ako mu se protivnik krepko opro, brzo ga prošla srčanost. Dobivši dvije tri vruće čuške, pobjegao bi. U razuzdanosti je Grgića Korliček još pretjecao. Za dragu si je izabrao, ha, ha, ha — crnu ciganku! Vrlo rado se uzdizao i prčio s kanonikovom naklonošću. Hvalio se, da ga kanonik pozivlje k sebi na južinu i na objed, kadgod ga vidi. Zapravo je pak trčkao kanoniku, da tužika i izdaje svoje prijatelje i znance. Jednu nedjelju skup-

ljali se građani u „Vragovom Logu“ na veliku zabavu, na kojoj su pjevali same slovenske pjesme. Stojeći straga među drugovima počeo je Korliček zadirkivati. Već sam sit toga seljačkoga naklapanja, idimo tamo gore na brežuljak i zapjevajmo njemački kakvu pjesmu, da se Slovenci razljute. Danas ih moramo peckati, inače bi mislili, da ih se bojimo. Pustopašno krdo uputilo se na brežuljak a iz radoznalosti ili gluposti, pridružiše im se i nekoji građani bolje klase. Počeše pjevati njemačku pjesmu, u kojoj su se ponavljale više puta riječi, da se naše carstvo mora podati i podložiti Njemcima. Pjevače nije nitko smetao. Halabučili su i ludovali slobodno, koliko su htjeli. Za volju mira nije im ni g. Vedež kazao ni riječi, ali ih je kasnije u časopisu vrlo pošteno obrisao i operušao. Korliček i njegova svojta se urotiše, da se moraju osvetiti, i dogovoriše se, da će g. Vedeža čekati na crkvenom proštenju kod sv. Roka. Na večer, kad se ljudi razidju, zaskočit će ga, strpati u vreću i izmlatiti. Tako ne će nitko doznati, ko ga je mlatio, a oni se ne će bojati nikakve tužbe ni kazni. Ljepše zavjetne crkve i svečanosti ja ne poznam, nego je proštenje kod sv. Roka u šmiheljskoj župi. Ko se želi upoznati s Dolencima i njihovim običajima, neka dodje tamo i bit će sigurno zadovoljan. Naći će ljude svake vrsti: Podgorce, Belokranjce, dolinarje, građane, seljake, obrtnike i gospodu svake vrste: i pravu i srednju i silom gospodu. Brežuljak, na kojem stoji crkva, tako je nizak, da nikoga ne umori i tako blizu Novog Mesta, da zdrav čovjek ne treba do njega ni pol sata. Čitavi sat potroši kakav devedesetgodišnji starac ili kakav hromi čovjek. Dosada išla sam svake godine sv. Roku i nije mi nikada žao. Kako umiljato diže se bijela crkvice na zelenom brežuljku i kako se jasno razabire otuda svaka kuća, svako stablo, svaka cesta i staza u gradu i okolici. Ako pripeče sunce, stanem pod lipu ili u gusti gaj, što se širi iza crkve. Ako nemam sobom kišobrana, čuva me šumica za silu i od kiše. Kudgod se obazrem, svuda veseli ljudi i njihovom se pogledu moradoh radovati. Kažu, da Gorenac, dok je trijezan šuti ili vrlo mudro govori o vremenu i o svojoj Čuhi; kad se opije, pograbi kolac ili komad

drva i udara po glavama. Nas Dolence opet ne ostavlja dobra volja ni onda, kad smo triezni, ni kad smo vinski. Čim ugledamo pred sobom punu čašicu, već nam zakipi srce, te moramo pjevati. Ako se slavi kakva veća svečanost, razumije se, da tražimo i glazbu i ples. Kod sv. Roka vidi se takvom prilikom svaka zabava i ugodnost, koju si naš čovjek samo poželjeti i misliti može. Majke vode sobom djecu, dečki drage, prijatelji prijatelje. Gospoda, seljaci, zanatlije, služinčad, djaci, svi se raduju i zabavljaju po svoju, kako mu je drago: idući, stojeći, sjedeći ili ležeći. Za darove brinu se licitari, za tjelesne potrebe krčmari, mesari i kuharice. Skupoća nije prevelika, za pol forinte otjera svaki, ko nije baš pijanica ili požderuh, i žedju i glad. Piju ga svi, a najviše seljaci i prosti puk. Više puta se dogodilo, da se kod sv. Roka istočilo preko sto vedri vina. Osobito prije, kad još nije bilo tako teško doći do novca. Pred tako obilnom pijaćom stao je mnogi dosadni kaputaš i zamrmljao: seljak se ne će nikada podići, kad potraži sve svoje krajcare za vino na takovim nepotrebnim proštenjima. Nesreća njegova su sveci, koji ga odvrćaju od posla, ali i od vode, koja mu se za ovakovih dana, čini otrovana. Taj sud čini mi se odviše strog i krivičan Radnih je dana u godini deset puta više nego crkvenih zborova. Prekrasno, svuda brižno obradjeno naše polje, rasprostirući se po brijegovima i dolinama, priča glasno i jasno, da dolenski ratar savjesno i marljivo vrši svoje dužnosti. Niko mu ne smije zamjeniti, ako kadšto zaboravi svoje brige i terete i ako se razveseli i razvedri koji sat u društvu svojih susjeda i prijatelja. Dobro je volje potreban a i vrijedan, jer si je bogme krvavo zasluži. Kad slušam ovako glupe prigovore, dodje mi na um stara naša pjesma, za koju ne velim, da je pametna, ali ima u sebi nešto istine:

Bratje pijmo vince
Naj voda tam stoji,
Naj pijejo gospoda
K' za vince ne trpi.

Ni to se ne smije zaboraviti, da svaki seljak ide sv. Roku

i na svako proštenje u prvom redu radi službe božje, a na vino misli tek poslije sv. mise i propovijedi. Ali gospoda vide crkvu obično samo iz vana, a k sv. Roku dolaze iz puke radoznalosti, da zjaju u djevojke i da mogu poslije kod kuće pričati, čije je vino najsladje. G. 1848. slavilo se ovo naše proštenje još s mnogo više buke i radosti nego drugih godina. I to sasvim pravo. Sa seljaka je za uvijek spao teški jaram tlake i desetine. Novoj slobodi veselio se sasvim djetinjski, jer tada još nije nitko mislio, da će morati platiti onu vražju „odštetu“, koja je tolikim dolenskim gospodarima zaustavila dah. Djaci i drugi rodoljubi bili su oduševljeni radi slovenštine, kojoj se i zakonom priznala valjanost. Cijeli se brijeg pokrio sretnim ljudima. Na svim plesištima, u svim društvima razlijevale se pjesme, zdravice, šale, smijeh i vrisak. Vlastelin iz bližnjega gradića napajao je svoje nekadanje podanike i nije se ništa ozlovoljio, kad je pustopašna seljačka čeljad počela mu grohočući se puzati na koljenima oko njega i vješati mu se oko vrata. Kad je ugledao postolara, koji je u godinu dana jedva jedanput izašao i grada, podao mu je ruku, natiočio dvije čaše i pio s njim bratimstvo! Plemeniti Pilpoh šetao je ljubazno s krčmaricom Kočijaškom. Ženica je bila još mlada, pristala i zgodna, da se nije bojala ni jedne djevojke. U tom beskonačnom i sveopćem viru isčeznula je, kako vidite, svaka razlika izmedju staleža. Neko se sjetio „braće Hrvata“, koji su se baš krvavo borili protiv silovitih Madjara i zamolili poznate, da bi se skupljali za nje darovi. Ljudi su kriknuli: Živio! i u četvrt sata sabralo se pol šešira krajcara, groša i većeg novca. U to se pojavi na brijegu g. Vedež. Mladići kliknu od radosti, da je prosjeklo kroz uši. Djak Tršinar, visok, ljudeskara, koji je više godina stanovao kod susjeda, i još nekoji drugi mladi podigoše ga na ramena i ponesoše amo i tamo. Kadgod bi s njime došli, zaorilo je od pozdrava: Živio, živio g. Polak! Živjela Slovenija! Pametni ljudi potresali su glavama i govorili: to ne će dobro svršiti. Polak ima još malenu službu. Njegovi pretpostavljeni su ovdje. Njega časte, da ne mogu više, a za njih se niko ne brine. To im se doista ne mili. Bože daj, da smo mi krivi

proroci, ali strah nas je, da ga danas godinu dana ne ćemo vidjeti kod sv. Roka. Stojeći na nasipu pod lipom, g. je Vedež dobra polâ sata pripovijedao, razgarajući u svojim slušateljima dosmrtnu ljubav za majku Sloveniju. Svojim iskrenim govorom tako je ganuo i oduševio ljude, da su plakali, grlili se međusobno i podignutim rukama prisizali vjernost slovenskoj domovini. Vrlo se lijepo zahvalio mladićima, koji su ga nosili, onda im je kazao smiješeći se: današnji će mi dan ostati u uspomeni do zadnjeg mog časa, ali već je na svijetu tako, da uvijek uz sreću dolazi nesreća. Sad, kad me vi slavite više nego zaslužujem, čekaju iz zasjede na mene nedaleko odavle moji neprijatelji s vrećom, u koju me kane noćas strpati i izbatinati, jer sam im u svojem časopisu rekao istinu. Djaci se zgledali, njihov vodja Tršinar se zakune: mi vam jamčimo, da se to ne će nikada dogoditi, ali vas molimo, da nam svoje neprijatelje imenujete. G. Vedež ne htjede nikoga da izda, a otpustivši rukom dečke, pomiješao se među drugove i stare prijatelje. Djaci su se dogovarali, kako bi pronašli lopove, koji su htjeli njihovog ljubimca da osramote. Sumnjali su na petoricu nevaljanaca, osobito na Grgića i Korlička, pošto su njih dvojica bili u gradu prvi među buntovnicima. Nije bilo treba dugo tražiti urotnike. Tršinar ih je našao u tijesnom jarku, kojim se ide od sv. Roka prema Šmihelu. Korliček je nosio u rukama svežnjić, u kojemu je bila vreća. Pošto se već spuštala noć, nijesu opazili, da se je sakrio u obližnje grmlje, odakle ih je slušao. Dogovarali su se, da će napasti g. Vedeža u jarku, kad će po svome običaju proći među posljednima ovuda kući. Strpavši ga u vreću zazviždnut će tri puta na prste. Na ovaj će se znak sakupiti svi ostali drugovi. Gosp. Vedeža odnijeti će u šikarje i mlatit će ga ondje, tako dugo, dok se ne utruče. Tršinar ustane i vrati se k djacima, da im javi što je saznao.

Spustila se noć, koja je bila lijepa i svijetla. Ljudi se otputiše kući već popodne, u mraku se prostor oko crkve ispraznio skoro sasvim. Samo je još jedan krčmar točio, a kod njega su pili Korličkovi drugovi. Tu i tamo stajala je rpa mladića, pjevajući zaljubljene gluposti i ludorije. Kakva pijanica zaletao se i gegao

mimo, dok ga vino nije svalilo na tvrdu zemlju. Pod crkvom je rasla velika, stara lipa, koju su već davno posjekli. Pod njom je g. Vedež zbijao šale s gucima i mladim gradjanima, svojim obožavateljima i prijateljima. Tršinar prišapne djacima, da treba ići na posao. Podjoše u jarak i zatekoše obojicu urotnika. Grgić im se istrkao i pobjegao, a Korlička strpa Tršinar u vreću i oprti ga na rame. Breme ga nije mnogo tištilo. Trčao je s njime kroz jarak niz dol, a onda zakrenuo lijevo putem, koji vodi pod brdom u šikarje. U toj guščari nije se bilo bojati nikakvih svjedoka. Dečki objesiše čvrsto svezanu vreću o jaku granu visokog stabla, ali vrlo nisko, niti lakat od zemlje. Korliček, loš junak kao i Grgić, prepaao se neprijateljskog zaskoka tako silno, da je pao u nesvijest, i nije znao, što se s njime zbiva. Kad se je osvjestio, već se je ljuljao na grani. Čuo je poluglasni razgovor, ali razumjeti nije mogao ni riječi. Vreću je počela opipavati mrzla ruka, Korliček ju je osjećao na ramenu, na glavi i za vratom, onda mu se činilo, da se pomiče polagano po hrptu dolje prema nogama. Kad je opipala kraj, koji je tražila, zaviče neko gromkim glasom: Udri! Sad počеше padati po ugrabljeniku sa svih strana udarci kratki, oštri i gusti kao uglasta suha tuča. Badava je jaukao i zvao u pomoć, badava se svijao i koprcao u svojoj vreći. Bacanje mu nije olakšalo položaja, već povećalo i pomnožilo muke. Prije su batine padale samo na jedno i to na ono mjesto, koje je za nje odredila priroda i običaji svih naroda, ali sad su padale i po nogama i rukama i čak po glavi. Još četrnaest dana iza toga bilo mu je lice cijelo lisasto, a ruke pune iskrižanih crnih i plavih pruga. Kad su djaci mislili, da je dosta kažnjen, iščeznuše tiho kao sjene; u šumi je ostao Korliček, sam; bio je tako isprebijan, da se neko vrijeme nije mogao ni maknuti. Ali batine nijesu bila najveća bijeda, što ga je ove noći snašla. Jedva su ga pustili dušmani, već su mu se počele prikazivati užasne sablasti, sačuvaj nas bog i majka božja ovakvih grozota! Strašilo ga je neprestano cijelu dugu noć do sunčanog izlaza. Čovjek se mora čuditi, da je ostao živ i zdrav. Najprije se oglasio nad njim ćuk. I na bližnjim stablima derali se ćukovi i sove. Ovih

se ptica bojao već odavna, jer je čuo, da su zlovesnice, koje javljaju smrt, vatru, tuču ili kakvu drugu veliku nesreću. Kad je utihlo kukanje, začula se tužna mrtvačka pjesma. Korličku je strah potresao udove. Kao da se osvježio. Izvadio iz žepa nožić, da raspara vreću i pobjegne. Izrezavši malo okance, trže se natrag. Kraj njega prolazio sprovod, bijeli muševi bez glava nosili su otvoren lijes, a u njemu je ležao krvav i isječen mrtvac. Korliček stisnuo oči, da ne vidi te strahote. Kad ih je opet otvorio, zurio je u njega ogroman vol, a iz nozdrva sukljao mu plamen. Za njim se pokazao krilati, ognjeni zmaj, još sto puta grozniji od vola. Zatim su doletjele duge crvene zmiје. Zadnja je bila bijela, a na glavi je imala svijetlu krunu. U njoj je bio dragocjeni kamen, koji se svijetlio kao sunce. Zmiје su strašno siktale, plazile prema njemu otrovne jezike, da ga izbodū. Sad došumi silna rijeka. Iz nje dizale su ogromne ribe svoje nakazne glave. Zalijetale se u njega sa svih strana, da ga proždru. I tako je zamjenjivala jedna nakaza drugu. Prema jutru su iščezle sablasti, a onda je zašumila oluja, kakve još Korliček nije doživio. Polomila je sve drvlje oko njega i zalijetavala se u brijeg, da se je tresao kao grozničav bolesnik. Vihor je lomatao vrećom gore i dolje, na sve strane, da su jadnome Korličku sve kosti pucale. Udario njime svaki čas o zemlju ili o grane i deblo. Te je noći divljala oluja i u Novom Mestu. S naše kuće bacila je više od sto opeka, a spreda je potukla sve prozore. Medju vihorom je grmilo i bljeskalo bez prestanka. Strijela je zapalila dvije suše. Uplašenom se Korličku učinilo, da se tresao cijeli svijet i da se je vrtio oko njega. Najprije mu je došao pred oči ljubenski brijeg, zatim Rasno, Mihovo i Gorjanci. Još se više ukočio i zadržtao, kad se je upalila gora za gorom, selo za selom, a konačno Novo Mesto. Njegova rodjena kuća stajala je cijela u plamenu. Očaj ga napunio odvažnošću, i on proreže vreću. Kad se izvukao iz vreće i sišao na zemlju uvjerio se, da to, što je vidjela njegova zbunjena glava, nije bila vatra, već svjetlost izlazećeg sunca. Tako skupo platio je lakoumni danguba svoju zlu nakanu! Kući je došao blijed kao smrt. Kazan, koju je

pretrpio, ostala je ljudima dugo vremena skoro nepoznata. Djaci su šutjeli, pošto su se bojali profesora, koji bi za taj prestupak bili bez sumnje otjerali mnogo koga iz škole. A niti Korliček nije htio da pripovijeda svoju užasnu sramotu. Majci je kod kuće nalagao, da su ga uhvatili razbojnici, da su ga svezali i odvukli u šumu, tamo da si je oslobodio ruke i branio se tako junački, da su ga morali pustiti. U tami je zabludio, prenoćio u šumi i vidio one prikaze, o kojima sam vam pričala.

Što su prijatelji gospodina Vedeža nagadjali, obistinilo se već za dobra četiri mjeseca. Oblasti ga premjestiše iz Novog Mesta g. 1848. Dobio je službu, ako me pamet ne vara, u Ribnici. Ubogoj Sloveniji dadoše njezini neprijatelji piti omamnoga pića, te je položiše na krevet, na kojem je spavala tvrdo i bez prestanka do god. 1865. Te godine prekrstiše Novo Mesto u Rudolfovo. Tu svečanost došli su slaviti prekrasni junaci u crvenim košuljama. Stupivši spavajućoj Sloveniji, kriknuli su: noć i tama je nestala, opet nam svijetli jasan i prijazan dan, vrijeme je, da ustaneš i da se veseliš svojoj djeci i prijateljima. Slovenija se podigla i od tada se nije dala više omamiti. U prvom redu onih, koji su je oduševljeno pozdravili bio je Korliček, kao primjer svima gradjanima i kao očevidan dokaz, da nekim ljudima ne treba baš usmenih pouka, nego da ih može opametiti i vreća.

JOSIP KOSTANJEVEC: BISKUP

Sjedio je na svome tronožnome stolčiću u niskoj i zagušljivoj, smolom i starom mokrom kožom odvratno zaudarajućoj sobi, dan za danom, od rana jutra do kasne noći.

Prije nego je sunce radoznalo pogledalo kroz široke, nisko spuštene grane starog oraha pred njegovim stanom, već je čučio za četverouglastim stolom na niskim, krivim nogama, na kojem su bili porazbacani postolarski noževi i drugi alat. A kad je sunce već davno zašlo, još je čvrsto pritiskao kalupe na svoja uska prsa i strugao, gladio i rezao, da su ga pekle male sive oči od mutnih trakova začadjene, na stolu pričvršćene svjetiljke.

U jutro i na večer donosila mu žena skromno jelo u radionicu, samo o podne pozvala ga u kuhinju, gdje su zajedno sjedjeli na niskom, kamenitom ognjištu. Ona je primakla okrugli stolčić, položila na nj žutu, crvenim ružama urešenu zdjelu, iz koje su stidljivo virili debeli žganci. Polag je stajala tronoga, crnom žicom svezana, na rubu malo otučena kozica, iz koje se pušila crna prežgana juha. Grabili su drvenim žlicama čas iz zdjele, čas iz kozice, dok jedna i druga nije bila čista i izlizana. Onda glasno odmoliše molitvu, on ustade, istegne ruke, zamahne nekoliko puta u vazduhu i protegne se. Zatim bi sjeo na klupu pred kućom, ispružio preda se noge, zapalio malu lulicu i čekao, dok s bližnjeg zvonika odbije prva po podne. Odmah je skupio noge, ustao, otresao lulicu i brzo je opet natezao dretvu, namakao, tukao i krpao.

Ali nedjelja bijaše zato njegova. Odmah po podne zašao je u krčmu „Kovaču“, gdje su uvijek s njime još trojica zanatlija sjedjeli, s kojima je bacao „sličice“ za vino do u kasnu večer. Nije bilo dakle čudo, ako su ga kadšto zanašale noge u takvim zgodama, kad se je vraćao kući. Žena mu nije nikada ništa kazala, a on je ravno ušao u sobu, gdje je nad niskim uzglavljem nad krevetom visjela stara slika sv. Josipa, njegovog patrona.

Pred ovom se slikom obično ustavljao. Gledao je dugo, s umornima na pola prtvorenima očima svečevu kudravu, smeđju bradu i bijeli, od muha vas išaran liljan — i glava mu je padala prema zidu.

„Oh, predragi moj sv. Josip“, često je uzdisao „reci mi po istini, jesi li i ti bio kada pijan? Kaži mi! — Jer ako si bio, razumjet ćeš lako, kako to, da sam i ja više puta opit! Oh, zar ne da znaš, kako je slatko vince? I ako si ga ikada srkao, zar ne, da ti nije bilo nikada žao i da ti se već činilo tu na zemlji isto tako lijepo kao gore u raju. Oprosti mi dakle ti predragi moj sveče, ta ja ga i onako ne ću piti do druge nedjelje! Ah, ti predragi moj sv. Josip!“

Kleknuo je u krevet i počeo moliti, dok nije zanijemio, povalio se po krevetu i usnuo.

Drugo je jutro u pravo vrijeme sjedio za svojim stolićem.. No, postolarski majstor Josip Medved nije imao samo nedeljne svoje radosti na ovome svijetu. Još nešto sasma drugo je bilo, što mu je zasladjivalo duge, naporene satove u tjednu, da nije osjetio njihove težine.

To čudo činio je njegov sin Jakec, koji je bio tada već u drugoj latinskoj školi u Gorici. Za nj, za svojega jedinca, kojega mu je žena povila tek sedme godine iza svatbe, za nj se je mučio, za nj radio, za nj trgao od usti, da ga iškola.

„Sto će biti iz tvoga dečka?“ ispitivali ga ljudi.

„A što bilo, bilo!“ odgovarao je.

Ali onima, koji su njegovome srcu bili bliži, odgovarao je često puta:

„Bit će biskup! Biskup mora biti! — Njegov stari stric je bio doktor sv. pisma i samo mu je još jedna godina manjkala, da postane biskup. Ali ga je kap udarila prije, nego je doživio tu radost. Njegova strica stric bio je stolni kanonik i cijeli niz visokih svećenika poteklo je iz naše porodice. Dakle nikako ne sumnjan, da će jednoga od naših zapasti čast i to mora da bude moj Jakec!“

„Oh, kako si nerazuman“ karala ga žena „što si ti sve ne

umišljaš? — Bože moj ako bude od njega i kapelan, možemo biti zadovoljni!“

Ali vidjelo se, da su to samo riječi, a da joj u srcu najviše prija to, što tvrdi muž.

Brzo se po cijelom trgu raznijelo, da Medvedov Jakec uči za biskupa.

I kad se je pojavio dugi i tanki crnokosi student o praznicima i zalazio za vrućih ljetnih dana u sjenu krošnjatih hrastova šaptali su ljudi po trgu:

„Biskup ide! Gledajte, biskup ide!“

* * *

Tako je tada prolazio život postolaru Medvedu dan za danom, jednolično u neprekidnom radu i u brigama za sina. Svaki je mjesec zaslužio toliko, da je poslao u grad za hranu i stan i da je uopće opskrbljivao sina sa svim potrebnim. Ljudi su mu rado davali zaradivati, jer nije bio preskup i jer je bio dobar postolar. Jakcu tada nije išlo zlo, i nimalo nije poznavao one bijede, koja je družica tolikim i tolikim djacima. Brige je imao samo s knjigom. I bio je zbilja među boljim djacima...

Ali se za kratko vrijeme sve izmijenilo.

Jednog zimskog dana vozio je neko drva kraj Medvedove kuće. Iz nespretnosti ili bogzna kako, zaveo je zadnjim krajem u jarak kraj ceste i voz se nije nikuda mogao maknuti. Tada je ušao kočijač u Medvedovu kuću i zamolio postolara, da mu pomogne izvući voz u pravu kolotečinu. Medved se nije skanjivao. Kočijaš pridje konjima a straga su postolar i njegov susjed podizali. Tada je Medvjed napeo sve svoje sile — pridigao — i odmah opet spustio. Sva mu krv iščezla iz upalih i blijedih lica i osjetio je, kao da je u njemu nešto puknulo. Sgurio se i otpuzao u kuću, gdje je odmah legao.

Od tog dana nije se više taknuo alata. Prve dane iza toga sjedao je još uz peć i hodao nekoliko sati svojom radionicom, ali za kratko vrijeme nije više ustajao. Pritisla ga sušica. Nije ga bilo više za poznati! Nije ga mučila samo bolest, već i

briga za sina, koji je tada bio u trećoj školi. Skupa sa ženom plakao je i uzdisao, da bi se srce od kamena moralo smilovati.

Prvog je još mjeseca nekako išlo, pošto je bilo nešto prištedjenog novca, ali drugog mjeseca nije bilo više ni novčića, koji bi se mogao poslati u grad. Liječnik, ljekovi, sin — otkuda sve to namaknuti?

Postolar je ležao na niskom, smeđje oličenom krevetu i teško disao. Sline su mu neprestano silile na usta, kašalj ga je gušio i mučno se dizao, da ispljune. Ruke su mu bile skoro prozirne, a čelo na sljepočicama odrto. Uši su mu bile odijeljene od glave i skoro se vidjelo kroz nje.

Nad njim je visjela slika sv. Josipa i u nju je upirao bolesnik svoje oči i uzdisao iz dna svoga srca:

„Oh predragi sv. Josipe moj, oprosti, što sam te toliko puta uvrijedio! Vрати mi zdravlje i nigda te ne ću zaboraviti; na golim koljenima ići ću na sv. Goru, da se osim tebe zahvalim i tvojoj nevjesti preslatkoj majci Mariji. Oh, predragi sv. Josipe smiluj se mome sinu, ako sam ja preveliki grijешnik! Oh ti predragi sv. Josipe!“

* * *

Medvedov Jakec stavovao je u Gorici kod nekog daljnijeg rodjaka svojega oca. Kad je ovaj doznao, da je Medved tako teško bolestan, sažalio mu se zapušteni djak i rado bi mu pomogao. Ali sam je bio siromak i teško je preživljavao sebe i svoju porodicu. Hrane mu nije mogao davati badava, ali stan mu je besplatno prepustio i savjetovao mu, da si potraži u gradu milosrdna srca, da se barem jedanput na dan može najesti.

„Koliko ih se već tako probilo kroz škole, a sada su u dobrim službama“ tješio je Jakca.

No i on nije odmah očajao i išao je u lov za dobrim srcima. Prvi dan nije našao ništa. Umoran i gladan vratio se na večer kući, a tada je morao uzeti knjigu u ruku i pripravlјati se za drugi dan.

„Možda će sutra biti bolje“ mislio je i nije klonuo. U

želucu mu je užasno kruljilo, kad je drugi dan išao u školu. Imao je nešto novaca još iz boljih vremena, ušao u pekarnu i kupio za dva novčića žemlju. Polagano i samo malene komadiće je trgao od te žemičke, žvačući polagano, kako bi dulje vremena okušao njihovu slast. Poslije škole kupio je opet žemičku a poslije podne uputio se opet „u lov“ te mu uspjelo, da je tjednom dva puta dobio hranu kod kapucina. Ali, bože moj, gdje će dobiti hranu za drugih pet dana u tjednu?!

Prvi tjedan išlo još kako tako, ali drugi tjedan nikako!

Upao i blijed, tresućih nogu, praznog želuca i na pola smrznutih udova stupao je gradskim ulicama prema gimnazijskoj zgradi.

Pod boltama u „Raštelju“ prodavale su stare ženice za malo novaca slabu, gustu, zaprljano-smedju kavu. Oj, kako željno se Jakec ogledao za njom! Kako požudno bi prinio čašu na suhe usnice; kako dug i dubok bio bi prvi gutljaj. Ali već jučer je izdao zadnji novčić — okrenuo se na stranu i zažmirio da ne vidi zamamnoga pića.

I stupao je dalje i sve više mu klecale noge i sve polaganiji mu je bio korak.

A gle opet napast!

Tamo, gdje prestaju bolte, bila su vrhu dviju stuba otvorena vrata u pekarnu, a iz raznih pretinaca i polica ljeskale se štruce i štručice, hljebovi i hljepčići, kifle i žemičke, maslenke i pereci! A sve je bilo svježije i toplo, sve je širilo tako ugodan, tako omamljiv miris.

Vrhu stuba, baš kod ulaza bila je košara puna dugih, lijepih, visoko naraslih žutih i svijetlih štruca.

Jakec se nehotice ustavio a onda opet zažmirio. U tom mu času prišapnuo nekvi unutarnji glas:

„Zašto gladiješ? Zar je grijeh, ako uzmeš toliko, da ne pogineš kao pas na cesti?“

Stresao je glavom, hoteći se riješiti ove misli, ali mu u tom času tako silno zavilo u želucu, kao da mu se unutra nešto otkinulo.

„Ili ukrasti ili umrijeti“ šapnuo mu opet onaj glas.

I sa strahom pošao je Jakec za korak naprijed. U trgovini nije bilo vidjeti nikoga, samo iz druge sobe, straga, čuli se nekakvi glasovi.

Cestom vrvili su ljudi gore dolje i niko se nije brinuo za njega.

„Radi toga mogu još uvijek da ostanem pošten“ rekao je sam sebi. Obazro se naokolo, naglo stupio preko stuba i već mu je štruca bila pod kaputom. Pocrvenilo mu je lice od uzbudjenja, zasvijetlile mu se oči i neka nova sila gonila ga, da je naglo brzao dalje mimo prodavaonica, preko livade, mimo jezuitske crkve, ne obazirući se ni desno ni lijevo.

Samo to mu je bilo pred očima: kako će se opet nasititi.

Već je htio da udje u školsku zgradu, kadno ga se taknu teška ruka. Dva lukava oka promjere ga od glave do pete i ista tvrda ruka posegne mu pod kaput i izvuče ispod njega ukradeni hljeb.

„Ha, ha, imamo ga ptica! Imamo ga, ha, ha!“ Odurno se lice nasmijalo gnjusno i nesmiljeno.

A Jakcu se činilo, da se na njega srušila cijela školska zgrada, da se stamnio i polomio cijeli nebeski svod i — bez svijesti srušio se na prag.

* * *

„Ah, kako su me noćas mučile teške sanje. Snilo mi se o našem Jakcu, ali ništa dobra. Moj bože, što to znači?“

Tako se tužila drugi dan poslije onog događaja u Gorici žena postolaru Medvedu, koji je nepomično ležao na tvrdom krevetu i upirao svoj pogled u sv. Josipa.

Bila ga samo kost i koža.

„Ne boj se za Jakca ništa“ rekao je tiho. „Ovaj gore moj patron, očuvat će ga. O tome sam uvjeren! Svršit će sve škole i bit će nam na diku u stare dane!“

Gorak osmijeh prešao je ženi preko usana. Opazilo se, da ona baš u to tako ne vjeruje.

Oboje zašutjelo. On je teško disao i zatvarao oči a ona je sjela kraj njega i nijemo gledala u njegovo mrtvačko lice.

Jedno do podne izašla je Medvedovka pred kuću po drva. I već je složila nekoliko komadića u naručaj, kad začuje na cesti iza sebe frkanje konjića i ropot maloga voza.

Obazre se — a tada joj ispadnu drva, ruke joj se svjesiše tvrde i istegnute a oči joj iskočiše. Kao da su joj se toga časa napunile žile olovom i željezom — tako se je ukočila. Mimo se vozio njezin Jakec u uzničkom vozu.

Ugledao je očevu kuću, ugledao ljubljenu majku i neizreciva sramota, sav gnjev i sva tuga nad samim sobom u tom mu se času podvostručila.

Kuća Medvedova stajala je na početku trga. Još ga nije niko opazio, još se može sačuvati od najveće sramote! Naglo se baci u vis i jednom je već nogom stupio na zemlju.

Ali ga tada potegne snažna ruka provodičeva na prijašnje mjesto.

Jakec je zastenjao i kleknuo pred provodičem.

„Pustite me, samo tu sramotu mi prištedite, da se ne moram preko trga voziti i vječna će vam biti moja zahvalnost“ — molio je i sklapao ruke.

Ali ovaj nije znao za smilovanje. Pognao je konjića i kola su naglo projurila mimo prvih kuća . . .

Medvedovka je još uvijek stajala na istom mjestu i gledala za kolima. . . .

„Haj, haj, dodjite, da vidite kako Medvedovog Jakca voze na izgon“, oglasio se netko u tržnoj ulici.

Kao vatra išla je novost od usti do usti i sve je trčalo na ulicu i sve je upiralo prstom za kolima.

Nekoji su zlobnici i zavidnici ciničkim osmijehom uzdisali:

„Biskupa voze; Medvedovog biskupa voze!“ . . .

* * *

Medvedovka se povukla u kuću. Opirala se o zid i polagano se šuljala do bolesnika, koji je još uvijek razgovarao sa sv. Josipom. Obazro se na nju i rekao:

„Gdje si bila tako dugo?“

Nije mu odgovorila. Teško se spustila na stolicu i zastenjala.

„Ah moje sanje, moje sanje!“

Bolesnik se uznemirio. Obuzeo ga neki čudni, tjeskobni osjećaj i napunila ga neka doslije nepoznata groza.

Pridigao se u krevetu, podupro se dugom, koščatom desnicom, te se činilo, kao da je baš sada ustao od mrtvih i pitao je drugi put hroptavim, na pola nerazumljivim glasom :

„A što je, za volju božju, što je?“

Ona je još uvijek jaukala.

„Moje sanje, moje sanje! Moj Jakec!“

„Gdje je?“ zapita bolesnik otegnuto i malo glasnije.

Ona pridigne glavu i bolesnik je vidio svu nesreću, urezanu strašnim znakovima na njezinom smjedu i navoranom licu.

„Tamo dolje u — sudbenoj kući“ viknula je očajno, te se opet zgurila.

U istom se času svalio bolesnik natrag u krevet. Široko su mu se razvalile oči i upiljile u sv. Josipa. I zajauknuo je tako grozno i tako tužno :

„Predragi sv. Josipe, zašto si mi to učinio?“

I provalila mu na usta tamnocrvena krv.

Žena otrčala po blagoslovljenu svijeću, zapalila je drhtavom rukom i držala bolesniku. U ruke mu utisnula malo raspelo . .

Tada se naglo otvorila vrata i Jakec je stupio u sobu. Načelnik ga odmah pustio.

Priletio do kreveta, podigao očevu glavu i ljubio ga u studeno čelo.

Bolesnik je još otvorio oči, ali bile su već staklene. Ipak se vidjelo, da je još prepoznao Jakca.

Položio mu suhu desnicu na glavu, htio mu nešto da reče, ali ruka se lagano skliznula po glavi sinovljevoj, sve više hladnjela i hladnjela i — Medveda više nije bilo . . .

* * *

Medvedovka i Jakec teško su preboljeli ovu sramotu, a opet

su je preboljeli! Jakec je počeo da misli, kud bi krenuo, pošto nije htio, da ga majka hrani svojim rukama, kad bi moralo bit i baš obratno. Tada mu je tržišni notar ponudio mjesto pisara u svojoj kancelariji. S ovom malom zaslužbom prehranjivao je nekoliko godina sebe i majku.

Ali se drukčije okrenulo!

U Americi je umro Medvedovkin brat. Već davno se odselio tamo i mislili su da je mrtav, jer nije dao od sebe ni crne ni bijele. Prištedio je tamo nekoliko hiljadarki i taj imetak baštinila sada, poslije njegove smrti, Medvedovka. Odmah si popravili kuću, Jakec je ostavio notara i njegovu pisarnu, te s majkom otvorio krčmu, koja je sada jedna od najboljih i najčešće posjećivanih gostionica.

Svaku se večer pitaju činovnici:

„U koju ćemo gostionicu?“

„Pa kud bismo druguda, nego — k biskupu“ ...

I dobro im ide, a on kadgod priča gostima tu svoju historiju „iz mladih dana“.

Na jesen, kažu, da će se oženiti.

DR. RADO MURNIK: IZ DNEVNIKA NADOBUDNOG DRUGOREDAŠA

Na Novu godinu. Srijeda.

Kad smo bili gotovi sa čestitanjem, dala mi je majka cjelov, novu forintu i djački koledar s ovim dnevnikom. Tata nakupovao mojoj sestri Slavici najljepših stvari za Novu godinu, a meni je obećao trstiku.

Poslije službe božje čučio sam kod kuće i listao „Slovana“, ali nisam uživao nikakvih osobito ugodnih čuvstava, jer sam se ponovno i ponovno sjećao naše puste škole. U mojoj duši radjale se zle slutnje, da moje općenje s profesorima ne će uroditi dobrim plodom. Neque enim ignari sumus ante malorum, *τὼν πρὶν κακῶν*.

Kad sam se najeo kolača, duh mi se nešto razvedrio i historičkim mi redom dolazili na misao pokojni ideali od prošloga ljeta: Milka, Anica, Tončka. Kako ludo sam bio zaljubljen!

Posjetima nije bilo ni kraja ni konca. Do jednog sata nije bilo mira. Kod objeda izrazio mi je tata nepovjerenje, tobože napale ga gadne sumnje, kako se ja osjećam u školi, kada me ispituju. Naš dosadni razrednik profesor Akuzativ tužio me je naime tati i pričao mu do podne u čitaonici, da ne znam ni najkraće latinske rečenice pravilno napisati. Na ovakovo ogovaranje mora se oprezno šutjeti. Osobito me pak srdilo, što su mi roditelji kao uzor postavljali Slavicu, slatku dušicu, koja svaki filir nosi slastičaru za kolače, akoprem je ja vazda opominjem, da ne će dobiti muža, ako bude imala crne zube.

Poslije podne išao sam se sklizati na „Kezu“. Tamo sam naišao na novi ideal! Živio!

Na večer bio je k nama pozvan Davorin Plećnik. Udvarao je našoj teti Ivanki iz petnih žila. Ovaj čovjek, trgovac, imao je duge brkove i kremeniti značaj. (Dao mi je deset novčića, kad

sam mu išao po smotke.) Uopće on je izvrstan čovjek, odličan Slovenac, izvanredan govornik. Mene strašno voli i razumije se mnogo u znanstvene stvari. Svira i glasovir. Nadam se, da ga se teta ne će braniti, ta grof i onako ne će po nju. O ovoj dvojici — mislim — morat ću još tijekom vremena mnogu koju reći. Što se mene tiče, zovem već danas gospodina Plećnika stricem. (Ali ne da bi možda ko pomislio, te je to zbog ovih deset žutaka.) Ali tata, taj je zbilja lijepo ispunio svoje obećanje, no — medju res gestae.

Stid me je, da moram ovakve stvari zabilježiti odmah na prvoj stranici! Ali pošto sam nepokolebivo odlučio, da ću bilježiti golu istinu, ne smijem već prvog dana zanemarivati načela; laži i himbe neka ostanu onima, koji pišu romane i više od polovice uzimaju ispod pazuha za svoje sljeparske spise.

Dakle: tata mi za Novu godinu nije darovao ništa takvoga što bi moglo razveseliti dušu četvrtoškolca; već mi je dapače gurnuo — novu šibu pod nos, kad smo išli spavati, i razjasnio mi tamni položaj kratkim tumačenjem, rekavši:

„Gledaj, to je in usum Delphini. Samo je dobro pogledaj! To je onaj slavni španjolski kontrafagot, koji pjeva novu misu!“

2. Četvrtak.

Ah joj škola je opet počela!

Priznati opet moram s pohvalom, da niko od gospode nije pitao za red. Onih smrtonosnih kataloga nijesu danas izvukli na svijetlo. Tako su na pristojan način pokazali, da još nije ugasla posljednja iskrica u sivom pepelu profesorskih duša. Zato ih na glas hvalim sve skupa. Izvrsno! Gaudeamus igitur!

Za sutra ne ću večeras ništa da učim, pošto sam previše privikao na praznike.

7. Utorak.

Već su počele dosadne sitnice.

Odmah prvu uru iza Sv. tri kralja prigovorio mi je Akuzativ, što sam malo nogama postrugao po podu. Izderao se na mene, da cesarsko-kraljevska gimnazija nije konjska kasarna. Ipak me

je pogledao nekako zahvalno, kad sam se štedljivo nasmijao zardjaloj njegovoj dosjetci.

Od devete do desete pisali smo matematiku. Pereat! Profesor Iks premjestio me odmah na ladanje, u posljednju klupu. Preda mnom sjedio je poštovani prijatelj Janez Prepisavček. S njime išao sam zajedno u bitku. Uvijek se bratski potpomagasmu, obojica jedne krvi i jedne misli. Žalibože savjetovali smo se odviše glasno: Iks je brzo spoznao politiku naše slovenske uzajamnosti i moj saveznik morao je otputovati u daleke krajeve, u pustinju za katedru.

Šteta. Prepisavček ima sokolovo oko i žirafin vrat. Bez velikog naprezanja može da se istegne preko tri klupe, a za silu može da prepisuje čak i iz četvrte. Na manšetama imade polovicu Moćnika, zato mu ni osamljenom ne ide suviše zlo. Osim toga je izvrstan glazbenik. Fučkati može u dva glasa. Kod nedjeljne mise vodi djačko pjevanje u uršulinskoj crkvi.

U deset sati išli smo na dvorište, da se grudamo snijegom, te smo neprijatelja za dvije minute pobijedili na svim linijama. Onda smo se dogovorili, da ćemo prevariti zaboravljivoga profesora povjesti Notabenu za šest stranica ponavljanja. I tu pobijedismo. Fino!

Poslije podne smetao mi je profesor Cirkumfleks miran život sa sićušnim pitanjima o grčkim aoristima, koji se mojemu duhu pričinjahu nada sve odvratni. Odgovarao sam rijetko, da ga ne uvrijedim. Ali ni to mu se nije svidjalo. Cijenjeni susjed Mande Klopigula šaptao mi je neustrašivo i razarao Cirkumfleksu radost. Spasao me je prijetećeg trećeg reda. Dobio sam samo drugi red. Čast i slava Mandetu!

Ove godine je to prva kvaka.

Žgaravica me hvata, kad pomislim, kako ću mnogobrojne rodjake dobiti od jutra do mraka!

Ideala nema ni otkuda. Mojoj je duši dosadno.

14. Utorak.

Pod slovenskim satom pozvao me je doktor Trojkosip i

dao mi „skoro sasvim nedovoljno“. Prepisavčec barem tvrdi, da je vidio, kako je profesor zapisao $\frac{5}{6}$. Zatim nam je vratio domaće radnje. Pisao sam „skoro pohvalno“. To godi. Ali kod kuće ne smijem pokazati zadaćnicu, jer bi me tata šćepao za uši, da bi Veneciju vidio, što samo takove redove ne nosim kući.

Primili smo takodjer matematičku školsku zadaću. Profesor lks imade rdjavu naviku, da dobre redove zapisuje drobno i maleno, ali loše naprotiv tako krupno, da se već iz daleka svijetle kroz korice. Meni je upravo narisao brojku 7, s užasnim trbuhom i strašnim repom.

Ispravak raditi ću na tavanu.

Mome je idealu ime Mira.

20. Ponedjeljak.

O, Mira, dobro je, da ne znaš, koliko moram da trpim! Još sada sam cio pofuren Konferencija... Tamo sjede profesori, lijepo sami, sude nas nemilosrdno sve popreko, a mi se niti braniti ne možemo. Protiv ovakvih odnošaja odlučno prosvjedujem! Svi su me ružili! Gospodin Akuzativ posvetio mi je još posebnu prodiku, rekavši:

„Vi drugoredaš! Vi se odviše zanemarujete. Što zapravo mislite? Sa svih strana moram da slušam samo tužbe na vas... Svuda je, gdje ga ne treba. Ne može mirovati ni pet minuta. Zadirkuje svakoga, do koga dodje, a neprestano brusi dugi jezik. Učenje mu ne miriše... To može imati vrlo loše posljedice. Upamtite moje riječi i popravite se! Sjednite!“

Živa je istina: za odlikaša nemam prave mjere. Ali tko nije bio nigda opsovan, taj nije pravi djak. Ko zna što je sve počinjao i sam naš mudri Akuzativ, dok se još znojio u kvarti. Najviše se ljutim na Trojkosipa, ali ni sa lksom ne ćemo se bratiti! Samo profesor vjeronauka držao je vjerno sa mnom te me možda zagovarao protiv neprijateljske čete. Zato ću ga pozdravljati i poslije mature, dok si zbog drugih ne ću kvariti šešira. Iz sedam predmeta dregaju me: „Bolje, bolje“ — a osam ih je svih.

O, ako to saznađu kod kuće!

Mira, Mira! Kakve note svirat će onda — kontrafagot!

31. Petak.

Moja krasotica ima žućkastu kosu i zeleno odijelo. U školu ide k Uršulinkama, te je najljepša puca u Ljubljani. Danas sam tek vidio, kako su zlobni moji mučitelji. Sva tri sata jutros prozivali me redom, a ni jedan da bi me pitao ono, što znam! Za privagu spotakao se još i Notabene o mene. Pod njegovim sam naime tumačenjem urezivao u klupu početno slovo ljubljenog imena, a pri tom mislio: „Još ljepše nego u ovo drvo, urezana je Mira u moje srce!“ Profesor je samo planuo. Badava sam se branio. Zatim se još silnije ražestio, te me radi nepažljivosti i nepristojnog ponašanja zabilježio u razredni album.

1. Februar. Subota.

Meni se sve čini, kao da Mira još dosada nije opazila moje žarke ljubavi.

Ta na ledu sam ipak cijelo vrijeme oko nje. Koliko puta bih htio, da joj se približim. Ali svaki put smalakšem, jer me ostavi kuraža.

Skliže se uvijek sama ili s prijateljicom. Danas po podne pala je dva puta. Svaki put došao sam žalibože u pomoć prekasno. Kad je pala drugi puta, podigao ju nekakvi realac, koji se zatim držao nje sve do mraka kao klop. Kakve muke trpjelo je moje srce! Okrenuo sam „Kernu“ ledja; kad sam se ožalošćen i na pô prozebao vraćao kući, bilo mi je tako teško, da sam posred Trnovskoga mosta skoro očajao. Tek na Kongresnom trgu počela je lampica mojih nada nešto živahnije plamsati — a u Zvijezdi, iza Radeckijevog spomenika prisizao sam Miri vječnu vjernost!

Samo šteta, da drage nije bilo polag.

4. Utorak.

Teta Ivanka i gospodin Plećnik zabavljaju se vrlo dobro. Lako se oni smiju, kad ne moraju u školu. Uhadjam ih vrlo

marljivo. Danas prije podne svirali su četveroručno na glasoviru. Kad je na čas mama otišla u drugu sobu, mišljahu da su u sobi sami, jer sam se ja tako tiho ukriomčario za veliko zrcalo. Smjesta su zasvirali posve nešto drugo. On ju je zagrio oko vrata i naravnao joj tako lice, da su si točno mogli mjeriti usnice. Zakasniše najmanje šest taktova, a još im ne bje dosta. Baš su spremali, da ponove tu vježbu, kad začuše, da dolazi mama. Umah sjedoše pristojno kao i prije. Brzo je Ivanka snimila jednu dugu vlas s njegovog rukava, te prišapnula: „Ti zloćo, Ti!“

Dakle već se i tikamo! Sad mora svaki čas da pukne.

Jučer je bila zadnja konferencija. I taj top je nabijen.

5. Srijeda.

Poslije objeda žurio sam se na led. Jedva jedvice sam čekao.

S vremenom sabralo se mnogo krasnog spola. Ali izmedju sviju mojim se očima najviše svidjela lijepa Mira. Osobito me očarala, kad smo se nas dvoje medju množinom sklizača strknuli. Već dugo vremena zirkao sam za zelenim odijelom i divio se dragoj iz daleka. Kad mi je to već dosadilo, razmišljao sam ozbiljno, kako bi joj se na lijep način približio.

U to joj ispade maramica iz mufa! A ja poput divljega jelena za njom!

Već sam ispružio ruku, da svome idealu uslužno predam izgubljenu maramicu i pričinih se sebi velikim junakom, kadno mi se u taj par ispodmaknu noge i ja se strjelimice po ledjima s dragocjenom bijelom maramicom doskližem pred Miru!

Sva obradovana prijazno mi se nasmiješi.

Poslije burne vožnje počivao sam još uvijek na ledu, ali usprkos toga ipak je oduševljeno nagovorim:

„Dobar dan, gospodična!“

„Dobar dan“ odzdravi mi. O, kako mio je taj glasić i kako krhko podrtava! Siromašna Mira, za stalno ju zebe! Muf pri-

tište takodjer uvijek na usta. A ja sjedim pred njom na ledu i uživam i mislim, da sam u malom nebu. Fino!

Konačno se ispravim na halifaks, te joj veselo pružim nadjenu maramicu i rečem:

„Gospodična, ovo ste izgubili. Molim“.

I ona je za stalno izvrsne volje. Neprestano se smije. A kad joj je smijeh prešao, reče sućutno:

„Jeste li se možda udarili?“

„Posve ništa“, odgovorih zahvalno, „što više imam čast, da vam se sasvim čitav ovdje predstavim: Dragutin Drugoređaš, za sada gimnazijalac.“

„Hvala“ reče ona, te se jedva primjetljivo nakloni. Zatim polagano i kao hladno doda: „Koji razred?“

Muževno se raskoračim te joj iskreno priznam: „U četvrtom patim muke učenoga života. Dozvolite molim, da se zajedno malo skližemo. Sretnijeg čovjeka od mene ne će tada biti na nijednom ledu!“

Držim, da sam se izrazio dosta birano i dostojno, kao što se i pristoji izobraženom mladiću i kako sam to na primjer čuo od gospodina Plećnika. Ali gle, što učini moja obožavana ljepotica!

„A tako?“ odvrati mi hladno. „Hm — za nižu gimnaziju se ništa ne brinem. Sbogom!“

Mira! Mira! Petoškolci ne padaju iz oblaka. Samo to me tješi, da ne znaš, kako sam te vjerno ljubio pet tjedana. Ali sada moram, da te temeljito istregnem iz svoga srca i da te izbrišem crnom spužvom vječne zaboravi iz svoje uspomene; mjesto prijašnjih rajskih osjećaja puše u meni gorka osveta!

Zaletim se na drugi kraj leda, gdje se na lijevoj nozi skliže uz vrbe moj poštovani prijatelj Prepisavček. (Desnom se nogom samo odbija, pošto ima samo jednu sklizaljku.) Razložim mu u kratko najnoviji roman i obećam mu dati sutra u jutro pol zemlje, ako mi brzo pomogne, da zajedno potkurimo preuzetnoj naprćenki, koja je uvrijedila polovicu naše gimnazija. Prepisavček

se zamišljeno obližne, zaskliže se nekoliko puta od mene, podigne povisoko desnu nogu i zaviče: „Heureka!“

A kad je ohola puca/idući kući prolazila mimo nas, učinismo joj špalir. Prepisavček skine pred njom šešir i reče:

„Dozvolite gospodična, da vam čestitam jedanaestoga studenoga.“

„Jedanaestoga studenoga?“/preseneti/se ona. „Zašto?“

„K veselom imendanu“ odgovori Prepisavček ledeno. „Samo pitajte kod kuće, ako ne znate sami, koju pticu osobito slavimo — o Martinovom!“

Tada je silno pocrvenila od samog gnjeva.

Aha! Servus ideal!

7. Petak.

Sutra dobivamo — svjedodžbe.

Poslije škole odoh do brice i dadoh se ošišati do kože. O, kad bi to isto mogao učiniti i sa ušima!

8. Subota.

Dies irae! Sudnji dan.

Cijelu sam noć imao užasne sne. Profesori i naš ravnatelj Ablativus apsolutus prijurišali su preda me i prometnuli se u tigre i krokodile. Htjedoh se braniti pipcom, ali ga nikako ne mogoh otvoriti. Najdivlji je bio lks u spodobi proždrljivog aligatora. Konačno se prometnuo u sablasnog zmaja i odnio me vazduhom na Grintavec. Tamo me ispitivao matematiku. Rep mu je sizao upravo do Šiške. Konačno naumila je ta zvijer da mi odgrize nos, ali ja sam se, hvala bogu, još za vremena probudio.

Zatim sam obukao dvoje zimske hlače. Taj sam oklop dobroano odebelio s ustrajnom servijetom, koju sam oprezno zgurao na ono mjesto, gdje je moja Ahilova peta. Nadam se, da ću pod ovim trostrukim pokroviteljstvom laglje podnositi brutalne udarce okrutne sudbine.

Već u šenblavskoj crkvi postalo mi je vruće. Želio sam, da misa potraje vječno. Došlo mi na pamet, kako bi sjajno bilo, kad bi koji dobrostivi tat ukrao svjedodžbe.

Ali odviše brzo zapjevaše kraljevku.

I došao je sat rastanka. Svaki je dobio svoj arak papira. Umalo da ne padoh, kad pročitah kratku ali uništavajuću kritiku svojih protivnika. Smračilo mi se pred očima. Skrenuh u dvorište, gdje u samoći malo zaplakah.

9. Nedjelja.

Tri druga reda. Iz matematike i grčkoga neka bi i bilo, ali da me je i Akuzativ pritisnuo, to je malo prekisela krivica! Nikada se više ne ću smijati njegovim dosjetkama. Pred gimnazijom nadjoh Prepisavčeka, mirno mi je kazao, da je sretno prošao izmedju Scile i Karibde. Mande Klopigula pogorio je iz fizike.

U lokaciji sam predzadnji; ali zastavu nosi za mnom Cere Rogovila, Golijat našega razreda. Na godinu ide na stavnju. Cene tvrdi, da svjedodžbe nemaju nikakve važnosti; o, kad bi i tata ovako mislio!

Unesrećenih nas je svih skupa devet.

Na trnovitom putu prema kući zviždao sam onu: „Slovan brate ima!“ Veselo sam gledao u svijet i ljude, koji su me susretali, sigurno su mislili: ovaj dečko mora da je sjajno prošao, kad tako veselo fićuka! Ipak su mi se noge počele nekako zaplirati, kad sam se približavao kućnim Penatima.

Slavica je bila već kod kuće. Kad sam ušao u sobu, baš ju je tata poljubio i pohvalio. Donijela je odliku.

„No, a što ti?“ obrati se prema meni. Predam mu svoju osudu i oprezno pogladim svoj oklop. Sve je u redu. Zatim počnem plakati.

„Pa odmah tri na jedanput!“ izreče srdito. Meni su curkom kapale suze sve na cipele i jedva sam mogao izustiti: „Previše me“.

„Tako, tako“ nasmije se srdito. „Šta ti to meni pripovijedaš! A i drugo sve samo dovoljno. Samo iz pjevanja imaš vrlo dobro. No, pokušajmo odmah, ako imadeš zbilja tako talentirani glas. Samo pričekaj!“

O jezum! O jezior, jezius, jezzime!

On po šibu, ja pod krevet!

Ali me brzo izvukao za nogu, stisnuo me medju koljena — i sada je promišljenim naglaskom slijedila konstrukcio: *Karà súvseiv* ... Viseci izmedju neba i zemlje bio sam prisiljen predstavljati protivnu ulogu trpnih oblika. Derao sam se, da je ozvanjalo u ušima, a u sebi sam brojio. Dvanaest ih bijaše. Tata pokazivao je što dalje to više vježbe i spretnosti, a posljednja bila je tako vruća, da mi ni trostruka podloga nije koristila! Mama i Slavica prosile su za mene, da me pusti. Moj oklop nije nanjušio, inače bi bilo drukčijeg plaća i škripanja zubi. Končno sam morao poljubiti šibu (!) i obećao mi: „Nastavak slijedi!“

Teta Ivanka zaručila se s gospodinom Plećnikom. Ta muž je zbilja gentleman: škole nigda ni ne spomene. Zamolit ću ga, da svojim izvanrednim govorničkim darom spriječi obećanu — drugu nakladu.

MARICA BARTOL-NADLIŠKOVA: PORTRETIĆ IZ ŽIVOTA

Ne vjerujem, da je još nijeste susreli u svome životu. Susreli ste je možda već mnogo puta, ali samo mimogred na nekoliko časova. Milila vam se, što više možda vam se i vrlo milila, jer se zanimala baš za to, što je zanimalo vas i o čem ste najvoljeli govoriti. Ali ja je poznam bolje i mogu lako reći, da je to najsretnije ljudsko biće na zemlji, naime ravnodušna, hladnokrvna, flegmatična žena.

Zabavlja se svuda.

Kad joj kažete: idemo u crkvu, gdje se pjeva nova ili jedna najstarija misa, rado će ići i milit će joj se, ako pjevanje ne, a to barem ljudi ili sve skupa.

Ako joj kažete: „Ne idemo večeras u kazalište, Ibsen je odviše . . . odviše naturalističan, odviše otvoren . . .“ Kazat će: „Istina je; ne znam, kako mogu nešto takovo donijet na daske“.

Ali kad ide na ovakve predstave, mile joj se nada sve. Kažite joj: ne idimo na te naivne igre, kakva je engleska „Nioba“ ili „Charlova tetka“, to je djetinjasto!

„U istinu djetinjasto“, reći će vam, „ja ne pojmim, kako se može za ovakvih večeri napuniti kazalište“. Ali ako ide, zabavljat će se kao nikada prije.

Govorilo se o „Cafés chantanes“. Ovaj ili onaj osudjivat će nedostojnu tu zabavu, gospodje i gospodjice, koje zalaze tamo dignut će graju. Ona je u ovakvim moralnim razgovorima imala glavnu riječ i ko bi je čuo, mislio bi sigurno, da ona za čitavi svijet ne bi išla gledati i slušati ovakve stvari. A zalazila je sama u takve „Cafés chantanes“, smijala se tako sretno i uživala tako slasno u onim pikantnostima; onome, koji bi joj rekao, da je ta zabava sasvim prirodna, potvrdila bi riječima: „Razumije se,

samo naivni ljudi mogu da se zgražaju nad ovako nedužnim stvarima“.

„Ove godine idemo kroz ljeto u morske kupelji, to je vrlo zdravo“. A ona, koja nam uvijek priča, kako je nervozna, ići će vrlo rado s nama.

„Ali ne, tamo na sjeveru, u planinskom vazduhu, visoko na gorama, tamo je lijepo, tamo je prijatnije“ kažete vi — a ona će vam kazati, da voli s vama, nego na jug.

Kad je vrijeme, da se uda — lijepa je u istinu — sasvim joj je svejedno, dobije li kakvog ozbiljnog učenjaka ili kakvog lakoumnog leptirića — ta ona i onako ne ljubi iz srca. Njoj je do toga, da dobije muža, odijelo i nakit; jer za modu — samo za modu — nije ravnodušna.

Kakvi lakoumni čovjek bit će s njome sretan, jer će biti bez straha, da mu pripravi ljubomorne prizore ili da pred njim toči suze ili da mu spočitava — samo da joj pribavi odijelo i što joj treba.

Ali ako bi njezin muž bio sanjar, koji bi si slikao i zamišljao divan život uz lijepu ženu, a ako je uz to još i poeta, jao njemu, jer ne će biti nesretnijeg čovjeka od njega. A baš sanjari i učenjaci se vrlo lako uhvate, pošto im se ovakve žene pričinjaju vrlo mudre, jer o stvarima, koje ne razumiju ili oprezno šute ili opet sve popreko potvrđuju.

Na narodnost se ona ne obazire. U slovenskom društvu kaže doduše, da je Slovenka, te je uz druge povrijedjena, kad se govori o krivicama, koje se nanose slovenskom narodu; i više puta usklikne: ubogi, tlačeni i bijedni naš narod!

Ali kad je među Njemcima i Talijanima, koji nas Slavene smatraju barbarima, držeći, da smo za stoljeća zaostali za njima, potvrdi im to sama i doda, da su Slovenci mnogo inferiorniji od Talijana i Njemaca.

Slovenski govori vrlo rdjavo, u dialektu, pošto joj se nije činilo nikada vrijednim, da nauči književni jezik. Učila je mnoge druge jezike, a nijedan ne zna.

U njemštini, za koju tvrdi, da joj je najmilija i da je zna

najbolje — govorila je i pisala n. pr.: „sage ihn“ i „scc'hau ihm ahn“; i talijanskog pravopisa nije poznala a francuski je ispitivala vrlo rado: „Comment va-tu-il?“ i svrnula odmah na njemački.

Vole je svi — osim njezinog muža — pošto se slaže s mislima i činima svakoga. Ostala je mlada dulje nego druge, pošto je ne uznemiruje nijedna stvar, ne žali ništa i nijedna joj briga ne čini nabora na licu... Ona nema ni srca ni žuči.

Ipak se umije da razljuti, kad joj ne uspije, da se počeshlja, kako bi željela, ili kad joj po želji ne bi bilo sašito novo odijelo. Inače se ne uznemiruje nikada. Sretna žena!

DR. IVO ŠORLI: DR. SKALA U GORAMA

Društvo se teško i polagano pomicalo prema vrhu. Sasma okomito vodio je put preko oštrog kamenja, a noge su svakog časa postajale sve teže. Jedan se nije brinuo za drugoga, svaki je vidio samo tu visoko, visoko u vis stršću stijenu, te puzao skoro životinjskom ustrpljivošću i ustrajnošću a skoro i životinjskom tupošću po njoj gore. Tako se ova šarena, živahna rpa, koja je tako junački prevalila prvi pedalj puta iz doline gore, polagano sasma raspršila, te je ostala ogromna pojava doktora Skale tamo dolje kao uzao na kraju duge, posve potrgane niti.

Ne možda, što doktor Skala ne bi mogao da ide, što više, velikom je radosti opazio, da su mu noge skoro same silile naprijed i da mu disanje nije činilo baš nikakvih teškoća; ali učinilo mu se ludo, da čovjek samo koraca, koraca, a ne smije se ni obazrijeti, kao da ide samo radi hodanja a ne zbog čega drugoga. Konačno je svejedno, dodješ li pola sata prije ili kasnije na goru. A uostalom osjećao je sve većma što više se širio tamo dolje svijet pred njim, kako krasno bi bilo, kad bi se bio sam uputio u ove gore, kako bi se sada mogao, slobodan i nesmetan podati svojim čuvstvima. Jer ako se ustavio samo za časak, već se bojao, da se obazre koji od onih na vrhu i da ga pozove.

Ali razumije se . . . sam se ne bi bio uputio. Nikada nije mogao shvatiti, kako je ovo samovanje u kojem gorskom selu i ovo puzanje po strminama i pećinama ljepše nego prebivanje u sjajnom svjetskom kupalištu, gdje se otkrije čovjeku, koji mora da čitavu godinu čuci u malom gradu, među malim ljudima, najednom sav čar istinskog života, gdje i on sam ispije barem čašicu one raskoši, koju drugi imaju svaki dan na vrčeve. „Kad bi mi se sa tjemena Triglava otvorilo ne znam kakvo veli-

čanstvo, ipak bi sve to bilo samo slika smrti, a šačica živog života, za kojom se treba samo sagnuti i pokupiti je, milija mi je nego sve nijeme, mrtve harmonije tamo nada mnom“, tako je mislio i odveo se svakog proljeća k moru, čim se i malo mogao otestiti svojih mnogobrojnih posala.

A tako bi bio učinio i ove godine. Samo ozbiljna opomena njegova liječnika, da je za njegove prenapete živce mirno, planinsko ljetovalište a ne ona vreva na morskoj obali, dovele ga do toga, da se odlučio za ove krajeve. A trebalo je još i to, da ga je čitava družba već tjedan naprijed oblijetala, dok je obećao, da će se i on pridružiti prvoj turi na vrhove.

A sada je bio tu. I sve češće se ustavljao i obazirao natrag u doline. A onda je pogledao opet gore, gdje su se oni gore uspinjali u jednakoj udaljenosti, s vazda istim, tupim koracima više i više. Prvi je bio već sasma gore na vrhu. Sada ima tobože samo još četvrt sata po ravnici do lijepe male dolinice, a onda još polâ sata strmog puta i stići će i on gore.

Doktor se Skala nasmiješio i znao je, što će učiniti. Do na vrh staze ići će polagano i po ravnici oko brda, a kad izmakne svima s vida, zaostat će toliko, da će oni biti već visoko na gori, prije nego on stigne na tratinu. Tamo će se lijepo uvaliti u travu i čekat će, oni će polagano svi doći na vrh i ukočeno gledati samo oko sebe; onda će se tek neko dosjetiti, kako to da doktora nema i polagano zabrinut će se sve više, nije li možda smalaksao ili čak možda kuda pao i ne će se zadržati ni dva sata na vrhu, baš dosta, da se do sita nagledaju, kad će njega da potraže. Tu će ga onda naći — već će se naći kakov izgovor, zašto je zaostao — a za stalno ne će biti niko tako lud, da se zbog njega vrati opet gore. Tako će poći lijepo sam i imat će zbilja nešto od toga.

Učinio je tako i zbilja se, kako je očekivao. Začuo je najprije, kako su pjevale teško okovane čizme, onda uplašeno dovikivanje a časak kasnije stajali su jedan za drugim iznenadjeni pred njime.

Htjedose znati sve, što i zašto, a on ih je otpravio sa

nekoliko ravnodušnih riječi, neka idu mirno do kolibe i neka ga tamo očekaju, kud će odmah doći; ali kad tri mlade dame ne htjedoše da ga ostave u miru, tobože da će ga one sprovesti do vrha, da nijesu još ništa umorne i da on sam ne bi znao imena nijednog brijega oko sebe, ako nema koga, ko bi mu razložio, što je ovo i ono, tada im je bezobzirno kazao, da je baš zato ostao ovdje, jer želi da bude sam i ne može pojmiti, što ulaze ovamo imena brijegova.

„Zamjeravaju mi već“ nasmijao se, kad su otišli. „U srcu mi naime zamjeravaju, jer iz vana teško da bi mi ko to pokazao, pošto su svi skupa kukavice. A od ovih ljubaznih damica ni jedna; što više im stupaš na glavu, to se više bacaju za tobom. No konačno . . . ako zamjere, slobodno im!“

I nije se brinuo dalje za te ljudske puzavce, koji su bili duboko dolje pod njim; koracao je krepko uz brdo, a da se ni časkom nije ustavio i obazro; htio je, da se pred njegovim očima, koje će danas prvi puta ugledati prirodu s jednog njezinog kraljevskog prijestolja, otvori najedanput i cijelo njezino veličanstvo.

I tako je došao poniknute glave, slijedeći mekanično cijelo vrijeme crvene mrlje, tamo, gdje nije bilo ništa više dalje. I sada je tek podigao lice i polagano dugim pogledom oko sebe pogledao. I zapiljio pogled dolje u dubine pod sobom i divio se. Ukočio se kao kip. Tiha drhtavica obišla ga tijelom, a glava mu se opet nekako sagnula.

Nije ga potresao beskrajni prostor, što je ležao pred njim u beskonačnim daljinama, već ga je zahvatila silna, ogromna tišina . . . I kad bi iz svih sila počeli zvoniti u svim smiješno malenim crkvicama tamo dolje, kad bi u isti čas ispalili stotine topova, kad bi odriješili sve željeznice, od kojih se pojavila koja, sada s ove, sada s one strane, kao da dječija igračka trči preko ravnice i kad bi spojili sve svoje glasove i buke, da bi njima napunili sav onaj svijet dolje, ovamo gore ne bi došla ni najtanja jeka. Što je čovjek prema ovim svijetovima? Kao mrav! A svi su ovi gradovi i sela dolje kao mravinjaci!

„Ovamo gore neka dodju svake godine carevi i kraljevi!“

Nasmiješio se i sjeo, duša mu se sada smirila a glava mu počela da gori, — „ovamo gore neka dodju, da vide, kako su i oni ubogi i maleni! To je baš najbolji dokaz, da smo svi ljudi ipak jednaki, kad nam iznenada spadne s pleća sva ta sila, kojom smo se sami ogrnuli, kad stupimo pred vječnost. Kad bi sada bio uz mene i najsilniji vladar i kad bi bili sami, kao prijatelji bi razgovarali. Kad bi se putujući zanatlija sjetio, da radi promjene udari preko gore, mjesto po cesti oko nje, i prisjeo k meni, ko bi još mislio na stališke razlike?“

„Dok bi naime bili tu gore na vrhu!“ prišapnuo mu zloban glas... I on je sasvim mirno zakimao glavom, onako mirno, kao što je glavom potvrdio seljaku, kad je tvrdio, da nema pravice na svijetu, kad su mu prodali kuću na bubanj. Razumije se, socijalne razlike postoje, i najviše gore ih ne mogu odstraniti. Čovjek tek nešto tako zahvati, ako se razgrne nešto veličajno pred njim, ali u istinu su to samo sanje; a pobjednica nad svim i svuda bila je i bit će samo tvrda, kruta realnost, suhoparna pozitivnost. Jer i ako bi došao sam kralj ovamo gore i još kako duboko osjetio, da je čovjek i ništa drugo nego siromašan čovjek, tamo dolje bi ga očekivale stotine plahih slugu i tisuće u prahu pred njim klečećeg ljudstva: a sve bi mu to govorilo, da je onaj osjećaj sveopćeg ništavila tek trenutačna zabluda, a istina ovaj strah pred njegovom silom.

Pa kad bi onaj zanatlija tamo gore na časak i zamislio, da je kralj, podsjetio bi ga njegov želadac brzo, kakav je kralj...

I Skala je za časak pomislio, zašto je tako, da veličajnost prirode njega, koji stoji visoko dolje na svijetu, ponizi, a zatim povisi, ali sirotinju najprije podigne a onda tek baci natrag u njeno siromaštvo...

Ali zašto bi si čovjek s ovim stvarima razbijao glavu... Dosta mu je lako, da mu se više dogodilo kao kralju, nego kao prosjaku... Jer je samo za trenutak planuo, samo za časak zaboravio, da ipak nije posljednje na svijetu... A i njega očekuje dolje mnogo i mnogo njih, koji se moraju do zemlje klanjati pred njim...

Teško leži njegova ruka na stotinu ledja a tek pritisnuti bi mu trebalo, da se baci čitavi red prestrašenih lica preda nj... Da, zapravo je tek prava sila novac!... Što će svi ovi silnici i dostojanstvenici, — ljudi iskazuju im časti, kad im se prohtije, a ako ne ću, sakriju se kuda, kad prolaze mimo i niko me ne može silom tjerati natrag... Ali njegovi podanici, podanici njegova žezla, neka ovi tako učine, ako on ne će!... Zazvižda im kao psima i odmah dotrče čitave hrpe, da preda nj pokleknu.

A sve je to njegov rad, plod njegove muke! Što slute one, koje je slijepa sudbina već sama postavila nad druge ljude, i koji nijesu osjetili nigda gorkog ropstva, kakva je slast vladati! Samo tako stići na vrhunac: korak za korakom, teško opterećen, preko oštih pećina i trnja, te stajati odjedno nad svima i davati im svoje zakone, dijeliti milost i nemilost, kako mu se prohtije ili barem moći rugati se svemu oko sebe, što nije pod njegovim nogama, — samo to je pravo, istinsko kraljevanje.

No, koliko ih nije pod mojim nogama? I onakovih koji baš ne bi morali da budu. Dobri Bog stvorio je i bez toga skoro sve tako, da se otimlju za svoje mjestance pod teškom čizmom, ako vide, da ih je samo deset pod njom, — nama svima drugima na radost i korist, koji volimo ovakovu čizmu na nozi nego na glavi... Što tjera, na primjer, ove ljude tamo dolje, kojim sam ponovno pokazao, kako su mi nesnosni, ako mi se ne čini vrijedno, da kratim svoje vrijeme s njima — što ih tjera, velim, da se bacaju svom silom za mnom?... Ove nedužne djevice bi još možda i razumio, jer se nadaju, da ću koju od njih povesti do svojih punih jasala, što baš nije loša misao, pošto sam ja trebao skoro dvadeset godina, dok sam ih napunio, — ali to bih htio da znadem, što drugi imaju od mene, kad za nikog ne platim ni filira.

Eto zato: doznali su, da sam bogat! To je riječ to je čar... O, kad to čovjek dobro razmisli, ipak se isplatilo raditi u prijašnje vrijeme, dan za danom, kasno u noć, štediti i tražiti, gdje bi zahvatio, da podje brzo uz brdo... Gdje bi inače bila pravica, kad čovjek, koji je tako dugo tek po strani stajao i

gledao, kako su drugi uživali, ne bi imao ništa od svih svojih žrtava pred ovako vešelom gospodom, kao ovi dolje, koji zatuku krunu prije, nego je imadu!... „Idemo amo! Idemo tamo“ samo tako kao da im novac pada sam pred noge, pak tek treba sagnut se i pokupiti ga. Ej, prijatelji, dok nije rpe pred vama, koja se množi sama od sebe, i ako oduzimlješ, koliko ti drago, ne smijete samo grabiti, nego morate misliti, otkuda nadoknaditi! Sto više i ja ogledam svaki filir, prije nego ga izdam... Hm, ali zapravo mi to već ne bi trebalo... Sada već mogu reći, da imam čarobnu, zlatnu kruglju, koja na svome putu pokupi sama od sebe svaku zlatnu mrvicu...

U ostalom, zašto ne bi priznao, kad sam sâm tu gore, da ova kruglja ne kupi samo zlato, već i suze. Čovjek, ako nije baš zla srca, ne bi mogao lako da gleda ovo okretanje čitavi život... A što bi to meni bilo, kad bi se prstom taknuo moje zlatne ove kruglje, pa da se počne okretati polaganije?...

Kako bi me pogledale one plahe, tužne oči mojih dužnika, kad bi im sam, od svog srca olakšao teško breme... Ja, tiran, proklinjan od toliko ljudi... Tiran nijesam bio doduše nikada, i uzimao sam samo svoje. Ali mogao bih od sada biti ipak s njima malo mekaniji...

Glava mu nehotice duboko klonula. I niz slika pojavi mu se pred očima... Ona suha, zgrbljena starica, koja je zadnji put podigla svoju štaku na nj: „Ti nemaš smilovanja s ljudima, ali ni bog ga ne će imati s tobom!...“ I onda opet lane onaj djedak, koji mu je doveo tvoje polunage djece u sobu. Čovjek doduše ne mora da bude budala ovakovih špekulanata i obično su ljudi sami krivi, ako su od ovog ili onog bačeni na ulicu, ali gadan je to posao ipak.

Brzo je skočio na noge, te se obazro oko sebe. Čitavi svijet žario se u čudnovatom svijetlu, kao nasmijano lice gledalo je sve gore u njega. „Gledaj, kako je sve lijepo i blago, — neka bude i tvoje srce ovakvo! Nije potrebno da ideš i siplješ oko sebe, kad bi toliko toga palo u neprave ruke, — samo tada, kad budeš vidio, gdje skromna bol stoji pred tobom i

gdje molećim očima gleda u tvoje oči, samo tada se sjeti, da je i tvoje srce dio toga prekrasnoga božjega djela i pusti, da se razlije sve čisto i lijepo u harmoniju svemira!“

Čudno i slatko zaboli ga u grudima i suza mu zaigra u vlažnom oku. I mekanim, blaženim osmijehom gledao je daleko pred sebe... Pričinilo mu se, da je sam božji duh, kraljujući ovdje gore u svijetlim visinama, zagrlio njegovo obmanuto srce, da je upoznalo pravu ljudsku sreću i zagledalo bijeli, ravni put pred sobom. I otvorio je suncu svu svoju dušu, da ono izbriše i posljednju mrlju iz nje.

Najednoć se spomenuo i onih, koji ga čekaju dolje u kolibi, pa je i za njih osjetio u srcu ljubaznost. „O, kako sam vam zahvalan“, prošaptao je „ne znate doduše, što ste mi dali, ne slutite, što ovdje gore osjeća puna ljudska duša, ali stvoreni smo tako, da čovjek ljubi i slijepo orudje dobrohotne sudbine...“

I osjetio je silnu potrebu, da popravi svoj prijašnji postupak. Još jedanput se je ogledao na sve strane, još jedanput je udahnuo ovaj čisti zrak u svoje grudi, još jedanput se sjetio onoga prijašnjega, samilosti vrijednoga čovjeka, kojega za uvijek ostavlja tu gore, a onda se lagano okrenuo i pošao niz brdo. Tu i tamo utrgao je mali cvjetić s bajnih sagova, koji su se bili razastrli izmedju sivih pućina, i zakitio si šešir.

Društvo ga je već teško očekivalo i skoro na svim licima opazio je mrku zlovolju. Ali previše snage bilo je u njega, a da ih odmah ne pobijedi, osobito kad im se je zahvaljivao, što su mu silom pripravili toliki užitak.

II.

U dolini čekao je doktora Skalu brzogav od koncipijenta, da u hitnoj stvari odmah dodje u grad. Brzogav je čekao već četiri sata. Srdito je mmljao, da će zbog ovog ludog izleta imati još i štete, a onda je izračunao, da bi još u pravo vrijeme stigao kući, kad bi sjeo na brzovlak.

Kad je sjedio na mekim foteljima u prvom razredu, spoznao je, da je nepopravljiv ludjak, koji se radi ovakvih posala daje smetati u svom miru. Odmah čim stigne, naložit će, da ga pod nikakvim uvjetom ne uznemiruju! U ostalom krivo je tomu to, što je njegov koncipijent ovakova nesamostalna plašivica.

Ali već se udobrovoljio i nasmiješio: „No zaista, teško je kod mene biti samostalan! Ja sam vladar u svojoj kancelariji i niko drugi! Pa ipak me gleda ovaj ljubazni dečko s poštivanjem, kao da sam mu bog... I on me drži za bešćutnog tirana, ali mu moja željezna volja, moja neumoljiva dosljednost ipak imponira! Čita Nitzschea i isporodjuje... Ali pokazat ću i njemu, da nijesam tako jednostavan... Neka i on živi, kad je taki siromak, a konačno zaslužio je, da mu bude bolje.

Zadovoljan sam sobom i ovom lijepom promjenom, koja se zbila s njime gore u brdima, a zadovoljan i time, što se nije dogodila prije, dok bi mu još mogla biti od štete, otišao je ravno iz kolodvora u svoj ured.

Kad je stupio u kancelariju, duboko mu se svi pokloniše. Koncipijent je stajao kraj svoga stola i razgovarao s mladim čovjekom u zanemarenu odijelu i s djevojkom, koja je baš brisala suzne oči.

Skala je lagano odzdravio i pitao koncipienta, zašto ga je zvao.

„Jutros bio je ovdje jedan gospodin i čini se da želi kupit vaše imanje u dolini“. Skala je zadovoljno zakimao glavom.

„A što je s ovima ovdje?“ pitao je ravnodušno, kad je već ušao u svoju sobu i kad je odlagao svoje stvari.

Koncipijent je brzo stupio za njim, te mu tiho ispričivijedao cijelu žalosnu historiju. Ono dvoje vani bijahu brat i sestra. Brat je bio pijanica, i do skrajnosti nemaran čovjek. Sestra ga morala svojom prištednjom uzdržavati. Ovih je dana učinio jednu sljepariju, i ako se danas sve ne izravna, bit će prijavljen policiji. I opet se smilio siromašnoj sestri i ona je donijela cijelu svotu ovamo, da se uruči čovjeku, koji mu prijeti prijavom. Ali sestra zahtijeva barem to, da joj brat pismeno potvrdi primitak ovoga novca i obeća, da će joj vratiti cijelu svotu u mjesečnim obrocima. A on

gleda samo mrko u tla i šuti. A i kad bi potpisao, mnogo to vrijedilo ne bi. Ali opet...

To je bilo Skali dosta. Srdito je otišao u drugu sobu, oborio se na čovjeka svojim tvrdim riječima, sav drhćući od istinskog gnjeva. Ima li još što ljudskoga u njemu, da mu se ne smili uboga sirotica, koja svaki novčić zasluži u krvi. A onda joj ga ovaj lopov izjede. A sada još taj mladi gospodin diže nos i promišlja, bi li potpisao! Možda blagoizvoli pričekati, dok dodje policija? Alo! Ako odmah ne sjedne i ne potpiše, pokazat će mu on, doktor Skala, kako se postupa s ovakvim ptičicama!

„U ostalom bilo bi za Vas mnogo bolje, da ga zatvore“, obrati se ljubazno prema sestri. „Vi ćete raditi i raditi poput životinje, a ovaj će vas krasti. Valja da pomislite na svoje stare dane! Kad ne budete nizakakvi posao, ne će vas niko pitati, kud ste s prištednjom. Eh, draga moja, svijet više danas nema srca i pozna samo novac. Još će vas ismijati, što ste se dali voditi od svog odviše dobroga srca. Ništa ne pomaže!“ Doktor je Skala duboko odahnuo.

Onaj je međjutim već sjeo, te polagano i sporo potpisao svoje ime.

„Tako!“ rekao je Skala i uzeo mu papir ispod ruke. „Sad ste u mojim rukama! Ovu listinu ostavite, gospodjice, kod mene, a ako ne bude točno ispunjavao svojih obveza, zakrenut ćemo mu vratom. Što me mjerite kao razbojnik?“ planuo je srdito kad je opazio taman pogled mladog čovjeka. „Da, prijatelju, sad ćemo nas dvojica plesati zajedno! Ako nemate srca vi, imam ga ja, pa ne ću dopustiti, da još i dalje zlorabite toliku dobrotu“.

„Ne će više, gospodine doktore, on nije...“ Djevojka je odjednoć opet silno zaplakala, i morala si svaki čas otirati suze kad je banku za bankom polagala na stol. O, vidjelo se, da su teško, teško zaslužene. Gorke i teške bile su suze, koje su jedna za drugom kapale na nje i ruku, koja ih je davala; bila je žuljevita i izglodana.

„Gledajte, krvniče, napasite svoje oči!“ Doktor je Skala

zadrhtao, htio je reći još nešto, ali nije mogao... Bilo mu je suviše drago oko srca, a u očima je osjetio toplu vlagu, te se morao okrenuti na stranu.

Zatim je polagano spremio novac u smedju lisnicu.

„Tako dakle!“ kazao je. „Sad bi još samo trebalo...“
Zagledao se u zrak i zamislio se.

„Hoćemo li što računati?“ pitao je koncipijent tiho i u tudjem jeziku.

Doktor ga Skala naglo pogleda, kao da ne razumije, zašto pita: a onda kao da ne zna, reče lagano:

„No, nešto moramo, već radi principa. Koliko ste vremena izgubili s njima?“

„Preko jednog sata sada, a jutros pola sata s njom.“

„Ali s onim, što je htio stvar prijaviti, takodjer ste već prije raspravljali, je li? Ko je zapravo oštećen?“

„Ah, da, pardon! Gospodin Gorkić došao je zajedno s djevojkom“

„Dalje ova izjava, izrudžba novaca...“ mrmljao je Skala i upisivao svako za sebe.

„Recimo sasma skromno petnaest kruna. To ne će biti odviše, zar ne?“

„Ne... ali opet obzirom na...“

„Ovaj „obzirom na“ već sam uračunao, jer inače se ne svadjamo cijeli dan za petnaest kruna!“ uskliknuo je Skala zlovoljno. „Ali neka bude u ime božje deset kruna.“

„Deset kruna platit ćete za sve skupa!“ obrati se k djevojci.

„Deset kruna...“

„No, što je i to odviše? Zar i ja da vam još nešto poklonim?“

„Ne rekoh, gospodine, da je odviše, ali sam do zadnjeg filira ostavila ovdje...“ promuca djevojka i otvori novčarku. Ni za krunu ne bje u njoj sitniša.

„Eh, toliko ćete još imati. Samo malo bolje pogledajte!“ nasmiješi se Skala, koji pozna ovakve maneve.

„Ne, u istinu nemam, gospodine doktore... Ali ako biste me mogli počekati...“

„Ah, idite, ko bi čekao za ovakvu malenkost i pisao u knjige. Posudite radije, pa mir!“

Djevojka se malo zamislila i zakimala glavom.

„Jedna bi mi prijateljica možda posudila... Molim, idem odmah da pitam, pa ću donijeti...“

Skala je slegao ramenima. „Predajte ovomu gospodinu“. Pokazao je činovnika i uputio se prema svojoj sobi.

I kad je stajao već na pragu, zaustavio se.

„Uzmite još i ovo sa sobom! Ovdje bi se još možda i izgubilo. Vaš brat i onako ne će ništa platiti!“

Bacio joj listinu i zatvorio vrata za sobom.

Ali kad je sjeo za stol i otvarao inventar i procjenu svojih stvari na imanju u dolini. sjetio se časkom svojih namjera tamo gore u planinama.

„Čudno, koliki upliv ima okolica na nas!“ začudio se.

IVAN LAH: BAŠTINA

Braća Miha i Joza voze kući baštinu od svoje majke. Od kuda i kamo voze? pitaju naši čitaoci. Voze od brata Arnejca, iz bratova doma, odanle, gdje su se rodili i gdje je umrla majka — ali kamo voze, to je napočetku ove pripovijesti još nepoznato. Voze bijelom, lijepom cestom kroz dolinu; okolo na okolo zazelenilo se već proljeće, polja mirišu daleko uokolo, tiho šume prolitale šume po obroncima, goli vrhovi planina svijetle se na proljetnom suncu. Neka čudna, vesela sila kipi odnekud...

Na kolima leže tri stare, potamnjele škrinje, na kojima se jedva razaznaje prvobitna boja. Jedna ima poklopac, oličen bijelim i crvenim ružama, a na svakom je kraju srce, optočeno vijencem drobnih cvjetova. Ta je još najljepša. Druge dvije su prevučene smedjom bojom i jedva se na njima razaznaju crvene mrlje tamo, gdje su nekoć bile crvene ruže.

Braća Miha i Joza sjede na škrinjama visoko na kolima, a pod njima ziblje se mršavo kljuse, crne boje s neobično dugim ušima. Ljudi su govorili, da je taj konj u srodstvu s magarcem, što je njegov gazda odlučno suzbijao i skoro se na svakom sajmu tukao s ljudima, koji su to tvrdili iz zloradosti.

Brat Miha — to je vlasnik konja — silan je i debeo čovjek, podbuhloga lica, na kojem se čita bezbrižnost i zadovoljstvo. Brat je Joza droban čovuljak, ima mu trideset godina, ili tri križa, i nije baš ništa sličan svome bratu. Obojica sjede šutke na svojim tvrdim sjedalima; škrinje ropoću i udaraju, da se jedva čuje vlastita riječ. A njima i nije do toga da govore, pošto je do krčme još dosta daleko. Zato Miha podbada konja i priteže ga uzdama. Nije bilo sve u redu, kod razdiobe baštine. To su osjećala obojica, zato nijesu govorili, t. j. više je to osjećao Joza i zato nije govorio, jer je znao da je brat Miha nagle krvi, te bi ga mogao jednim udarcem zbaciti s kola.

Bilo je to ovako. U sredini korizme umrla je stara Arnejka. Umrla je kod brata, koji je bio oženjen u rodnoj kući i gdje je ona imala samo jednu komoricu. U gore je došla prosjakinja s ovom porukom. Tamo su živjeli Miha i Joza. Miha se priženio u jednu kućicu, kirijao je po svijetu s konjem i mešetario na sajmovima. Kad je bio kod kuće, ležao je na širokoj klupi kraj peći i spavao. Za zabavu tukao je svoju ženu, ali bez gnjeva i svadje. I tada je ležao kraj peći, kad je došla novost, da je majka umrla. Odmah je ustao i otišao u dolinu. Brat je Joza također živio u gorama. Bio je dobra duša taj Joza, radio je cijelom selu i sve je radio, što drugi nijesu htjeli. Kad brata nije bilo kod kuće, pomagao je ženi u bratovoj kući. A kad se brat vratio, otišao je Joza tiho raditi drugamo, jer bi inače brat za zabavu tukao i njega. Pa i tada, kad je stigla vijest, da je majka mrtva, nije Joze zatekla u bratovoj kući, radio je u selu. Ali on je odmah ostavio posao i otišao u dolinu. Rukavom obrisao je jedno i drugo oko, jer je volio majku. Ali brata Arnejca nije volio. I zato ne htjede ostati kod kuće, već je radije otišao u gore k bratu, pošto je bio brat Miha dobar čovjek, premda ga je radi zabave htio kadgod izbiti. Volio je svoga brata, a ni sam nije znao zašto i sretan je bio, da smije biti pod njegovim krovom. Brat Arnejac imao je naime ženu, koja nije voljela ni majke ni ukućana; ali brat je Miha imao ženu, koja je doduše bila uz njega velika sirota, ali je bila dobra srca i s Jozom se dobro slagala. Obavili su sav poljski posao, dok se Miha skitao po svijetu, a ona je Jozin rad naplaćivala dobrom hranom. Ali Joza je volio nju još više zbog toga, jer je imala sestrčinu Agatu, koja je bila i vlasnica kolibe, te se Jozi činila, ma da je bila već u godinama, vrlo mlada, te ju je vrlo rado vidjao. Pomagao joj kod težeg posla i tako se jedanput porodila u Joze misao, koja se nije dala otjerati: Kad bi ovako, umjesto da radi za Agatu — radio na istom mjestu za sebe i imao svoj dom, kako ga ima brat Miha. Radio bi marljivo sve dane i noći, ne bi tukao Agate i vrlo bi lijepo s njome živio. Zato je Joza strpljivo podnosio sve i čekao, da dodje čas, kad će postati živa istina

to, što sada u mislima prosnije svake noći. Zato je volio da radi u bratovom domu, rado pomagao ženi a još radije Agati...

I tako je stigla vijest, da je majka umrla. Jozi se pričinilo, da je sada nadošlo novo doba. Znao je, da majka čuva još nešto vrijednosti — rado ga imala — i tako bi mogao reći Agati: gledaj, ja imadem ovo, ti imaš ono, pa neka bude. Kad je više skupa, bolje je. S tom misli uputio se prema dolini.

Na putu je dostigao brata, zakašljao nekoliko puta a onda se zajedno šutke uputili dalje. Tako dodjoše u dolinu, do bratova doma. Prosjaci su sjedjeli po veži, djeca se valjala oko peći a za stolom sjedjeli su komšije. Na sredini sobe bio je bijel odar, a na njemu je ležala mrtva majka. Joza si otro rukavom oči, načinio veliki križ i počeo se poluglasno da moli. A Miha je samo poškropio, malo još stajao a onda sjeo uz komšije. Malo poslije prisjeo i Joza i počеше razgovor o svakidanim stvarima.

Poslije večere namignuo je braći brat-gazda Arnejac. Otidjoše sva trojica u komoricu i tamo poče brat Arnejac:

„Mnogo nije imala, ostalo nije skoro ništa. Tri su škrinje; dvije neka su Mihi a jedna Jozi, kazala je. Ako ih Miha ne bi htio, neka sve tri uzme Joza. I pojas sam mu nekoć obećala, i njega mu daj! To je dakle vaše, pa dodjite po to kadgod vam se prohtije“.

Time je Arnejac svršio.

Joza se otro rukavom na obje strane, rado je imao majku, ali tako kao sada nije je volio još nikada. Kako je mislila na mene, mislio je. — Miha je samo kimnuo glavom a zatim se sva trojica vratise u veliku sobu. Tamo sjedoše u društvo i razgovor se nastavio.

Jozi se majčino lice učinilo tako milo i dobro, da se je neprestano brisao; kadgod je pogledao nezino lice puno dobrote. Ništa nije čuo, što su drugi razgovarali, zaveo se u svoje misli.

Baš je tako dobro, mislio si, imam pojas i škrinju. Pojas ću dati Agati i reći: gledaj, ovo je od majke i nikome ga ne bi dao do tebe. I ona će razumjeti. A i škrinju ću joj pokazati i reći: Gledaj i ja imam nešto, što je moje, ne dolazim praznih ruku.

Tako je Joza mislio cijelu noć. Usnuo je uz peć i sanjao o pojasu i škrinji. Kad se probudio, pogledao je zahvalno mrtvu majku i obrisao se rukavom na obje strane kod pomisli, kako ga je volila, kako ga se sjećala. I u srcu je tiho i zahvalno šaptao molitvu za njezinu dušu.

U jutro je bio pogreb. Joza je klečao na sredjem grudju i sanjao samo o pojasu i škrinji i plakao iz zahvalnosti, kad niko drugi nije plakao. Poslije pogreba bile su karmine. Pila se rakija i jeo hljeb, ali Joza je mislio samo na dobru majku, na pojas i škrinju. Činilo mu se, da bi dao sve, kad bi joj mogao riječima kazati, kako je voli i kako joj je zahvalan.

„Pojas možeš već danas uzeti“, kazao je brat Arnejac i Joza je odmah otišao za njim u komoricu, gdje mu je brat uručio lijepi stari pojas. Ma da ga nije volio, u tom bi času bio Joza zagrlio brata Arnejca zbog njegovog poštenja. Ta mogao je pojas i prešutjeti. Zamotao ga je u rubac i oprezno spremio u žep.

Kao što je običaj kod pijače, Miha se na karmicama opio i tako se braća tek na večer uputiše kući. Kad je Miha bio opit, nije znao drugo, nego pjevati i biti se za zabavu. Ali danas je bio dobar i ljubazan.

„Majka je umrla“ govorio je. „Bog joj dao duši lako. Lijepo je, da nas se sjetila, ali meni baš nije do škrinjâ. Možeš uzeti sve tri, ako hoćeš“.

„Kako god hoćeš“, odgovorio je Joza, znajući dobro, da se brat vrlo rijetko drži onog, što obeća. „Ali konja ćeš posuditi, da idemo po nje“.

„Kadgod hoćeš, kadgod hoćeš“ pristao je Miha.

Tako su išli kući. A pošto je danas Miha bio dobar, kao još nikada, kazao mu je Joza sve, što misli s pojasom i škrinjom. Obećao je, da će mu i buduće pomagati kod posla, ako mu pomogne kod uprosa i ženitbe.

„Kako hoćeš, kakogod hoćeš“ mrmljao je Miha.

Tako stigoše do kuće. Bio je već mrak. Miha se zavalio uz peć i usnuo. A Joza je objesio kaput na čavao uz peć,

uspeo se na peć, sanjao dugo o majci i pojasu, o škrinji i Agati, te kanačro umoran usnuo. Kad se drugog jutra probudio već je bio Miha otišao. Kadgod je naime opit s večera došao kući, drugog je jutra odmah izrana otišao u krčmu.

Prvo, na što je Joza pomislio, bio je pojas. Htio ga je sada sam za bijelog dana točno da pregleda i ocijeni. Ali kad je posegao u žep od kaputa, nije bilo ni rupca, ni pojasa. Joza je pogledao sve oko peći, pretražio sve žepove, ali nigdje ništa. Pitao je bratovu ženu, ali ni ona nije znala ništa. Joza se domislio, da je možda pojas izgubio putem. Otišao je i hodao cijeli dan putem kroz dolinu i natrag, ali pojasa nije bilo nigdje. Znao je dobro, da ga je sinoć imao još u žepu, kad je svlačio kaput, ali tražio je svejedno. A kad je došao kući tražio je dalje. Sve badava, pojasa nije bilo nigdje. Joza je bio vrlo žalostan, ali pomoći se nije moglo.

Tek za nekoliko dana vratio se Miha vrlo zle volje a tada je Jozu obuzela teška misao: Miha je ukrao pojas i zapio ga... I zbilja se za nekoliko dana svuda govorilo, da je Miha u krčmi zapio materin pojas.

Joza je bio vrlo žalostan, ali reći nije smio ništa, jer je Miha bio jak čovjek. Otišao je u dolinu i kazao krčmarici, što je na stvari. Ali krčmarica nije htjela ništa da čuje. Joza je bio tužan, jer su njegove sanje bile porušene. Ali za malo se utješio i govorio:

„Još nije sve propalo. Imat ću tri škrinje, a Agati ću kazati, kako sam mislio s pojasom“. A kadgod mu se činilo, da bi pograbio brata i šćepao ga za vlasi: gdje je materin pojas? Ali Miha je bio jak čovjek, a on je bio prema njemu bez snage.

To je bilo u korizmi, kad još nije okopnio snijeg i kad se još teško vozilo po seoskim putevima.

Ali onda, kad je svanulo proljeće i kada se približio Uskrs, sjetio se odjednôc Miha, da su se osušili putevi i rekao je:

„Idimo po škrinje!“

„Pa hajdmo!“ rekao je Joza, koji je već jedva čekao, da se brat opet udobrovolji. Korizma, zabranjeno vrijeme je prošlo.

I tako su išli, naložili su škrinje i sada voze baštinu po majci lijepom bijelom cestom kroz dolinu.

Dobra je duša brat Arnejac. I danas im je dao rakije i hljeba. Joza je s velikom radoznanosti ogledao škrinje. Najviše mu se milila najmanja, pošto je bila lijepo urešena, veće dvije bile su već na pola strule, pošto su ležale u podrumu.

Sve ću uzeti ja, mislio je Joza, što bi Miha s njima. Dasa ima dosta a drvi mu ne manjka. Pa rekao je i sam, da mi ih prepušta. Umjesto pojasa, bit će tri škrinje... Kad bi još i pojas bio...

I prohtjede mu se, da zagrebe prste bratu u lice: gdje je pojas? Ali pomislio je, da se bratu o takvim stvarima ne može govoriti ni iz lijepa, jer je Miha jak čovjek i radi što ga volja.

Tako se dovezoše u selo. Kola skrenuše pred krčmu. Miha sveže konja za drvo i odoše obojica u krčmu. Unutri je bilo veselo društvo, koje ih je pozdravljalo.

„Što vozite?“

„Baštinu“.

„No dobro, onda će poplatiti vina“.

Miha je prikimao. Kadgod bi okusio pića, nije onog dana imao mira, dok se ne bi opio. Tako se govorilo. Svi su pili. Joza je razmišljao o majci, o škrinjama, o Agati. I pio je veselo. Sve toplije bilo mu u duši. I tako su pili cijeli dan, dok je na polju bilo vedro proljeće. I približila se večer. Miha je najstariju škrinju prodao krčmaru, a kad su taj novac propili, prodao je i drugu. Bio je njegov običaj, da proda sve, što ima, samo konja i kola nije prodao nikada. A kad su zapili i drugu škrinju, pitao je Miha krčmara:

„Koliko daš i za treću?“

Joza se upropastio i začudjeno pogledao.

„Ta je moja“ rekao je.

„Misliš li, da ću ti ja badava voziti“ rekao je Miha.

„Koliko daš, krčmaru?“

Krčmar je ponudio dva groša više, nego za one prve.

„Tvoja je“ reče Miha i zapjeva pjesmu.

Tada je u Jozi uzavrjelo. Rakija mu dala čudnu silu, pričinjao se sam sebi silno jak. Nasrnuo je na brata i zasiktao na pola kroz plač:

„Gdje je pojas, majčin pojas?“

Miha je snažnom desnicom odgurnuo brata od sebe. Poput tvrdog kamena sjedio je dalje za stolom i pjevao svoju pjesmu. Joza se prepao sam svoga čina, jer je znao, kako velika je bratova snaga.

„Volim te, vidiš, Miha“ počeo je i obujmio bratovu ruku. „Ali tako opet baš ne bi smio: to je baština od majke i ne smije se to tako. Ukrao si pojas, a sada si prodao i škrinju.“

Miha ga odrinu od sebe i opet nastavio pjesmu. A u Jozi je ponovno uzavro gnjev.

„Gdje je pojas, majčin pojas?“ vikao je i grčevito istezao ruke prema bratu. Miha ga je odrinuo i pjevao dalje.

„Vidiš, rado te imam, dragi brate“ počeo je opet Joza, „ali rekao sam ti...“

Miha ga odrinio od sebe i pjevao. A za neko vrijeme, kad je oko stola šumilo društvo, planuo je Joza ponovno i tražio rukama bratove debele obraze.

Tada se Miha podigao, obuhvatio Jozu oko pojasa i jednom ga rukom iznio na vrata.

„Ta ja te volim, dragi brate“ govorio je Joza. Ali Miha je pjevao svoju pjesmu i tek kad je bio na sred ceste pustio ga i kazao:

„Ja hoću, da mi je mir, kad pijem“. I vratio se u krčmu. Čudan je bio taj put do kuće. Joza ni sam nije znao, kako i kuda je išao. Probudio se drugi dan na svom starom ležaju na podu i sjećao se svega samo napola. Znao je tek, da nema ni pojasa ni škrinja. Činilo mu se, da je prije sve bilo tako lijepo kao na blagdan. Išle i spavale su s njime ovake svetačne sanje. Živio je lijepim životom, kao da je sve istina, što je mislio, pošto bi sve moglo da postane istina. A sada je bio najednoč prazan i pust dan. Išao je i bludio okolo do večera onda je ušao u kućicu k Agati. Sve joj je rastumačio, kao pjan

i sanen je govorio. Agati je bilo vrlo žao dobroga Joze i skuhalo mu slatke mliječne kaše.

Na večer dovezao se Miha kući bez škrinja, pjevao je svoju pjesmu, ušao bez brige u kuću, legao i usnuo.

Zato smo i rekli, da ne znamo, kuda Joza i Miha voze škrinje, jer su sve tri ostale kod krčmara.

I danas, kad Joza i Miha piju zajedno, dogodi se isto.

„Volim te, dragi brate“ govori Joza i grli brata a najednoć ga spopadne gnjevna misao i slabim rukama hvata po velikom bratovom tijelu: gdje je pojas, majčin pojas...? Miha pjeva svoju pjesmu i gura ustrpljivo svoga brata od sebe tako dugo, dok ga na koncu ne iznese kroz vrata napolje.

A ipak Joza ljubi svoga brata, a i Miha njega voli. Drugi se dan više ne svadjaju. Miha spava kod peći a Joza radi mjesto njega i neprestance razmišlja:

„E, to su bila vremena, dok je bilo baštine. Dao bih joj bio pojas i škrinje bih joj bio dovezao. I sve bi bilo drugačije na svijetu. Ali sada je ovako. Neka bude, kako je“.

Tako je s baštinom, dragi moji. Jednom ništa ne zaleže, jer je zapije, drugome bi puno zaleгла, da je dobije. Ali ako je ne dobije, živi i bez nje.

FR. KS. MEŠKO: PUT POKAJANIKA

Cesto se sjećam one prelesne noći i onoga čudnovatoga događaja. U nejasnim obrisima dolazi mi iz dale kačarobna i zagonetna ona tajne puna noć: Kao da me se dotakla bijela, mekana ruka i kao da me hvata san pod njenom baršunastom mekoćom i omamljujućom toplinom, uznemirljiv napola a napola raskošan i omamljiv. Ili kao da bi se pomicala ta ruka prema dolje i pokrila mi napola oči, a napola mi ih ostavila otkrite. I kada tako s napola otvorenim očima gledam preda se, otvori se preda mnom sasvim novi svijet, kakvoga još nikada u životu nijesam vidio. Takav svijet mora da je negdje u devetom carstvu. Sve drhće u čudnovatim bojama, sve gleda u blještećem, ružičastim obrisima, doline, brda i gore, mirno selo i zamišljenu crkvu. Na drveću vise srebrni cvjetići, koji zvone proljeću, kao da su zadrhtale nevidljive strune napete od stabla do stabla... Gledaj, vila sjedi na grani, jednom rukom gladi zlatne kose, drugom dira jedva osjetljivo čarobne strune — ali ne vjeruj, samo srebreno cvijeće zvonit. — Na drugom već zori plod a iz čistoga je zlata. Valovi u potoku su sami blješteći diamanti, što se ziblju po plitkoj strugi u krasnoj harmoničnoj melodiji. Zvijezde na nebu su same djevojačke oči a tako beskonačno krasne, sijevajući u tako rajskoj čistoći, da im poznam na čitavom svijetu samo jedne slične — sve, sve kao u pričania iz devetog carstva, sve kao začarano od moguće vile u času velikog pjesničkog nadahnuća.

Te se noći sjećam više puta i onog izvanrednog događaja se sjećam, a ne znam pouzdano, da lije to bila istina ili je sve bilo tek fantom iza raspaljenosti fantazije u danima bolesti ili je bio čudoviti san još čudovitije noći... Sve kao u ružičastom svijetlu u kaleidoskopu, kao u istočnim bajkama...

Zvalo me usred noći tajinstvenim glasom. Nepoznat glas

je bio i nijesam znao, što hoće. A kad sam se u polusnu čudio i krzmao, zazvalo me ponovno. Osjetio sam, da me zove snažan glas, koji moram slušati i moram slijediti.

Ustao sam usred noći. Obukao sam talar. Zašto, nijesam si bio svijestan, a osjećao sam, da mora biti tako. Obukao sam ga kao da mi je poći u crkvu. Ali kad sam izišao iz kuće, nijem išao u crkvu — zazvalo me nešto iza ugla i krenuo sam za glasom na brijeg za selom.

Noć je bila mirna, nešto hladna. Zastao sam i dubokim sam pogledom pogledao u nju, daleko sve naokolo, kako daleko je plovio pogled i daleko gore prema nebu. I začudio sam se. Kao da gledam u tamno djevojačko oko. Mirno je to oko, a gle treperi u njemu jedva vidljiva suza, daleko tamo struga, daleko tamo dolje — suza, tajinstvena kao oko samo.

Mirno je to oko i beskonačno je duboko. Ono je ponor tajinstvenosti: baci se u nj i ispituj ga stoljeća i tisućljeća, do dna tim tajanstvenostima ne ćeš doći nikada. Mirno je oko, mirno je lice, i nebeska se čudesa gube pod ovim mirom. Čovjeku uskipi srce od čežnje, da vidi i shvati ta čudesa. Istegnuo bi ruku u drhtavom nemiru i odgrnuo bi koprenu sajšku i pogledao bi u dubinu — svejedno je kuda, u dubine takve čudesne noći ili u dubinu oka djevojačkoga. U jednom je i u drugom dosta čudesa i zagonetki, odviše za kratke dane ljudskog života, odviše da ih možeš razumjeti pa i ako bi ih razumjelo, ipak je odviše, da ih nosi u sebi slabašno srce smrtnoga čovjeka... Čudio sam se, a u velikom začudjenju nijesam ispružio ruke, da odgrnem koprenu. Udivljen sam šutio usred gluhe noći, svetogrdje bi bilo, kad bi svagdanjom ništetnom riječi rušio mir bajoslovne tajanstvenosti...

Nad kućom sam se ustavio i obazro se natrag. Selo poda mnom bilo je zavijeno u mirnu, blijedu polutamu. Sve je spavalo, prozori su bili tamni i pričinjali se iz daleka u mraku kao velike oči, zastrte dugima, tamnima trepavicama. Spavale su kuće, uz njih drijemale su vočke — mirno sve i bezbrižno — usred povjerljive noći, koja je držala sve u mekanom zagrljaju.

Samo je izvor žuborio, jednolično padanje vode glasalo se kao jednozvučna melankolična pjesma, što dolazi iz daleka. Ko je pjeva? Noć? Nebo nada mnom? Dolazi li iz srca zemlje? Ili je možda dugi, žalosni njezin uzdisaj? A možda nije pjesma, plač je možda? Plače li život tamo vani u velikom svijetu? Ili je jeka bolesnog mukotrpnog jauka sveopćeg čovječanstva? — To je tamo daleko jauk i plač, ovdje je noću mir, danju pouzdanje bez ogorčenja i tužbe. Sretno mi se učini čitavo selo. U srcu probudi mi se želja, da bi spavalo tako do u vječnost. A ja bih sjedio u snivajućem selu na klupi pod lipom, i snivao i sanjao isto tako spokojno bezbrižno čitavu beskonačnu vječnost. Nikad više ne bi htio da se probudim... Tako sam umoram, tako željan mira i pokoja.

Na brijegu se nešto ganulo, uzdahnulo je dugim uzdahom. Smrekova šuma snivala je na brijegu. Na rubu bijelile se breze. — Bogzna, ko ih je zasadio tamo, na medji između šuma i njiva. A šuma ih poštiva i ne usudjuje se istegnuti svoje ruke do njih, i preko njih dolje na njive. Samo im se klanja i šapuće u večerima, punima poezije, mekane riječi, pune odanosti i udivljenja i obožavanja...

Tko zna, možda je u selu živio seljak pjesničke duše, koji je razumio moć djevičanskih breza i zasadio ih na medji, da zapriječi put šumi. Preko njih mu ne dolazi na njive.

Nježno lišće ganulo se kadikad. Nije trepetalo o vjetru, bilo je potpuno bez vjetra. Čudne sanje je sanjalo i zadržtalo je u snu, uzdahnulo i zajecalo. Nada sve čudovite sanje sanjaju takva nježna bića u tako bajnim noćima...

Smreke su stajale ponosne i mirne. Na vrhu brijega doticale se nebeske modrine. Rezale su je, te se rub nebeskog baldakina pričinjaio rasporen i rastrgan.

Uspinjao sam se polagano uz brdo.

Svaki put, kadgod idem ovim putem, čini mi se strmim, ali tako strm nije bio nikada kao te noći

Stupao sam polagano i teško, kao da se nevidljive ruke. istežu iz zemlje, hvataju me za noge i vuku me u zemlju. Na

srce mi leglo nešto tjeskobno. Pomišljao sam, ne idem li ipak možda drugim putem, nego kamo me zvao tajni glas. I tajna sila stavlja mi se na put.

Zastao sam i ogledao sam se po brijegu i prepao se: mnogo više mi se pričinjao nego inače; neizmjerio visok je bio i skoro okomito strm a put se je vijao okomito visoko gore do jedva doglednih visina.

Nad čitavim brijegom visjela je polutama — kao da je bila umorna i da je sjela na brijeg i legla na nj i uhvatila ga se silnim rukama tijesno i krepko, da ne spadne po okomitoj strmini. Visjela je po čitavom brijegu, a gore na vrhu bila je čudovita svjetlost. Ljeskalo se kao da tik za grebenom gori ogromno sunce, a ne plamenom vrućim i žarkim već mekanim, srebrenim, koje začarava oči i omamljuje ih svojom mekoćom, da ga ne prestano gledaju i nigda ga se ne zasite.

Gledao sam ukočeno i nije to bila radost samo mojim očima, već i duboko u srcu ganulo mi se iznenada nešto pr pogledu na čudovitu svjetlost. Budilo se u njemu, što je spavalo već godine i godine. Oči mi se širile od nemira i začudjenja, srce mi se širilo od začudjenja i nemira. Zatreptalo je u neizmjernoj čežnji, zaželjilo je tamo gore.

Upirući oči sa žudnjom u visinu, pohitio sam gore velikoj svjetlosti.

Ali samo moja čežnja je hitila, noge su se micale polagano polagano, kao da me nevidljive ruke vuku natrag u dolinu.

A čežnja je bila velika, neutaživa. Bila je to čežnja za hladnim gutajem, čežnja uapšenika za slobodom i suncem, čežnja slijepca za svjetlosti i za bijelim danom, čežnja prognanika za domovinom i rođenim domom. Beskonačna bila je ta čežnja.

„Onamo, onamo — tamo je svjetlost, istina, sreća i mir“.

Cijelo mi srce ispunila slutnja, da nema svjetlosti nigdje, nego tamo gore. A nigdje drugdje sreće, radosti i mira, nigdje drugdje. Sve lijepo, dobro i sveto je samo tamo gore, tamo gore sve, što je vrijedno našega čeznuća.

Onamo gore, k svjetlosti, k sreći!

Beskonačno je bilo čežnuće, neugasivo, neutaživo. Prkosilo je umornosti i kloŋulosti, branilo se junački protiv ruku, koje su se istezale iz doline, iz zemlje i hvatale me se da ne podjem tamo gore.

Beskonačna je bila moja čežnja a neizmjereno strm bio je put, a moji koraci postajali su umorni, teški i polagani.

„Duhovni oče!“

Tih je bio glas, što ga nenadano začuh za sobom, tih, izmučen i plah.

Okrenuo sam se napola. Za sobom sam ugledao čovjeka u hodočasničkom odijelu. U lice mu nisam mogao točno vidjeti, jer je glavu sklanjao duboko na prsa, a učinilo mi se staro i izmučeno.

„Kuda, dobri čovječe?“

„Onamo gore, k svjetlosti, gdje je spas i mir . . . A možda ne ću nikada stići tamo, tako teško idem. Nešto me pritište u prah k zemlji.“

„Što vas pritište?“

„Grijesi, duhovni oče“.

Uzdahnuo je. Zavrtio je glavom ali je nije podigao. Govorio je uvijek istim, tihim i plahim glasom, kao od straha ili od stida.

„Grijesi, duhovni oče. Zato sam se žurio za vama. Znao sam, da ću vas doći. Kazalo mi nešto — bogzna, što je bilo . . . Oduzmite mi moje grijehe“.

Bilo mi je odmah jasno, što me to zvalo u tihoj noći i zašto „Ispovijedajte se“.

Uzdahnuo je i počeo. Polagano je išao kraj mene klonulom glavom i ispriповijedao je tihim, drhtavim glasom. Bila je duga ispovijed . . .

Ušutio je i odahnuo.

„Sve?“

„Sve, duhovni oče“.

„Dugo ste bludili u tami zabluda. A čežnuli ste uvijek za svjetlosti i istinom. Opušteni su vam grijesi — idite s mirom“.

— Jedva što sam to izgovorio, bio je već mimo mene i daleko

preda mnom. Žurio se uz brdo kao da ide kakvom bijelom lijepom cestom, vijučući se preko ravnog polja, a ne u neizmjernu visinu. Koraci su njegovi bili laki i mladenački. Glave više nije obarao, išao je uspravno i gledao ravno preda se prema vrhu u bajnu svjetlost.

Radost mi je usplamtila u srcu, što sam ga riješio velikoga bremena i što može sada da hiti brzim, čilim koracima k svjetlosti, koja je cilj i njegove i moje čežnje.

Kad sam ga vidio, gdje se dalje i dalje udaljuje, te kad sam zaostao umoran sve više i više, leglo mi na srce nešto teško i žalosno.

„Kako se žuri! A moje su noge umorne, i cilj je tako dalek“.

Osjetio sam se velikim grijешnikom pred njim, iskajanim i čistim. Poklonio sam mu se iz daleka u poniznosti i molio sam se pokajnim srcem.

„Oprosti Bože milosrdni meni, kao što si oprostio njemu“.

„Duhovni oče . . .“

Ozbiljan je bio glas, što me pozva posve iz bliza, ozbiljan i tužan. Obazro sam se napola i ugledao krepka čovjeka, koji je stupao tik za mnom. Glavu je sklonio na grudi, te sam vidio samo njegovo lijepo lice, ozbiljno i tužno.

„Zar gore k svjetlosti, prijatelju?“

„Gore. Ali doći ne ću zaista nikada. Na srcu nosim breme i oteščava mi srce i oteščava mi dušu i zaustavlja mi noge i brani mi u visinu“.

„Kakvo breme?“

„Grijesi, duhovni oče“.

Ušutismo. Oko nas šutila je tajanstvena noć, šutilo je selo pod nama, kraj nas šutile su tamne šume, a nad nama se svijetlila velika čudovita svjetlost i mamila je iz tamne noći k sebi i budila je žarke čežnje.

„Nesnosno je to breme — oduzmite mi ga, duhovni oče“.

„Kazujte, prijatelju“.

Duga je bila ispovijed, teška i mračna. Teško je bilo breme, koje mu je tištilo dušu i spriječavalo put k svjetlosti.

Ušutio je i duboko odahnuo.

„Griješili ste mnogo, a mnogo ste i trpjeli ... Otpušteni su vam grijesi — idite s mirom“.

Jedva sam izustio, već je prošao kraj mene i stupao daleko preda mnom. Stupao je lako, mladenačkom silom i čilosti. Išao je uspravno i gledao ravno prema cilju, gore k svjetlosti, koja se zove čudesnom silom.

Gledao sam za njim, čistim i iskajanim, i osjetio sam se pred njim velikim griješnikom. Poklonio sam mu se u poniznosti iz daleko i molio sam u duhu s pokornošću:

„Oprosti Bože milosrdni meni, kao što si oprostio njemu“.

Stupao sam polagano za njim ...

„Duhovni oče ...“

Bojazljivo me zazvalo i bolesno.

Obazro sam se i ugledao sam mladu ženu. Lice je sklanjala duboko i učinilo mi se, da je lijepo, premda blijedo i upalo.

„K svjetlosti, neznanko?“

„K svjetlosti, a ne mogu u visinu. Pomozite, duhovni oče“.

„Tište li vas zablude i grijesi?“

„Tište!“

„Ipovijedajte“.

Bila je duga ispovijed.

„Griješili ste mnogo. Ali pošto ste mnogo ljubili i vruće čeznul za istinom i pravim putem, oprošteno budi vam mnogo ... Idite s mirom“.

I već je brzala kraj mene i udaljivala se u visinu.

„Oprosti premilosrdni meni, kao što si oprostio njoj“.

Dolazili su jedan za drugim, stari i mladi, bogati i siromašni. Saslušao sam sve, tješio sve, oduzimao svima terete, oterećujući im srce i dušu.

„Idite s mirom ... Idite s mirom ...“

Pred svakim sam se osjećao velikim griješnikom, kad je odlazio iskajan i očišćen i svakog sam se puta molio:

„Oprosti Bože meni, kao što si oprostio njima“.

„Nikoga više?“

Ogledao sam se i nijesam vidio više nikoga.

„Idem za njima, za pokajanicima“.

Kleknuo sam, sklonio se k zemlji i poljubio stope onih, koji idu preda mnom oprani i očišćeni.

„Oprosti Bože meni, kao što si oprostio njima“.

Podigao sam se i uputio za njima. Stupao sam mnogo laglje nego prije. Osjećao sam: sve grijehe, koje sam oprostio noćas pokajanicima i koje sam učinio nekoć sam, oprostio je bog i meni. — A tako naglo nijesam hitio kao pokajnici i pokornici preda mnom.

Još mi nešto tišti savjest.

Glava mi klonula i zamislio sam se.

„Duhovni oče...“

Mekan je bio taj glas, nježan kao zvuk srebrenе strune, i plah i žalostan je bio. Samo malo sam se obazro i površno pogledao: dugački red išao je već mimo. Bio sam umoran.

Vitku sam djevojku ugledao za sobom. Glavicu je sklanjala duboko, bujni, zlatni uvojci sipali se preko čela i sljepočica na lice, da ga u naglosti i polutama nijesam vidio skoro ništa.

„Zar i tebe tište grijesi“.

„I mene, duhovni oče... Budite milosrdni...“

„Bog je milosrdje... Kazuj!“

Bilo je malo. Optužila se zapravo samo jednom tajnom. Ali ta ju je morala peći i tištiti neizmјerno: plakala je nęprestance i iz svake je riječi odzvanjao bol i patnja.

„Ljubila si? — I sve si kazala?“

„Sve, duhovni oče“.

„Onda nije bilo ništa griješno u tvojoj ljubavi“.

„Savjest mi nije spočitavala ništa, ali spočitavali su mi ljudi i sudili i osudјivali“.

„Mного li si patila radi ove ljubavi?“

„Neizmјerno. Ta bila je bez svake nade. — Pregor je bila već onoga časa, kad mi se začela u srcu i kad sam osјetila, da ne će nikada više ugasnuti. I da ne će nigda postići cilj svog čeznuća, znala sam u istoj uri“.

Zamislilo sam se. Pogledao sam u svoj život i svoje srce i neizmjerena tuga legla mi na misli i dušu.

„Ubogo dijete! — Ako je bilo što zla u toj ljubavi, oprošteno je sve... Idi s mirom“.

A ona je stajala još uza me i obarala glavu. Osjetio sam velikim grijehnikom pred njom i poklonio sam se duboko.

„Neka dobrostivi bog oprostí meni, kao što je oprostio tebi“

Još je stajala preda mnom. Pogledao sam joj u lice. Meko je bilo i neizmjereno lijepo. Prepoznao sam je u trenu i stresao sam se.

„I vi meni oprostite, Zenica“, zamolio sam je drščućim glasom.

Kriknula je tiho, podignula glavu naglo i uprla u mene svoje čarobne oči.

„Vi?“ Pokrila je oči i zaplakala.

„Oprostite, što sam se prokrao u vaše srce i bio uzrok vaših patnja“.

„Ništa nemam, da vam oprostim. Ta i vi ste patili radi mene kao što i ja radi vas“.

Lako mi je bilo oko srca, kao da mi je veliki teret pao s njega.

To je bilo, što mi je tištilo srce posljednje vrijeme neprestance: prokrao sam se u djevičansko srce, u djevičanske sam misli nepromišljeno prodro svojim likom i uznemirio sam to sveto srce i te sunčano čiste misli. A danas sam spoznao, da nikada nije bilo grijeha u njima i ako je bio grijeh za mene, što sam se prokrao u tajno svetište djevičino, oprošten mi je ove noći.

Osjetio sam se lakim bez svake mrlje i bez svake krivnje.

Ozro sam se tamo gore prema svjetlosti. Pričinila mi se posve blizu, brijeg nije bio više strm, a put je bio lijep i gladak.

„Ajde, podjimo zajedno. Sav život išli su putevi naš rastavljeni“.

Pošao sam i korak mi je bio čil, mladenački i gibak. Više me nijesu držale nevidljive ruke i nijesu me vukle natrag.

„Dajte mi ruku, draga, da idemo. Bez grijeha smo, vrijedni vječne svjetlosti, i neka nas svijet osudjuje...“

Pred nama se ljeskala nadzemska svijetlost dolazila sve bliže i bliže i uvijek u krasnijem žaru. S radosti upirali smo oči u nju, s mladenačkim, lakim koracima stupali smo jedan uz drugoga, i zaboravljeno je bilo sve dosadašnje življenje i sve dugo čeznuće bez nade i ufanja.

Često se spominjem te prelesne noći i toga čudn vatog događaja. Spomenem se ga i ne znam sigurno, da li je to bila istina ili samo slika fantazije u danima bolesti, ili opet čudan san bajne ljetne noći.

IVAN CANKAR: KRIŽNI PUT

U pet sati izjutra probudio se Marko, ustao i obukao se. U želucu bilo mu pusto, večerao je dan prije vrlo rano — šest sati — i to samo komadić kruha. A Marko je bio svega vijeka gladan; otkako je znao za sebe, izvirale su sve njegove misli iz silne žudnje za dobrim stvarima. Bilo mu je deset godina. Njegovo je lice bilo široko, ali nezdravo i vodene boje, a oči je imao velike i začudjene. Kad se umivao i odijevao, prisluškivao je pažljivo, da li ropoču lonci u kuhinji; ali čuo nije ništa, majka ga probudila, otišla i još se nije vratila. U velikoj sobi bilo je tiho, vazduh bijaše težak i smradljiv. Otac je spavao na krevetu; lice uznojeno, brada raskuštrana, usta otvorena. Marku je bilo mučno, kad je gledao očevo lice; još i u snu bilo mu je čelo sve popreko razbrazdano, a obrazi suvi i sivi. Na podu, koji je bio pokrit praznim vrećama, spavale su Markove četiri sestre. Svi su teško disali poput bolesnika. Usnice im bijahu mokre i nabrekle.

Majka se vratila. Donijela je bijela hljeba; morala je dugo čekati, dok je piljarica otvorila, a dala joj nerado i ljutita na prosjake. Tužila se, da daje milostinju, jer zna, da novac ne će nikada dobiti. Majka je slušala i tek razmišljala, bi li joj rekla još i za kavu i šećer; bilo joj je teško zbog Marka, koji je čekao; konačno joj ne reče ništa.

Marku se nešto tužno sleglo na srce: opet ništa. Gledao je majku, gdje reže hljeb. Risala je nožem po hljebu i ne usudi se narezati — šest glava, pa još i za večeru, a hljebac je malen i kao spužva. A i Marko je računao i još tužnije mu bude, kad je vidio, kako malen komad ostaje za njega. Mislio e već i na objed i na večeru, na drugi dan i bio bi se rasplakao.

„Vrijeme je, Marko, već zvoni“.

I Marko se otputio; majka je stajala na pragu i gledala za

njim. Kad je zamakao iza ugla, vratila se u sobu, pogledala oca i djecu, prišla k stolu, oštirnula droptinu hljeba, tako da se nije ni poznalo. Zatim je sjela na klup uz peć, sjedjela je zgurena, glavu sakrila u dlane.

Brlo je tek pola šest a sunce je palilo kao u podne; nebo je bilo svijetlo, распaljeno, kao da se sunce rastopilo i razlilo po njemu. Na cesti sizala je prašina do gležnjeva. Drveće uz put stajalo je mirno, ni list se nije maknuo. Trava je bila zučkasta i posušena.

Već četrnaest dana nije daždilo. Na polju bijaše sve izgorjelo. I onda je župnik obznanio procesiju k maloj, na pola porušenoj kapelici sv. Nikole; ta kapelica stajala je na visokom brijegu, skoro dva sata od sela, ako je čovjek išao brzo, a skoro tri sata, ako je hodočastio s procesijom. U župnoj crkvi nije se sabralo mnogo svijeta, došle su većinom stare žene a samo nekoliko seljaka bilo je među njima; drugi su bili zaposleni na polju i u ciglani.

Kad je Marko ušao u sakristiju, već je zvonar bio unutra i opsovao ga, što dolazi tako kasno. Marko se bojavao zvonara, bio je ramenat čovjek, odvratnog, smedjeg, širokog lica, iz kojega su virila dva malena, zlobna oka. Drijemao je skoro neprestance, iz ustiju izlazio mu je silan smrad i pljuvao je crno.

„Obuci se sada!“

Marko je svukao kaput i navukao na sebe ministrantsku haljinu iz debelog crnog sukna, koja mu je sizala sve do peta. Preko nje ustegnuo je bijelu košulju, obrubljenu čipkama a onda ješ veliki, crveni ovratnik od istog debelog sukna kao i haljina; vrata se bučno otvoriše, velečasni udje naglim, teškim kerakom, da je ozvanjalo po sakristiji.

Velečasni je bio visok i krepak, još mlad; obrazi bili su mu puni i crveni, usnice bile mu izbočene zlovoljno i strogo. Mjesto dugog talara imao je sada kratak kaput do koljena; talar bio bi ga smetao na strmom putu. Kad je ušao u sakristiju, pokleknuo je jednim koljenom pred križem, koji je visio na stijeni, poklonio se glavom, navukao košulju i pobrzao pred

žrtvenik; zvonar nosio je pred njim škropionicu i škropionik. Blagoslov svršio je brzo; velečasni zamahnuo je škropionikom po sredini i na obje strane i procesija se uputila prema velikim vratima.

Marko je stajao s križem blizu žrtvenika a onda ga obuhvatio snažno obim rukama i stupao snažnim korakom pred svećenikom i zvonarom. Križ je bio iz hrastova drva, dug skoro dva metra; na njemu je visio Krist, noge i ruke bile su pribite jakim čavlima; na obrazu, na grudima i na nogama bile su velike crvene mrlje; pod koljenima i pod pazuhom bila je na liku pukotina, koju je zvonar za silu pokrpaio.

Križ je bio težak, ali Marko to nije osjećao; držao ga je visoko, tako, da su ga vidjeli i posljednji u procesiji.

Šli su cestom kroz stari dio sela. Tu i tamo virila su djeca kroz prozore, a gdje gdje sjedjela je žena na pragu; sve kuće bile su skoro zaključane a prozori zatvoreni. Za procesijom vukao se oblak prašine. Za malo skrenuše uz brdo. Kuće su bile sve bijednije i bijednije, na pola zidane, na pola drvene, slambom pokrivene. Sve su bile prazne, izumrle; muževi su bili u ciglani a žene u poljima. Isčeznule su posljednje kolibe, po obim se stranama razgrnuli jednolični pašnjaci, ogradjeni kamenjem, lijeskama i kupinjem. Za čas pukao je pogled u dolinu na najljepši dio sela. Tamo dolje bila je cesta široka i čista; na trgu stajala je sudbena zgrada, sve bolje kuće, dućani i gostionice bile su ondje. Put je zavio na lijevo uz klanac dalje. Nisk brijeg obrašten papradi i šikarjem sakrio je vidik na desno u dolinu. A na lijevo bio je otvoren svijet, pust, tužan svijet. Valoviti brijegovi, kameniti i neplodni. Put je vijugao po rasjecima između brijegova, sad gore, sad dolje; po obim stranama kao čovjek visoko, nagomilano kamenje, preraslo živicom i trnjem. Čudno i samotno odjekivale su daleko uokolo litanije, koje su hodočasnici molili pjevajućim glasom.

Sunce je stajalo visoko i žega je pripicala. Marka je palilo u lice, ali se nije znojio. Bilo mu skoro ugodno, kao da za zimske večeri sjedi toplo zamotan kraj ugrijane peći. Išao je

•eškim, jednoličnim koracima; odrvenjele ruke nijesu osjećale teškoga tereta; još uvijek zibao se križ visoko nad procesijom, dizao se i spuštao prema Markovom hodu. Glava bila mu puna lijepih misli.

Bilo mu deset godina. Svršio je pučku školu i budućnost mu se otvarala. Bio je najbolji učenik u razredu. Hvalili su ga učitelj i velečasni. Kod kuće se još nije ništa govorilo, ali je znao, što misle otac i majka. Da će poći u latinsku školu već na jesen, za dva mjeseca... Koliko slatkog bilo je u tom čekanju! Na jesen, za dva mjeseca — još samo dva mjeseca tog strašnog, strašnog života! Još samo dva mjeseca! I pričiniše mu se kratki kao dvije minute. A onda u grad. Ondje ima velikih kuća, tamo je biskup, tamo je svega dosta. Ljudi su tamo lijepo obučeni i jedu bijeli hljeb, kolače i pečenku. Kolače, pečenku... Ugledao je veliki, bijelo prostrti stol, a na stolu sve puno slatkih i dobrih stvari, tanjur do tanjura a svi puni, prijatno mirišući; pušilo se iz njih, dizalo se, draškalo u ustima i u nosu; a polag je bilo voće, crvene, studene, sočne jabuke. Ispružio je ruku, zagrizao...

Silno je zažedjao. Usta su mu bila posve suha, jezik tvrd i nepomičan kao iz tvrde kože. A sunce je pripicalo. Isčeznuo je bijelo prostrti stol, zaželio je vode. Obazro se uokolo i tek sada je opazio pustu, pustu krajinu; kameniti pašnjaci svud uokolo, tu i tamo ogradjeni komadić polja, svuda kamenje, trnje, kupinje.

Leglo mu nešto na srce, osjetio je umornost; ruke su ga zaboljele, križ mu se učini vrlo težak, zazibao mu se i polagano se spustio na rame.

„Moli Boga za nas!... Kako to držiš?“ izdere se zvonar straga.

Marko pograbio križ te ga podigao visoko, još više nego prije. Krist gledao je daleko po samotnom kraju.

Zvonarev glas pričinjao se Marku strašan; svega ga je potresao tako, da mu je bilo skoro hladno. Tek sada se jasno sjetio, kuda i zašto ide. Za njim ide velečasni i zvonar, a zvonar

škropi škropionikom puste pašnjake, koji nijesu rodili nikada i nikada ne će. Za velečasnim i zvonarom vuče se dugi red žena, starih, istrošenih, odviše slabih za rad na polju i seljaka, koji nemaju ni polja ni što drugo. Oni lako idu u procesije. Sama sirotinja, sam odmet... A on ide pred njima i nosi visoko križ, na kom je pribit Krist. Po pašnjacima razliježu se pjevajući glasovi i samotne ptice uzlijeću u vis, bježe pred ovim mrtvačkim glasovima.

Probio mu znoj na čelo, puzao po obrazima, oko usta; Marko je htio otrti lice o ovratnik, ali ako bi se nagnuo, nakrenuo bi se križ, možda pao; skupljalo mu se na obrvama, kapalo s brade i curilo za vrat. Osjetio je mokrinu na čitavom tijelu; kao od vrućeg željeza ležala je na njem ministrantska haljina od teškoga sukna.

A sunce je neprestano palilo, rezalo u obraze kao nožem.

Kad bi sada imao kaplju vode... Ne kaplju, već pun vrč, nagnuo bi i ispio ga; vrč bio bi studen, kapalo bi ugodno s njega, razlijevalo bi se hladno po ustima, možda bi palo nekoliko kapi studenih, veselih, za ovratnik i po prsima.

U želucu ga tištilo, jeo bi i kruške i jabuke, spomenuo se svijetlih, žutih marelica, koje je dan prije vidio na trgu kod piljarice. Stajao je tamo sigurno četvrt sata; još nikada nije okusio marelica. Došao jedan gospodin iz suda i kupio ih puno. Marko e stajao i gospodin je prolazio kraj njega. Uzimao ih je, posrkao najprije, utaknuo u usta i ispljunuo košticu na cestu; kad je prošao mimo, pogledao mu Marko u oči a i gospodin se obazro na njega. Marka je nešto streslo, skoro mu se zamaglilo i čuo je riječi: „Na, dečko, jedi“ — Ali gospodin podje dalje i ne reče ništa...

Onda mu je došlo na pamet... piljarica se dašto okrenula da, dapače je ustala i ponešto se udaljila. Tada bi prišao polagano, ravnodušno, kao da će tek pogledati, i uzeo bi onu, koja je sasvim na rubu... ali se nije usudio. Sada mu je žao, da se nije usudio...

Spotakao se o dugu haljinu, križ je tresnuo na kamenje i

Marko je udario čelom o hrastovo drvo. Zvonar ga uhvatio za ruku, podigao ga i prodrmao.

„Zar kaniš razbiti križ? Ili ću te učiti još kako se ide? Poberi!“

I velečasni se straga oglasio :

„Ti, dečko, ti si zbilja nespretn! Zar ne znaš, da Krista nosiš u rukama?“

Marko nije pogledao ni zvonara ni velečasnoga, ali je ipak vidio dva debela, srdita, nemilosrdna lica. Tresao se i znoj, što mu je curio po licu i po svem tijelu, ohladio se smjesta.

Primio je križ i digao ga visoko; Krist se malo zazibao, nagnuo se, zadržtao a onda se opet dizao i spuštao, kako je Marko stupao.

Ljudi su strašni, siloviti i zli. Marko se silno bojao ljudi. Sada, kad se zvonar proderao na nj i kad se svećenik razljutio, najvolio bi bio, da se nekuda sakrije, da pobjegne, a nikoga nije bilo, ko bi ga pomilovao i rekao: „Ubogi Marko!“ ... Onaj je gospodin prošao kraj njega, i nije mu bacio marelice: „Na, dečko, jedi!“ A što je gospodinu jedna marelica! Marko bi ga zavolio; kadgod bi ga susreo, zaigralo bi mu srce, kadkog bi mu se što dogodilo, kad bi recimo što izgubio, Marko bi mu to odmah donio. A kad bi se poslije vratio iz latinskih škola, velik, učen i lijepo odjeven, stajao bi gospodin na trgu i Marko bi ga pozdravio. Gospodin bi ga pogledao, začudio se, a Marko bi se nasmiješio i rekao: „Vidite, gospodine, ja sam onaj, komu ste dali marelicu!“ ... Kad bi imao samo jednu svijetlu, žutu, sočnu marelicu? — Bilo mu, kao da mu leži u želucu kamen; a taj se kamen prevraćao i poskakivao kod svakoga koraka. Vrlo težak bio je taj kamen — i činilo mu se da mu sisa krv iz ruku, iz nogu. Bio je umoran i rado bi nekuda da sjede, samo na časak, da se odmori; križ bi položio kraj sebe, i ruke bi ugodno, slatko pale na koljena.

Put se za malo raširio u razbrazdanu i prašnu cestu, koja se uzvijala prema zaprljanom, gorskom selu. Uz cestu su rasle tamne tepke, a blizu sela stalo je nekoliko visokih praznih

2
(kozlova.) Onda su prolazili kraj starih, slamom pokrivenih kuća; prozori su bili crveno ili zeleno oličeni, pri svakoj kući stajala je po rpa djubra, a kod neke dapače ležale su rpe pred vratima, da se je moralo ulaziti oko njih. Djeca u zaprljanim košuljicama, debela, plaha i radoznala pojavljivala se na pragu; izišlo iz kuća nekoliko zgurenih žena u zelenim svetačnim odijelima, u šarenim rupcima i velikim čislama u rukama, te se pridružilo procesiji. Kroz selo spuštao se put vazda dolje; na desnoj se strani zemlja u tili čas prolomila kao u dubok ponor; tamo dalje počimala uska dolina, a iz brijega pod selom probijao je izvor, koji je u dolini namakao polja i livade, da se napokon izgubi u močvarnoj zemlji. Procesija je krenula na lijevo uz brijeg. Selo je ostalo straga i opet su se rastezali pola sata daleki neplodni pašnjaci. Kukuruz je rasao tu i tamo, pojavila se skupina krušaka i šljiva, sjena krošnjatog oraha je kadšto pala preko puta.

Polagano se uspinjahu dalje po lomnim kamenitim putevima. Molili su tiše; svećenik, koji je molio prvi, duboko odisao; s lica mu se točio znoj kao ispod strehe, kad kiši. Lica žena i muškaraca bijahu tupa, oči su gledale bez izražaja, jezik je ponavljao lijeno i pospano: „Moli Boga za nas!“ Sunce je nemilosrdno palilo, njegovi su traci rezali kao svijetle britve. Trnje uz put i staro, posušeno stabalje i dosadni, dosadni, razrovani pašnjaci — sve je bilo tiho, mirno; nije disalo, nije se ganulo. Imena svetaca, koja su pjevali hrapavi, žedni glasovi, umirala su u raspaljenom vazduhu i nije bilo vjetra, da ih nosi u daljinu i da se tamo negdje probudi drveće, da zašumi i posluša...

2
Marko je bio žedan, gladan i umoran, mislio je, kako će još dugo to potrajati. Ta duga, mrtvačka procesija... Ovo uboštvo, taj dugi, mrtvački, pusti život, bez radosti, bez hljeba. Kad bi se samo jedanput do sita najeo... Kad bi mu ko otvorio veliku smočnicu s policama na sve strane, a na policama uskršnji kolači, medeni, orahovi, od groždjica, te bi kazao: sada jedi do mile volje! Uskršnji kolači i uskršnje naranče, velike, crvene naranče, da bi mu se cijedilo medju prstima, kad bi ih gulio. Napunio bi njima žepove i razložio bi ih po stolu, kad bi

došao kući. Majka bi pritrčala: „Za miloga boga, Marko, gdje si do tog došao?“ A sestre stajale bi oko stola, gledale bi, čak i otac bi se ogledao iz kuta, gdje sjedi i krpa... krpa... neprestance, ma da već čitavi mjesec nema rada. Za Marka bio sav užas života u riječima: „Otac nema posla!“ Znao je, kakvim je glasom mati izgovorila ove riječi. Kad bi ih začuo, sve bi u njemu klonulo, sjeo bi na prag i plakao. Kad je dolazio iz škole, gledao je iz daleka, da li stoji na pragu sestra. Ozbiljnog, tajanstvenog lica sklonila se k njemu i zašaptala: „Otac ima posla!“ Ušao je u kuću lakim koracima, srce mu se slatko smijalo i slatko se čulo, gdje otac nabija potplate...

Već toga dugo nije bilo, sve je prošlo, kao ugaslo je, bogzna kako. Marko se još sjećao žuto pečenih uskršnjih kolača; lijepo je bilo, ali je minulo; daleko u prošlosti ljeskalo se to kao san. Siromaštvo je svuda, govorio bi otac. Seljaci nemaju novaca, a gospoda naručuju u gradu. Kad bi bio mlad, otišao bi nekuda, govorio je. Ovdje sve propada kao u pakao. Ili gospodin ili bogac, trećega nema... Za Marka bilo je to sve strašno. Sve je tek napola razumio. Znao je, da to znači glad, glad, vječiti glad... Sjetio se na mladu misu, u kapelici visoko u gorama na planini. I on, ministrant, išao je tamo s domaćim župnikom. Velečasni se vozio po duljem putu, a on je presjekao preko brda. Bio je užasno dugi put, tako da nije čutio nogu. Bio je i gladan i žedan. Posluživao je kod mise, a poslije mise otišla su gospoda u župni dvor i čulo se, kako su zvečale vilice i žlice; a i čaše zvečaju glasno i veselo, i gospoda svećenici bučno se smijahu. Marko je stajao pred župnim dvorom i strpljivo čekao. Konačno mu prostrujilo mozgom: „Zaboravili su na mene!“ Gledao je čeznutljivim očima u prozore, prisluškivao požudno, ako bi ko silazio niza stube ili ako bi se u veži začuli koraci. Bio je gladan. Težak mu kamen ležao u želucu i prevraćao se... Žlice više nijesu zvečale, čulo se samo kako čaše zvone: cvenk-cvenk-cvenk. Niko nije dolazio. Marko se držao za ogradu — malen vrtić je bio pred župnim dvorom — i rado bi bio da sjedne, ali nije imao kuda; a kad bi otišao u stran, došao bi

možda baš u taj čas neko i zapitao: „A gdje je ministrant, zašto nije došao gore, da jede i pije?“ — I zbilja je došao jedan mladi svećenik i opazio Marka: „A što ti dečko?“ — „Ja sam ministrant“ odgovorio je Marko i u grlu ga stegnulo. „Tako, tako... na, evo ti deseticu pa ajde kući!“ Marko je išao kući i plakao cijeloga puta; pošto je šuma bila uz put, plakao je na glas, da su se vjeverice plašile. Prije nego je ušao u selo, otro je lice, da se ništa ne pozna.

„No što si sve jeo i pio Marko?“ zapitala je majka.

„Ta svega“ odgovorio Marko „kolače... meso... Zatim je sjeo, jer su noge pod njim klecale i jer mu se maglilo pred očima. „I još deseticu su mi dali povrh svega...“ Zavidno su ga gledale sve četiri sestre a i otac se obazro iz kuta.

Sad se sjećao svega toga i umah je spoznao, da tomu ne će biti nikada kraja. Da, uvijek, uvijek bez kraja, kao kolo vrtjet će se dani: u jutro komadić hljeba, o podne krumpir, na večer komadić hljeba... Kad bi sada imao komadić hljeba i čašu vode!... Da, uvijek, uvijek, a majka će sjedjeti u kuhinji, s glavom utisnutom u ruke, a kroz prste točit će joj se neprestano krupne suze...

Sam nije znao, kako se to dogodilo... udario je čelom o hrastovo drvo, križ ležao je pred njim na kamenju.

Tako je Marko pao drugi put pod križem.

U obraz mu udario smrad iz zvonarevih usti.

„Dečko, ako te uhvatim za uši? Zar imaš oči straga?“, I zadio mu prste u ruke, da je Marka silno zaboljelo, te ga prodrmao.

„Poberi!“

Straga se oglasio velečasni;

„Dečko, mogao si ostati kod kuće! Moralo bi te se uhvatiti za vlasi, da zapamtiš, koga nosiš“.

Marko je podigao križ visoko, visoko, da je Krist s njega gledao daleko po pustoj krajini. Obazro se nije ni na svećenika, niti na zvonara, ali je osjetio dva užasna lica, koja su ga gledala poput bijelih očiju, koje se približavaju u noći, kad je sve tiho.

Studeni ga znoj oblio po svem tijelu, kao da mu je ko vodu sasuo za vrat. Drhtao je.

Procesija se vukla uvijek dalje, sve uz brdo; primicala se šuma. Ali umjesto, da se je put suzivao, da se ukrio u sjenu, još se više raširio tako, da je preko njega sizala samo tu i tamo sjena smrekovog vrha. Zemlja je bila ilovnata, razrovana i raspucana. Crvenkasto crvena prašina dizala se iza procesije. Suma je bila rijetka, široki proplanci bili su obrasli papradi i pokriveni pedalj visokim, požutjelim kupinjem. Tanke sjene smreka risale su čudne ornamente. Put je uzlazio strmo, tako da su išli polagano, svi zgrbljeni i umorni. I pripecalo je, rastaljen dažd lio se na zemlju; put je bio pokrit žeravicom. Sunce je stajalo sred neba u strahovitom veličanstvu.

Marko je drhtao, ali umornost ga prošla; odlanulo mu. Stupao je ravnodušno, križa nije u rukama skoro ni osjećao — kao da ga je tko ponopcem svezao oko pasa i vukao ga za sobom. Išao je — kud bilo — svejedno je. I onako ne će nikada biti kraj. Samo naprijed, kud bilo. Žedjao je. Ali što će čovjek ako nema vode i ako je nikada više ne bude. Bio je gladan — ali što može čovjek, ako mu je ovako sudjeno. Uvijek samo dalje, bez konca.

Tamo straga ide zvonar i svećenik, prijete mu škropionikom i breviarom. Ali zašto ga gone, ta on sam ide. Ide neprestano naprijed, žedan i gladan, neprestano naprijed i ne misli više na latinsku školu. To je bilo tako ludo, kao kad je, vraćajući se iz škole, mislio: „Možda je sada cijeli stol pun dobrih zakusaka; majka se smiješi od radosti a i ocu se tresu brci. U tren se sve promijenilo, — netko je došao i donio svega. Tako slatka je bila ta misao, da se je prometnula u očekivanje i da je otvorio vrata nemirnim srcem i suzdržanim dahom. Majčino je lice bilo uplakano, otac je sjedio mirno za stolom, a na stolu je bila zdjela kukuruzne kaše . . .

Latinska škola i sve to, — same ludonije. Nigda tome kraja. Svećenik i zvonar straga sa škropionikom i breviarom, strašan dug put, kamen u želucu . . . Kad bi čovjek umro. Zar je zatim

konac? Pakao je, vječna vatra, vječna žedja za čašom hladne vode... U dnu srca mrzio je Marko boga. Nije mu mogao da oprost, što ga je nekoć uzalud molio cijelu noć. Nije bilo što večerati, nije bilo vode ni rada. Na oca se iznenada nešto sleglo, hodao je tvrdim koracima dolje i gore i užasno proklinjao, da je majka drhtala u kutu i da su djeca plakala. Marko nije mogao da usne, vidio je gdje majka u noći ustaje, gdje pokleče uza krevet i gdje plače i moli sve do jutra. A i Marko je molio svu noć, ali plakao nije. Ležao je u krevetu silno razvaljenih očiju i razgovarao s bogom, kao nikada prije; činilo mu se, da je sasvim blizu njega, osjetio je skoro na čelu njegov dah, njegovu blagu ruku. I toplo, slatko povjerenje ispunilo ga svega; znao je da će drugog jutra biti sve drukčije i usnuo je. Ali u jutro nije bilo hljeba, bio je to strašan dan; tek u deset sati donijela je mati hljeba i samo je klonula na klupu; opsovali su je prosjakinju. Ali ona nije plakala radi toga; plakala je zato, što ju je varao bog, kojega je prosila i zaklinjala svu noć na umornim koljenima. Od tada je Marko mrzio boga... Znao je, da će zato doći u pakao, gdje je vječiti oganj, vječna žedja za čašom hladne vode.. Tako se vuče put neprestance, u žedji i gladu, u užasnoj tuzi, vuče se prema paklu a vuče se uz brdo. Čudno je, da se uspinje uz brdo. Ili se možda Marko vara? Put se spušta, jer gore je nebo a pakao je dolje. Kako si je mogao misliti, da put ide gore?...

„Kako to ideš, zar si pijan?“

Marko je čuo zvonarev glas a odgovorio je samo u mislima.

„Ta idem, zaboga, idem;“ zašto me gonite. Ta ja ne tražim ništa, ni marelica, ni naranča, samo me nemojte biti, zaboga, ta ja idem!“

Kako ga proganjaju, krvnici!

Smilila mu se majka, koja je tako slaba i boležljiva i koja nikada ništa ne jede. Svoj hljeb čuva za Mimicu, koja je još glupa, a za sebe odštupne mrvicu. nakvasi je vodom — i to je njezina večera; Marku je pucalo srce, kad ju je vidio, kako je zaplakana i sva u strahu gledala, kao ptiče, koje pograbi tvrda

ruka i guši za vrat. Marko bi joj bio štogod kazao, ali kad bi se pritisnuo uz nju, zaplakala bi još više i suze kao od olova padale bi Marku na lice i na ruke, A sada mora majka ići po ovom tvrdom kamenju, po tom nemilosrdnom suncu. Smilile mu se i sestre. Francka je već pametna, još veća od njega, zato hoda snažno i ako je gladna, a plače tek radi drugih i rad majke. Marku se smilila još više, pošto je plakala radi drugih. Ali uboga Mimica, dijete — Marko je sada osjetio, kako mu je Mimica blizu srca. Malena je još i glupa, a mora svake nedjelje mimo naranča, mimo marelica, medenih lutaka pred crkvom, sirotica. Kad bi je mogao uzeti barem u naručje, ali u rukama ima križ, a Francka je preslaba, pala bi, kad bi nosila, Mimicu u naručju. A što tek majka! Tako se drže za ruke, Mimica u sredini a Francika uz mamu, da joj se što ne dogodi. A i otac se sažalio Marku. Stupao je snažno, pogrušen u sebe, lica suva, obrve skupljene, rekao nije ni riječce niti je uzdahnuo, a kadšto pogledao bi do strani majku, četiri sestre, Marka, koji je nosio križ pred procesijom i još se više stisnuo. Išli su neprestano dalje, gladni, žedni, umorni beskonačnim kamenitim putem, po nemilosrdnom suncu a otraga gurali su ih i proganjali zvonar sa škropionikom i svećenik s brevijarom.

Nigdje nema spasa, ni slatkog odmora, ni čaše vode, ni mrvice hljeba. Zli ljudi jedu naranče i marelice, a niti se ne spomenu, da bace komadić njima, ubogima, gladnima. Bog ima svega dosta, on treba samo da zamisli, pa je kraj gladi i žedji, ali on sluša pobožnu molitvu i samo se smješka.

Proklet! Proklet! prodrvalo je Marka na čitavom tijelu. Oči mu iskočiše: strašno težak je bio križ, da je zaglavinjao pod njim, a sunce je pripicalo s neba čudnom dugom, zlatnom iglom, bolo ga najprije u oči a onda mu se lagano kroz čelo zapiljilo u glavu.

Podigao se najviši brijeg, tamo straga iza smreka vidjela se već jabuka na zvoniku kapelice. Ali Marko ju nije vidio. Obuhvatio ga silan strah, kad je ugledao strašnu strminu — strašan ponor. Ispunila ga posljednja nada — da bježi!

„Majko, majko! Ne tuda gore, ne tamo dolje! Bježite majko na ovu stranu, ti Francka na onu! Vuci Mimicu sobom! Majko, da nas ne uhvate!“

Tražio je njezinu ruku, zaljuljao se, križ je pao na cestu, pod strminom, a Marko se spotakao na nj i udario čelom o drvo. Bilo je prekasno . . .

Odniješe ga do seljaka, koji je imao kuću uz crkvu. Na večer ga dovedoše kući i ondje je umro.

SADRŽAJ:

	Strana
Zofka Kveder: O slovenskoj novelistici	3
Fran Levstik: Martin Krpan	11
Janko Kersnik: Otac	23
Dr. Ivan Tavčar: Kuzovci	31
Fran Govekar: „Socijalist“	49
Janez Trdina: Gospodin Sveznadar	77
Josip Kostanjevec: Biskup	88
Dr. Rado Murnik: Iz dnevnika nadobudnoga drugoredaša	97
Marica Bartol-Nadliškova: Portretić iz života	107
Dr. Ivo Šorli: Doktor Skala u gorama	110
Dr. Ivan Lah: Baština	121
Fr. Ks. Meško: Put pokajanika	129
Ivan Cankar: Križni put	139

